

ISAAC BENEDIXIT FILIOS VOS IACOBI GENES 270

magazin istoric
ANUL XII Nr. 4 (133) APRILIE 1978

A

Augustus habet dies
xxx. iiii. nonas. xxi.

vi c Aug Ad vmaria petri.
vii d no Stephani pape.
v c no Inuentio stephani
f no Iustini presbyteri
xiii g non Adane ad mices
ii **M** id: Syra pape. 7 marthie
b id: Donati episcopi.
x c id: Synaci 7 laici in m.
v d id: Romani mris. Aug.
xviii e id: Laurentii martiris.
vi f id: Epyburci mar. 7 iustini
g id: Clare virginis.
xv **M** id: Hippolyti 7 scorum mris.
iii b kl: Eusebii of. Vigilia.

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XII - Nr. 4 (133)
aprilie 1978

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① ② ③ ④ Printre comorile Muzeului Bruken-
thal se află și **Breviarul** cu același nume,
manuscris datînd de la hotarul secolelor XV-
XVI. Pe un pergament obținut din pielea unor
pui de căprioară, **Breviarul** a fost decorat cu
splendide miniaturi de Gerard Horenbaut și
Simon Bening. În arta lor, se resimte influen-
ța școlii flamande din sec. XV și, îndeosebi, a
lui Van Eyck (**Vechi biblioteci sibieni**, p. 36)

sumar

Făurirea statului național unitar: GHEORGHE ZAHARIA	2
Noembrie 1918, patru zile la Iași: SEXTIL PUȘCARIU	6
Dobrogeanu-Gherea. Evadare în Norvegia: JARDAR SEIM	10
Acte programatice din 1848: ION BULEI	13
24 A, Abbey Road, St. John's Wood, London: TREVOR HOPE	18
D. Bolintineanu, sfetnic al lui Vodă Cuza: PAUL CORNEA	20
Rosturile unui prinț străin: N. COPOIU	25
Sfirșitul împăratului aztec Montezuma: V. GULEAEV	29
Trecut comun româno-portughez: CRISTIAN POPIȘTEANU	33
O poveste de dragoste — Brukenenthal și Transilvania: ADOLF ARMBRUSTER ..	34
Vechi biblioteci sibieni: DOINA NĂGLER	36
Craiovești — cronică unui veac: MARIN MATEI POPESCU	38
Țările de Jos împotriva lui Filip II: GEORGES H. DUMONT	43
1491 — virtuți dacice pe o scenă din Florența : MIRELA ȘAIM	48
«Jurnal politic»: MARTHA BIBESCU	50
Anglia — șase ani de război (I)	55
Tezaurul de la Văcăreni: BUCUR MITREA	59
Microistorie a decimării	60

● Concursul „Deceniile Republicii”: cîștigătorii ... 32 ● Cărți sosite la
redacție ... 58 ● Poșta Magazin istoric ... 62

Făurirea statului național unitar — idealul multisecular al poporului român

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Idelle de unitate statală și independență politică constituie o permanență a gândirii și faptelor românilor, prezentă la toate generațiile și categoriile sociale, la toate personalitățile de seamă ale culturii și vieții politice românești. Pe parcursul îndelungatelor epoci istorice, poporul român și-a păstrat și transmis din generație în generație conștiința unității de neam și de limbă, în inima sa aprinzându-se tot mai viu, odată cu scurgerea timpului, hotărârea de a se reuni în cadrul acelorași fruntarii, ca fii ai acelulași neam. Începând cu primele formațiuni statale feudale, care aveau să se unească în state feudale centralizate, acest proces istoric avea să se încheie la 1 decembrie 1918, adunînd pe aproape toți românii cu teritoriile moștenite de la străbunii daci și pe care s-au perpetuat, denumindu-și oficial țara, din a doua jumătate a secolului XIX, România.

De la Burebista la Mihai Viteazul...

Primele mențiuni scrise despre poporul nostru datează de peste două mii cinci sute de ani. Ele vorbesc despre traco-daco-geți, care atinseseră un nivel înalt de dezvoltare încă din a doua jumătate a mileniului II î.e.n., cînd au realizat o remarcabilă și unitară cultură materială și spirituală, ceea ce a dus la apariția primelor elemente de organizare statală. Situată în zona superioară a civilizației epocii, cultura materială și spirituală a geto-dacilor a avut contacte largi și înfuriiri reciproce cu civilizațiile avansate ale antichității — greacă, persană și romană.

Stadiul atins de societatea geto-dacă, condițiile externe favorabile și acțiunea politico-militară a lui Burebista, apreciat ca „cel dinții și cel mai mare dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei”, care și-a ridicat atît de mult neamul său, „încît, în cîțiva ani, a creat o mare domnie [...] și chiar de romani era temut” (inscripția de la Dionysopolis în onoarea lui Acornion), au permis făurirea, în jurul anului 70 î.e.n., a primului stat dac centralizat și independent, prin unirea sub aceeași autoritate a formațiunilor social-politice existente. Statul dac condus de Burebista s-a afirmat ca o puternică forță politică și militară a antichității, exercitîndu-și suveranitatea pe un vast teritoriu, mergînd — în Nord—Vest — pînă la Munții Slovaci, la Vest — pînă la Dunărea Mijlocie, spre Sud — pînă la Munții Haemus (azi Stara

Planina), iar spre Sud-Est — pînă la Nordul Mării Negre. Într-o formă mai restrînsă, statul dac a continuat, după moartea lui Burebista, cunoscînd o mare înflorire sub conducerea lui Decebal (87-106 e.n.), eroul legendar intrat în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfîcării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și a independenței.

Între statul dac și marele Imperiu roman vecin au existat strînse și îndelungate legături în diferite domenii. Ca urmare însă a politicii de cîmpire dusă de împărații de la Roma, care între timp își extinseseră dominația în Sudul continentului, pînă la Dunăre, între cele două state s-au născut conflicte, au izbucnit războaie. În decursul acestor crîncene înclăstări armate s-a manifestat cu putere voința fermă a dacilor de a-și menține neatînsă independența, integritatea teritorială, de a ține piept celei mai puternice forțe militare pe care a cunoscut-o antichitatea. Această voință fermă a unui popor mîndru, iubitor de libertate și viteaz, avea să pună capăt — prin numeroase războaie, sprijinite de dăcii liberi — ocupației romane de aproape 170 ani asupra unei părți a Daciei și să asigure continuitatea de viață materială, etnico-lingvistică și cultural-spirituală a poporului român pe întreg cuprinsul vechii Dacie — în pofida valurilor succesive ale populațiilor migratoare din secolele ce au urmat — și dezvoltarea lui, timp îndelungat, în formațiuni statale separate.

În lupta necurmată pentru menținerea ființei sale, poporul român și-a desăvîrșit entitatea de neam și limbă, și-a reluat firul orga-

nizării vieții economice și politice în obștiile satești, unite ulterior în voievodate. „Descoperirile arheologice, dovezile materiale — aprecia secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu — confirmă în mod incontestabil că locuitorii de pe teritoriul patriei noastre și-au organizat viața economică, socială și politică proprie — munții și pădurile oferindu-le condiții prielnice atât pentru existență cit și pentru apărare — și au luptat vitejește pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească...”

Fărâmițarea politică, caracteristică epocii feudale și împrejurări istorice vitrege au făcut ca procesul de constituire a statului român centralizat să nu cuprindă dintr-o dată întregul teritoriu locuit de români, luând ființă mai întâi formațiuni politico-administrative românești restrinse — așa-numitele „țări” sau voievodate¹, unite apoi în state feudale centralizate, de sine stătătoare — Țara Munteniei (Țara Românească sau Valahia) și Moldova. În Transilvania, voievodatele lui Gelu, Glad și Menumorut au opus o rezistență eroică invaziei regatului ungar; ultimele zone ale acestui străvechi teritoriu românesc, au căzut în sec. XIII, sub dominația acestuia. În perioada care a urmat, transilvănenii au reușit să-și impună autonomia și să asigure Transilvaniei instituții proprii.

Fărâmițarea feudală n-a putut submina unitatea poporului român, exprimată în comunitate limbii, a culturii materiale și spirituale, continuate și dezvoltate pe parcursul secolelor prin legături multilaterale, ceea ce va adânci conștiința unității de neam și va genera și alimenta profund năzuința de unitate și independență statală, în limitele statului dac dinaintea invaziei romane.

Aflate în plină dezvoltare economică, socială și culturală — expresie a unei societăți stabile — Țările românești s-au găsit, începând din sec. XIV, sub amenințarea expansiunii Imperiului otoman. Forța de rezistență a poporului și capacitatea șefilor săi politici și militari au asigurat suveranitatea Principatelor române, spre deosebire de situația statelor din Sudul Dunării, care au fost desființate și transformate în pașalicuri otomane. Timp îndelungat, Poarta a fost nevoită să recunoască Țărilor române — prin tratate — cunoscute mai tirziu sub denumirea generică de **Capitulații**² — prerogativele statale, în schimbul unui tribut care implica din partea puterii suzerane respectarea și apărarea integrității lor teritoriale.

La mijlocul sec. XV, otomanii au reluat ofensiva la Dunăre. În fața lor s-a ridicat o coaliție având în frunte pe românul transilvănean Iancu de Hunedoara, care a realizat unitatea de aspirații și acțiune a celor trei Țări române în lupta antiotomană³. Prin marea victorie de la Belgrad (1456), pericolul otoman a fost îndepărtat de centrul Europei pentru trei sferturi de secol, Iancu meritându-și numele de „erou al creștinătății”.

După Iancu de Hunedoara, în fruntea poporului român s-au aflat Vlad Țepeș⁴ și

Ștefan cel Mare⁵. Sînt cunoscute strălucitele succese militare repurtate la Podul Înalt și Suceava, ca răsunet în toată Europa. Dar, ca și alți domnitori, Ștefan a trebuit să se apere din mai multe părți. Tendințelor coto-pitoare ale Poloniei li s-au adăugat cele ale regatului Ungariei. Amîndouă marile puteri ale timpului au folosit, în scopurile lor proprii, dificultățile create de lupta antiotomană, prin susținerea unora sau altora dintre domnii Țărilor române, căutînd a le învrăjbi, slăbind astfel capacitatea lor de rezistență în fața pericolului otoman. **Intervențiile politice și militare reciproce ale Moldovei și Țării Românești, în diferite momente trebuie apreciate ca mijloace de a asigura unitatea de luptă atât de necesară pentru conservarea ființei lor naționale și statale, și nu ca „războaie tipic feudale de cucerire” cum fals le consideră unii istorici străini.**

Spre sfîrșitul glorioasei sale vieți, viteazul și înțeleptul conducător al românilor din Moldova sfătui pe urmașii săi, pe baza experienței îndelungatei lui domnii, să prefere înțelegerile cu Poarta corectă, celor antiotomane cu puterile creștine nesigure.

În prima jumătate a sec. XVI, Imperiul otoman, în plină expansiune, și-a impus voința în Sud-Estul Europei. În 1541, centrul și Sudul Ungariei au fost transformate în pașalic, cu capitala la Buda; Transilvania a format un principat autonom sub suzeranitatea Porții, avînd un statut similar cu al celorlalte Principate românești.

Încercuite, Muntenia și Moldova au fost silite să accepte sporierea tributului, imixtiunile otomane tinzînd a determina și unele schimbări în sistemul relațiilor externe. Dar strălucitele fapte de arme în slujba independenței și eroismul popular, manifestate sub Ioanvodă, domnul Moldovei (1572-1574)⁶ și îndeosebi sub Mihai Viteazul (Țara Munteniei, 1593-1601)⁷, domnul primei mari uniri politice, au impus Porții respectarea suveranității statale a Țărilor românești.

După trei sute de ani de lupte pentru asigurarea suveranității statelor feudale centralizate, românii reușesc să se unească pentru prima oară sub Mihai Viteazul. Minte ascuțită care a depășit limitele gîndirii politice a epocii sale, bazîndu-se pe conștiința unității de neam a românilor, Mihai a tîns spre reunirea lor politică. Pentru aceasta a folosit metodele înaintașilor săi, acționînd pe plan diplomatic și militar, în scopul realizării unei forțe mai puternice, capabilă a se opune eficient expansiunii imperiilor feudale vecine. Pentru a întări Unirea, el a introdus limba română în cancelaria domnească și a înființat Mitropolia de la Alba Iulia, subordonînd-o celei de la Tirgoviște.

Anul 1600 avea să rămînă în istoria românilor ca anul Unirii aproape tuturor teritoriilor locuite de români de pe întinsul vechii Dacii, sub o conducere politică unică. După ce Mihai — întîmpinat cu entuziasm de populația Moldovei — a înfrînt armatele poloneze care îl sprijineau pe Ieremia Movilă, impo-

¹⁻⁷ *Magazin Istoric*, nr. 8/1973; 3/1975; 6/1972, 1/1976, 3/1978; 6/1970, 3/1974; 2/1971, 1/1974, 1/1975; 7/1974; 8/1970, 5,7,8,10/1975.

triva căruia se răsculasera numeroși țărani, el a fost recunoscut ca domn legitim, intitulându-se cu mândrie „domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei”.

...și la evenimentul din 1877

„dorit de secole“

Strălucitele succese repurtate de marele om de stat român nu puteau fi pe placul marilor puteri vecine, îndeosebi al împăratului Rudolf al Austriei și al cancelarului Zamoyski al Poloniei, care vedeau în existența statului român unit o stavilă puternică în calea intereselor lor expansioniste. În august 1601, Mihai Viteazul a căzut victimă urzelilor acestor mari puteri, iar opera sa a fost lichidată.

Românii nu au renunțat însă la aspirația lor. Unirea celor trei Țări române realizată de Mihai Viteazul — expresie a procesului logic al dezvoltării istorice — a dominat gândirea și fapta generațiilor care au urmat; el a rămas în conștiința poporului român ca simbol măreț al luptelor pentru independență, unitate națională și statală.

Începând cu sec. XVII, conștiința unității de neam, amintirea unirii sub Mihai Viteazul și a faptelor sale au exercitat o puternică influență în sensul perfectării unor alianțe între Țările române pentru menținerea suveranității lor. În 1613, s-a încheiat un tratat între Radu Mihnea, domnul Munteniei, Ștefan Tomșa, domnul Moldovei și Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, prin care cei trei se legau, „a trăi ca frații și a nu se părăsi unul pe altul pînă la moarte”; în 1635 s-a semnat o alianță între Transilvania și Țara Românească; în același sens a acționat și Mihnea III Radu, domnul Munteniei, în înțelegere cu Gheorghe Rákóczi II, principele Transilvaniei (1648-1660) ș.a.

Toate acestea erau expresia conștiinței înregistrată de marii cronicari din sec. XVI-XVIII, care au prins în slova lor adevărul istoric că „românii, cit se află locuitori și la Ardeal și la Maromoroș, de la un loc sînt cu moldovenii”, că toți se trag „de la un izvod” — după cum relatea Grigore Ureche; așa cum sublinia marele cărturar și patriot Dimitrie Cantemir, „neamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor, cu toții cu un nume de obște români se cheamă”. La rîndul său, stolnicul Constantin Cantacuzino considera că noțiunea de **valah** folosită de străini era sinonimă cu aceea de **român**, întrebunțată curent în vorbirea locuitorilor vechii Dacii, „că toți aceștia dintr-o ființă au izvorit și cură”.

Originea comună a românilor era recunoscută chiar și de istorici și personalități politice din imperiile vecine. Astfel, umanistul maghiar István Losontzy, scria în manualul său **Harmas Kis tükör** (Tripla oglindă mică) publicat în 1781, că Țara Ardealului, cu care Ungaria se învecina la Răsărit, „se numea cîndva **Dacia de mijloc**, atunci cînd era stăpînită de getodaci și goți”. Referindu-se la venirea în acest spațiu a ungurilor, el arată că „Regele Ștefan I cel sfînt, învingîndu-l pe voievodul transilvan Gelu, a anexat Ardealul la Coroana ungară în

anul 1002 și, începînd de atunci, regii unguri l-au stăpînit prin căpitani [șefi militari — **G.Z.**] sau prin voievozi al Ardealului...”. La rîndul ei, împărăteasa Rusiei țariste, Ecaterina II, urmîrind extinderea sferelor de influențe și de interese rusești asupra Moldovei și Munteniei și delimitarea acestora față de cele ale Imperiului habsburgic, căruia îi propunea reanexarea Olteniei și îi recunoștea dominația asupra celorlalte teritorii românești acaparate, preconiza în 1782, crearea unui „stat tampon” între imperiile țarist, habsburgic și otoman, stat „cunoscut odinioară sub numele de Dacia”, care „ar putea fi format din provinciile Moldova, Muntenia și Basarabia, sub un suveran de religie creștină, care să stăpînească statul amintit, și pe fidelitatea căruia să poată conta cele două curți imperiale...” [de la Petersburg și Viena — **G.Z.**]¹. Implicit, țarina recunoștea astfel existența în conștiința românilor a vechiului lor stat, în cadrul căruia sperau să-și refacă unitatea națională.

O viguroasă afirmare și-au găsit năzuințele de unitate odată cu zorile epocii moderne, sub impulsul dezvoltării forțelor de producție și al relațiilor capitaliste. Deschizătoare ale epocii moderne la români, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan (1784)² și mișcarea **Supplexului** (1791)³, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu (1821)⁴ în numele libertății naționale și progresului social au aprins mai vie flăcără conștiinței unității de neam, transformată în conștiință națională. Crezul lor a fost preluat de revoluționarii democrați de la 1848, care spuneau, prin glasul lui Nicolae Bălcescu: „Unitatea națională fu visarea iubită a voievozilor noștri cel viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care intrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră”.

Întînderea pe care trebuia să se realizeze această unitate a fost exprimată de titlul sugestiv al revistei **Dacia literară** (1840), condusă de moldoveanul M. Kogălniceanu, și al revistei de istorie, condusă de transilvăneanul August Treboniu Laurian și de munteanul Nicolae Bălcescu — **Magazin istoric pentru Dacia** (1845-1847), revistă ce a îndeplinit un rol de seamă în dezvoltarea conștiinței naționale și în cristalizarea ideologiei revoluționarelor democrați români pașoptiști. Iată de ce dezideratul Unirii a fost proclamat deopotrivă, în timpul revoluției din 1848, la Iași, la Islaz și la Blaj: „O unire — cum spunea M. Kogălniceanu — dorită de veacuri de toți românii [...] o unire pe care, după spiritul timpurilor, cu armele în mînă au voit să o săvîrșască Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, carele și ajunsese a se intitula: Cu mila lui Dumnezeu, domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului”.

¹ Scrisoarea adresată împăratului Austriei, Iosif II la 10 septembrie 1782, în *Acte și documente relative la Istoria Renascerei Românele*, publicate de Ghenadie Petrescu, D.A. Sturdza și D.C. Sturdza, vol. I, București, Tipografia „Carol Göbl”, 1888, pp. 382-383.

² *Magazin istoric*, nr. 5/1974, 9/1975, 4/1976; 1/1978; 3/1971, 3/1976, 8/1977; 1-3/1978.

O etapă nouă în lupta pentru emancipare și unitate națională a deschis Unirea din 1859¹ a celor două Principate românești — Moldova și Muntenia — eveniment de însemnată istorică ce a pus bazele statului național român modern. Acest act energic al națiunii, cum l-a denumit Mihail Kogălniceanu, a fost consolidat prin măsuri de unificare a administrației și crearea instituțiilor moderne ale statului, printr-o serie de reforme și prefaceri corespunzătoare noului stadiu de dezvoltare a societății românești.

Propunându-și ca țel principal cucerirea independenței absolute și desăvârșirea statului național unitar român, regimul politic instaurat sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza a tins spre afirmarea dezvoltării de sine stătătoare a României, a sprijinit lupta națională a românilor aflați sub dominația Imperiului habsburgic, s-a opus ingerințelor Imperiului țarist, a susținut lupta popoarelor vecine împotriva opresiunii, acordând ajutor emigrației poloneze, ungare, bulgare și serbe.

Masele populare, spiritele înaintate ale vremii au salutat cu entuziasm Unirea; ele au văzut în ea un început, continuând să militeze, de o parte și de cealaltă a Carpaților, pentru unirea tuturor provinciilor românești. Cărturarul Al. Papiu-Ilarian, subliniind atracția pe care tinăru stat național o exercita asupra românilor din Transilvania, arăta că aceștia „numai la Principate privesc”. Sentimentele transilvănenilor și-au găsit o vie expresie în cuvintele rostite de Timotei Cipariu, în 1867, la inaugurarea **Societății pentru gramatică și glosariul limbii române din București**: „Simțul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la cunoștința poziției care i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniri pentru a ocupa această pozițiune cu demnitate [...] Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dar nu am terminat; rămîne ca să continuăm și să terminăm”.

Înfăptuirile mari de politică internă și externă ale acestui regim, care au dus la consolidarea Unirii, au atras asupra României manevrele unor mari puteri, îndeosebi ale Rusiei țariste și Imperiului habsburgic, pentru desfacerea Unirii. Abdicarea lui Cuza² — la 11 februarie 1866 — și aducerea în fruntea statului a prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen a salvat statul național român modern și a contribuit la consolidarea lui, prin înlăturarea treptată a îngrădirilor impuse de puterile garante și de Poartă, asigurându-și noi atribute ale suveranității naționale și afirmându-și pe plan internațional voința de independență deplină.

Înaintarea țării pe calea progresului politic și social-economic se putea realiza numai în condițiile obținerii independenței depline, prin înlăturarea suzeranității Porții și a protectoratului celor șapte puteri europene (Anglia, Austria, Franța, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia), instituit prin pacea de la Paris,

din 1856. Prilejul avea să fie oferit de decenii opt al sec. XIX. Războiul Rusiei țariste cu Poarta, dus în 1877-1878 pentru supremația lor în bazinele Mării Negre și Dunării, a fost folosit de popoarele din aceste zone nu pentru a înlocui o dominație cu alta, ci pentru înlăturarea oricărei dominații străine și pentru dezvoltarea lor liberă.

Guvernele române de atunci au acționat pe multiple planuri pentru înfăptuirea acestui obiectiv fundamental, invocînd și de această dată tradiția istorică de suveranitate a românilor, suveranitate recunoscută de Poartă prin tratate. Este semnificativ în această privință energicul protest din 1876 al guvernului român, ratificat de Parlament, împotriva acelei prevederi din noua Constituție otomană, prin care România era inclusă în mod abuziv în rîndul provinciilor „privilegiate” ale Imperiului turc.

Convins că România își va putea cuceri neatințarea, atît în urma unor acțiuni politice, cît și pe calea armelor, în lupta necruțătoare împotriva Imperiului otoman — puternic lovit de mișcările de eliberare ale popoarelor din Balcani, pe care acesta le subjugase — guvernul român a desfășurat ample acțiuni diplomatice care să pregătească marea bătălie a neatințării absolute. El s-a orientat spre o alianță cu Rusia, care se considera „moștenitoarea legitimă” a Imperiului otoman și urmărea slăbirea acestuia.

În aceste împrejurări, Adunarea deputaților, întrunită la 9 mai 1877, în ședință solemnă, a proclamat independența absolută de stat a României³, act pregătit din punct de vedere ideologic și politic de întreaga activitate a revoluționarilor democrați pașopțiști și unioniști, de întreaga dezvoltare istorică a societății românești. Deputații au votat apoi moțiunea prin care Adunarea „lua act că războiul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit convocarea lor oficială”. În aceeași zi, Parlamentul a votat, ca fiind acte ale suveranității absolute a statului român, înființarea **Ordinului „Steaua României”**, cu care să fie decorați militarii și civilii care se vor distinge în serviciul țării; de asemenea, printr-un proiect de lege s-a cerut ca tributul către Poartă să fie anulat, iar suma respectivă — 914 000 lei — să fie destinată pentru întreținerea armatei române.

Istoricul act al neatințării a fost întipărit cu vibrantă aprobare în întreaga țară, hotărîtă să nu dea înapoi în fața oricărei greutăți, de la nici o jertfă. Referindu-se la importanța istorică a proclamării independenței naționale absolute a României, ziarul **Telegraful**, din 10 mai 1877, arăta că acest eveniment a fost „dorit de secole” și el „va fi înscris cu litere de aur în analele române. Ideea pentru care au luptat atîția domni patrioți și atîtea generații [...] s-a împlinit”.

(Continuare în p. 19)

¹⁻³ *Magazin istoric*, nr. 1/1969, 5/1973, 1/1976; 8/1976; 5/1975, 5/1977.

Noiembrie 1918:

PATRU ZILE LA IAȘI

SEXTIL PUȘCARIU

„Sextil Pușcariu reprezintă prin opera sa filologică tot ceea ce știința românească de specialitate a produs mai de valoare pentru înțelegerea problemelor legate de limba și istoria neamului”. Cu aceste cuvinte, Alexandru Lapedatu, secretarul general al Academiei Române, îi omagia pe marele om de știință român, la moartea acestuia, în mai 1948.

Născut la 4 ianuarie 1877, într-o veche familie românească¹ din Brașov, Sextil Pușcariu a făcut studii strălucite la Brașov, Leipzig, Paris și Viena. În 1906 a fost numit profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți, iar mai târziu, după Marea Unire, a fost primul rector al Universității din Cluj și profesor al aceleiași instituții până la sfârșitul vieții. El „a rămas fixat în memoria posterității — arăta profesorul Dimitrie Macrea, cu prilejul recentului simpozion organizat la Cluj, la împlinirea unui secol de la nașterea savantului — îndeosebi ca excepționalul lingvist cu multiple realizări creatoare în toate ramurile acestei științe [...], căutând în permanență să dea lingvisticii o direcție de interes general național”.

Studiile sale remarcabile l-au impus de timpuriu atenției specialiștilor din țară și străinătate. În 1904 a fost ales membru corespun-

dent al Academiei Române, iar un deceniu mai târziu a devenit membru plin. Cu Academia Română și cu Universitatea din Cluj și-a confundat înseși rosturile vieții sale. I s-a încredințat sarcina de a conduce una „din lucrările de căpetenie și din cele mai grele care au fost puse ca țeluri ale acestei instituții, chiar de la întemeierea ei”: Dicționarul Academiei Române. Aceeași instituție i-a încredințat, între 1928 și 1938, sarcina elaborării Atlasului lingvistic român. În afara acestor două mari lucrări, Pușcariu a elaborat alte numeroase scrieri, dintre care amintim: Dicționar etimologic al limbii române (1905), Istoria literaturii române. Epoca veche (1921), Studii de lingvistică românească (1937), Limba română, vol. I, (1940), vol. II, postum, (1959) ș.a.

Sextil Pușcariu este creatorul Muzeului Limbii Române din Cluj (azi Institutul de lingvistică și istorie literară); a editat prestigiosul buletin Dacoromania, din care au apărut 13 volume (1921-1948), însumând circa 9 000 pagini. Tot la Cluj a înființat cea mai completă bibliotecă filologică a României din perioada interbelică.

În mod firesc, memoriile unei atari personalități stîrnesc interesul major al cititorilor și specialiștilor. Cele două volume deja cunoscute — Călare pe două veacuri (1896-1906), editat în 1968 și Brașovul de altădată, tipă-

¹ Magazin Istoric, nr. 10/1976.

rit în 1977 — fac dovada acestui interes. Alte două volume, cu un total de circa 1 000 pagini, privind epoca 1914-1926, vor apărea în acest an la Editura Minerva. O epocă în care o țară se jertfește pentru ca din jertfa ei să răsară o țară nouă, pentru a-și putea deschide larg brațele și a cuprinde pe toți fiii săi.

Recurgând la un procedeu original și modern, autorul reproduce scrisorile către soția sa, Leonora, adăugând însemnări din jurnalul personal, la care revine de fiecare dată, când vremea îi îngăduie, strecurând din când în când și cite un portret.

Cititorul va constata că atât autorul memoriilor, cât și personalitățile politice cu care a venit în contact, se preocupau de viitoarea organizare a patriei întregite, de așezarea acesteia pe temelii larg-democratice (nouă lege electorală, reformă agrară etc.).

În primul război mondial, Pușcariu a fost încorporat în armata austro-ungară, participând la luptele de pe fronturile sîrb și italian. În 1918, demobilizat, a luat parte activă la pregătirea unirii Bucovinei cu România. În toamna anului 1918, s-a situat în fruntea intelectualilor de la Universitatea din Cernăuți. Sub conducerea lui a apărut, la 22 octombrie 1918, publicația Glasul Bucovinei, cel mai

activ și răspîndit organ de presă românească din Bucovina acelei epoci. Scopurile sale erau astfel definite de Sextil Pușcariu, în editoria-lul Ce vrem?: „Vrem să rămînem români pe pămîntul nostru strămoșesc și să ne ocîrmuim singurii, precum o vor interesele noastre românești.

Nu mai vrem: să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin, ci, în schimbul jertfelor de sînge aduse în acest război — jertfe mai dureroase decît ale altor popoare — pretindem: ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă, în cadrul românismului“.

Glasul Bucovinei a devenit organul de presă al Consiliului Național Român din Bucovina, creat la 27 octombrie 1918. În calitate de vicepreședinte al acestui organism, Sextil Pușcariu s-a deplasat la Iași pentru a lua legătura cu personalitățile politice refugiate pe atunci în capitala Moldovei. Călătoria și discuțiile purtate formează obiectul paginilor ce urmează.

Titlul aparține redacției, intreruperile de text au fost marcate prin trei puncte între paranteze drepte, iar cuvintele adăugate prin același gen de paranteze. În redarea textului s-au păstrat particularitățile originalului, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale.

I. B.

S-a semnat armistițiul: ostași români din armata austro-ungară se întorc la casele lor

Sosit [la Iași] în noaptea de 14 noiembrie [1918], ca trimis al așa-numitului „guvern” al Țării Bucovina, n-am putut să adorm pînă spre zori. Erau prea mari emoțiile zilelor din urmă.

Dimineața la 9 am fost la generalul Văitoianu, ministrul de Interne. Cu cită dragoste mi-a strîns mîna cînd i-am adus mulțumitele Bucovinei!

Ministrul președinte, generalul Coandă, un bătrîn frumos, o figură de marchiz din romane, mi-a spus că el nu-i politician și pînă la urmă chestiunea care e forma pe care Bucovina trebuie s-o păstreze pînă la unirea definitivă, m-a sfătuit să merg să iau contact cu Ionel Brătianu, la care m-a și anunțat imediat. În curînd avui ocazie să mă conving că acest ministru, așa-zis fără culoare de partid, stă cu totul sub influența lui Brătianu. I-am răspuns că voi merge la șeful Partidului Liberal, că țin însă să-i declar că noi, cei din România nouă, nu voim să ne pronunțăm pentru nici un partid politic și de aceea voi căuta să văd, după domnul Brătianu, și pe șefii celorlalte partide politice.

Brătianu mă primi foarte amabil și mi-a vorbit de Nistor¹ și Marmeliuc². La întrebarea mea care e părerea lui despre felul cum trebuie să se unească România nouă cu cea veche, mi-a spus că o autonomie cu diete provinciale nu o crede bună [...], ci ar trebui să existe numai Camera din București, cu miniștri pentru diferite provincii. I-am recomandat pe Nistor pentru acest post [...]. Ne-a recomandat să menajăm pe străini, mai ales pe evrei [...], și să ne punem absolut pe bază democratică, cu drepturi de vot și cu împărțire de pămînt la țărani. Nu numai din fondul religios, ci și moșii private [...].

Cu Alexandru Lapedatu³ am discutat aceleași chestiuni. Ce minte limpede! Și acum, după patru ani care ne-au revolu-

ționat atît de mult gîndirea, ne găsim iar în plin acord de păreri! Și el a lăsat camera sa de savant și scrie la jurnale.

Iorga — tot spiritul scintilelor de demult. S-a bucurat mult văzîndu-mă [...].

A doua zi, în 15-XI, avui bucuria să-l văd pe Iancu [Ion] Nistor, căruia îi telegrafiasem că sosese la Iași și cu care nu mai avusesem nici o legătură din 1914. Nistor — tot cel vechi, plin de inimă, numai ceva mai օțelit de toate cîte avusesse să le suporte în acești ani din urmă. Pe cînd era fugăr în Odessa⁴ era să pună nemții, care intraseră în oraș, mîna pe el. Într-o barcă s-au salvat, cu Goga și cu alți cîțiva, și cum se apropiase de mal, zăriră pe malul salvator soldați. Nemții sînt, austriaci sau români?, se întrebau cu inima înghețată. Norocul a vrut să fie români și astfel ei, fugarii, trădătorii, au fost scuțiți de cea mai grozavă moarte.

Ce frumoase au fost clipele cînd cu Nistor și cu Alexandru Lapedatu ne-am regăsit, ca să făurim planuri de muncă în serviciul României mari!

În după-amiază aceea am colîndat pe la șefii celorlalte partide politice, ca să luăm și avizul lor. Nu l-am aflat, dintre conservatori, decît pe [Dimitrie] Greceanu, care mi-a spus aceleași lucruri ca Brătianu: unire necondiționată. El mi-a desfășurat programul politic, cu aceleași trei puncte principale ca și cel liberal: împărțirea pămîntului la țărani, votul universal și descențializarea administrației [...].

⁴ După izbucnirea războiului și mai ales în urma retragerii trupelor române din Transilvania, mulți dintre fruntașii mișcării naționale din provinciile românești aflate sub stăpînirea dublei monarhii au trecut peste Carpați. Autoritățile austro-ungare au constrîns pe cei rămași să facă declarații de „fidelitate față de tron și patriă ungăr”. Măsura a provocat revolta refugiaților care, intru-niți la Iași, în ziua de 7 ianuarie 1917, au ales un comitet de luptă împotriva represiunilor și stăpînirii austro-ungare. Noul organism, compus din 12 persoane, a semnat o declarație de război contra Austro-Ungariei, pe care șeful guvernului român a expedit-o Vienei. Sub acuzația de „înaltă trădare”, autoritățile austro-ungare au condamnat în lipsă pe toți cei 12 membri ai Comitetului la moarte sau la mulți ani de temniță grea și confiscarea averilor. I. Nistor și O. Goga se aflau printre aceștia după pacea separată din mai 1918, ei s-au refugiat în Rusia — n.r.

Am mai fost și la bătrînul P. Poni, ministru de Culte în cabinetul Coandă. Ce moșneag simpatic și cumințe, atît de simplu în vorbă și în port și cu inimă atît de românească!

În ziua următoare [16] am fost în audiență la rege [Ferdinand].

Îl cunoșteam decînd cu serbările jubiliare din București [junie 1906], cînd, la masa dată la Palat în onoarea oaspeților străini, ajunse să șed chiar lîngă el. Tot timpul era atunci, ca principe moștenitor, în vădită perplexitate de a începe vorba cu vecinii săi și mi se părea că apropierea de Carol, care stătea în fața lui la masă, îl făcea timid și stingaci.

De astă dată prima impresie se ștersese cu totul și am rămas foarte plăcut surprins de felul cum a vorbit cu noi. Adevărat că și acum conversația nu curge și adesea se oprește în mijlocul frazei, cîntînd cuvîntul potrivit cu care s-o sfîrșească — și adesea truda ce și-o dă se vede din contractarea mușchilor feței — dar, după o pauză oarecare, el găsește acest cuvînt și vezi că toate ce se spune e bine chibzuit. M-a mirat ce informat e asupra oamenilor din Bucovina și din Ardeal. Pe Lapedatu, [Iuliu] Maniu, [Al.] Vaida [Voievod], [Onisifor] Ghibu, [Victor] Deleu și Mihai Popovici, pe Nistor și pe Marmeliuc mi-i numit [...]. Ne-a vorbit despre chestia agrară, pe care se vede că-a studiat-o temeinic și ne-a spus cum nici în cele mai grele clipe n-a deznădăduit. Felul de a se purta al germanilor îl afla barbar. S-a informat despre stările din Bucovina și ne-a spus, ceea ce avurăm ocazie să auzim în repetate rînduri în zilele petrecute în Iași, că toată țara așteaptă o reîmpăstrare, o renaștere de la elementele bune din România nouă [...].

O singură grijă mi s-a părut că citesc în vremile acestea de satisfacție deplină pentru el: că în România nouă ar putea fi tendințe revoluționare și antidinastice. L-am asigurat că nu, și se vedea mulțumirea sa. Și el ne-a spus că trebuie făcută unirea necondiționată cît mai curînd, că așa o cer interesele țării și ne-a luat făgăduința că, întors,

¹ Ion Nistor (1876-1962), istoric și om politic, membru al Academiei Române, fruntaș al luptei pentru Unire, după 1918 de mai multe ori ministru — n.r.

² Dimitrie Marmeliuc, profesor la Facultatea de Litere a Universității din Cernaui — n.r.

³ Al. Lapedatu (1876-1954), om politic transilvănean, istoric, membru al Academiei Române — n.r.

vom insista să se facă [...].

Abia avurăm vremea să ne schimbăm, căci ne-a ținut mai mult de un ceas la audiență, ca să mergem la Ionel Brătianu la dejun. Din convorbirea ce-o avurăm cu el m-am convins din nou ce om mare este. Are darul de a te fascina cu vorba lui. Când i-am făcut obiecțiunea că noi n-avem voie să ne declarăm pentru nici unul dintre partidele existente, el mi-a dat dreptate, dar a admis aceasta numai pentru stadiul prim. După Constituanta¹ va trebui să intrăm în aceste partide care vor avea să suporte examenul: sau se înnoiesc cu elementele nouă și vietoase ce vin, sau „crapă”, fiind cadrele lor prea mici pentru pulsația nouă. Nu i-a plăcut când i-am spus că deosebirea între partidele din România veche nici nu e atât o deosebire de principii, cât mai ales de persoane, sistemul de guvernare fiind același. A numit părerea asta o legendă și a căutat să mă convingă de contrariul.

Brătianu ne-a oprit, pe [Vasile] Bodnărescu și pe mine, la masă. La un moment dat, servitorul aduce o sticlă de vin — prăfuită și cu paianjenii. „E un vin vechi de la [moșia] Florica. Când am plecat, n-am putut lua cu noi decît două sticle. Pe cea de a doua o vom destupa cînd vor veni solii Ardealului” [...].

A doua zi [17 noiembrie] am fost la audiență la regina [Maria]. Frumoasă, maiestuoasă și plină de farmec, ea ne povestește cum nici un moment, chiar în clipele cele mai grele, n-a părăsit-o credința în izbînda finală. Ne-a spus prin ce lupte grele suflați a avut să treacă regele, care a rupt-o definitiv cu neamurile sale și cum prin legăturile ei, cu Anglia, Indoeșii, a ținut tot timpul viu interesul Aliților față de România. În graiul ei frumos românesc, cu accentul englezesc care nu supără însă la ea, ne-a povestit amănunte din anii din urmă, cu o mimică vie și mai ales cu mlădieri de corp pline de grație, dar și de maiestate și ne-a spus cît e de feri-

cită acum, cînd reușita finală e atît de frumoasă. Pentru Wilhelm al Germaniei a găsit o vorbă de compătimitere, care era adresată mai mult domnitorului detronat, decît omului căzut de la așa înălțime. Căci și din glasul ei tremura grija pentru tronul de pe care acum mai greu ca ori-cînd i-ar fi, ei, reginei înnașcute, să coboare. Și suflă doar un vînt atît de antidinastic în lume! [...].

Seara am plecat cu trenul special ce ne stătea la dispoziție [...]. Pe drum se urcă în tren o delegație de ardeleni (dr. Bordea, dr. Albu și Haliță), care se înămoliseră cu automobilul în drum. Și cum în noaptea neagră locomotiva cu vagonul nostru zbura și noi stăteam de vorbă făcînd planuri și căutînd să ne risipim grijiile, ne dădurăm seama prin ce momente istorice trecem, fiind noi cei ce lucram în

aceste momente la înfăptuirea României mari.

Cît de greu mi-a fost să stau în pat [fiind bolnav], pe cînd, la 28 noiembrie, se proclama Unirea peste drum, în Reședința mitropolitană și cînd la 1 decembrie se făcu Unirea la Alba Iulia, nu e nevoie să mai scriu [...].

A venit apoi Crăciunul, cu serbarea lui intimă. Cu o zi înainte îmi dăduse doctorul voie să mă scol din pat (din ziua aceea au încetat și temperaturile). Și am stat iar cu Leonora și cu copilașii în jurul pomului cu luminițele-i aprinse. Deși fără daruri de astă-dată, Crăciunul acesta a fost totuși cel mai bogat din cite am avut, căci el ne-a adus România mare, încheierea războiului cîmplit, și mi-a redat sănătatea.

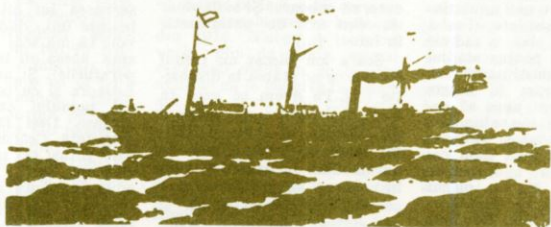
Cît de mult mi-am dorit eu [în] anii din urmă acest Crăciun, în casa mea, cu pace și cu visurile împlinite!

¹ Este vorba de Parlamentul României reîntrăgite care avea menirea să elaboreze noua Constituție — n.r.

DOBROGEANU-GHEREA: 1879—EVADARE ÎN NORVEGIA

JARDAR SEIM

Jardar Seim, cercetător științific la Institutul de istorie al Universității din Oslo, a studiat — în cadrul acordului cultural între România și Norvegia — limba română la Universitatea din București, precum și în cadrul cursurilor și colocviilor științifice de vară, de la Sinaia, organizate sub egida aceleiași universități. Interesat de istoria noastră, cercetătorul norvegian a revenit de câteva ori la București, alegându-și ca temă de cercetare, România și criza economică mondială în anii 1929-1933.

Articolul alăturat este rodul investigațiilor întreprinse de J. Seim, cu privire la trecerea lui Dobrogeanu-Gherea prin țara fiordurilor, după evadarea sa din orașul Mezen, în Nord-Estul Rusiei, unde fusese deportat (Magazin istoric, nr. 7/1977). În acest scop, autorul a consultat Arhivele de Stat din orașele Oslo și Trondheim și din districtul Finmark,

precum și colecțiile, din vara-toamna anului 1879, ale ziarelor Dagbladet și Morgenbladet, din Oslo, Dagsposten, din Trondheim, Finmarkens Amtstidende, din Vadsø ș.a. Deși arhiva Companiei Det Bergenske Dampskibsselskab, căreia îi aparținea vasul „Finmarken”, a fost distrusă în timpul războiului, totuși, la cererea autorului, compania a procurat fotografia navei pe care s-a imbarcat Gherea, în noaptea de 20 spre 21 august 1879, de la Vadsø.

Trebuie să adăugăm că Jardar Seim a redactat paginile ce urmează direct în limba română, o dovadă în plus a măsurii considerabile în care autorul norvegian s-a apropiat de cultura noastră și de vehiculul ei lingvistic. Lucru cu atât mai remarcabil cu cât, colaboratorul nostru din îndepărtata Scandinavie nu a împlinit încă 35 ani.

O arestare norocoasă

În seara zilei de 18 august 1879, într-un hotel din micul oraș norvegian Vadsø, situat în Nord-Estul țării, au fost arestați doi străini. Unul dintre ei se numea Constantin Dobrogeanu-Gherea¹. Cum ajunsese el în Norvegia și cum se explica arestarea? Răpit din

Galați, în octombrie 1878, și dus în Rusia de către agenți ai Ohranei țariste, făcuse cunoștință cu mai multe închisori. Urmasa o deportare pe termen nelimitat, în localitatea Mezen, lângă Marea Albă. Din prima clipă surghiunitul se gândise la evadare și evadarea însemna fuga din Rusia. Dar încotro și cum?

Din fericire, unele posibilități existau. Nave din Anglia, Germania, Danemarca și, mai ales, din Norvegia soseau și plecau în fiecare an din această

zonă. Încă din secolul XVIII, în regiunile de coastă ale imperiului, zadarnic încercaseră autoritățile să-i împiedice pe norvegieni să cumpere făină și alte produse direct de la țărani și pescarii ruși. Spre sfârșitul sec. XVIII, acest troc local a fost acceptat în anumite limite: cei care făceau schimb în natură cu norvegienii erau scutiți de taxe vamale de export dacă transportau produsele cu propriile lor ambarcațiuni. Așa cum aveau să descopere autorită-

¹ Pentru viața și activitatea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, vezi Magazin istoric, nr. 10/1970, 8 și 12/1971, 4/1974, 4/1976.

țile țariste, Dobrogeanu-Gherea și tovarășul său de fugă, Nicolae Preferanski, părăsiră așezarea Mezen, la 5 august 1879, cu un vas pescăresc, condus de un anume Maslov, spre Nordul Norvegiei.

După o călătorie de două săptămâni pe apele Oceanului Înghețat de Nord, cei doi deportați debarcaseră la Vadsö. La 12 august, guvernatorul regiunii Arhanghelsk cerea consulului general al Rusiei la Christiania (denumirea orașului Oslo, între 1624 și 1924), A. Tötterman, să ia măsuri pentru reținerea celor doi evadată. A doua zi, consuli ruși¹ aflați în orașele nordice ale țării — Tromsö, Hammerfest, Vardö și Vadsö — primeau telegrame similare. Consulul rus din Vadsö, marele negustor L.L. Brodtkorb, a apelat imediat la ajutorul poliției locale, care s-a adresat prefectului județului Finnmark, un anume Johan Blackstad. Acesta a început să organizeze arestarea celor doi refugiați, dar, în același timp, a subliniat că măsurile ulterioare — de pildă extrădarea — trebuiau hotărâte de Ministerul Justiției.

Consulul general rus din Christiania, știind de la început că extrădarea era posibilă numai în cazurile unor crime grave, l-a întrebat pe guvernatorul Arhanghelskului dacă refugiații fuseseră judecați și ce delicte comiseră. Răspunsul a sosit la 15 august: refugiații, care nu fuseseră judecați, erau acuzați că părăsiseră ilegal Rusia.

¹ E vorba de consuli onorifici. Conform acestei practici, azi lesită din uz, în marile centre comerciale și în porturile cu intens trafic internațional din diferite puncte ale globului, un om de afaceri din localitate, cetățean al statului respectiv și partener comercial constant al unor firme din altă țară, putea primi titlul de consul onorific al acestor din urmă țări. În cazul de față e vorba de norvegieni care funcționau în această calitate, reprezentând Rusia țaristă. În general ei aveau atribuții foarte limitate, dar unii făceau exces de zel pentru a intra în grațiile guvernului de la St. Petersburg și a dobândi avantaje speciale în activitatea lor economică — n.r.

Între timp, consulul Rusiei la Vardö (oraș în apropiere de Vadsö) aflând că Dobrogeanu-Gherea și Nicolae Preferanski urmau să sosească acolo, l-a avertizat pe Tötterman. Nemaiputând conta pe o colaborare efectivă cu autoritățile norvegiene în privința extrădării, consulul general și-a prevenit subalternul, printr-o telegramă datată 16 august, să nu mai ceară sprijinul oficialităților locale, ci să-i „aresteze” el însuși pe „criminali” și apoi să-i expedieze în Rusia. Aflând ceva mai târziu despre acest plan, prefectul Blackstad aprecia, într-un raport din 3 septembrie, adresat Ministerului Justiției, că soluția găsită nu era „tocmai corectă”.

Debarcarea fugarilor la Vadsö și nu la Vardö, a avut drept norocoasă consecință pentru ei, arestarea de către poliția norvegiană. În seara de 18 august, Dobrogeanu-Gherea a declarat poliției că nici el, nici Preferanski, nu erau criminali și că fuseseră deportați la Mezen fără judecată, fiind acuzați doar de delicte politice minore. Norvegienii au cerut lămuriri în această privință lui Tötterman, care a răspuns, miercuri 20 august, că nu mai era necesară arestarea celor doi și că totul fusese „o neînțelegere”. În aceeași zi, Dobrogeanu-Gherea și Preferanski au fost eliberați. La miezul nopții, cei doi prieteni au plecat de la Vadsö cu vaporul „Finnmarken”, aparținând serviciului poștal de coastă.

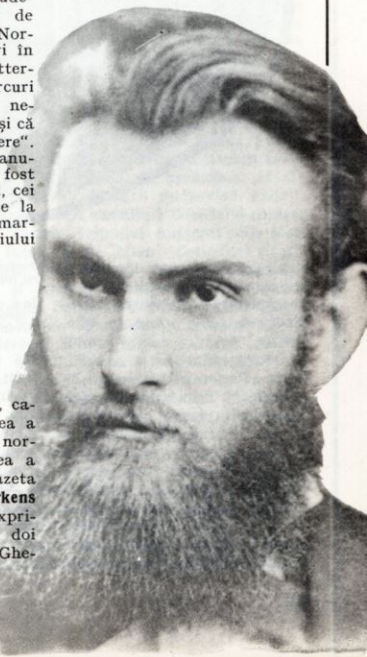
rea și Preferanski. „Nu încape îndoială — scria ziarul — că ei se numără printre suspectii politici, supravegheați de poliție, exilați, fără adăpost și puși în afara legii în țara lor. Potrivit legilor rușesti ei sînt considerați, probabil, drept criminali evadată; dar noi nu-i putem socoti decît exilați din pricina convingerilor lor politice”. Corespondentul mai relatează că Gherea vorbea curent cinci limbi și anume: rusa, româna, germana, franceza și italiană.

În România s-a aflat destul de repede despre evadarea lui Dobrogeanu-Gherea, probabil printr-o telegramă. Ziarul **Dagbladet** din Christiania, reproducea în ziua de 23 august 1879, textul unei depeșe soșite din Iași, care îi confirma identitatea: „Ca urmare a persecuțiilor politice [Dobrogeanu-Gherea] a părăsit Rusia în 1874. S-a stabilit în România, unde a avut o comportare exemplară. La 1 octom-

Constantin Dobrogeanu-Gherea

Convingerile socialiste — o crimă?

Încă din ziua eliberării, cazul lui Dobrogeanu-Gherea a fost consemnat de presa norvegiană. La Vadsö, știrea a publicat-o la 23 august, gazeta locală săptămînală **Finnmarkens Amtstidende**, care și-a exprimat simpatia pentru cei doi persecutați, Dobrogeanu-Ghe-

brie 1878 a fost arestat clan-destin de către agenți secreți ruși la Galați și readus, cu forța, în Rusia. Cei doi copii și soția lui au rămas în România". Printre semnatari figurau: dr. Russel, Ioan și Gheorghe Nădejde, Constantin Văleanu, Ivan Ivanov, Sofia Gheorghiu și Th. Speranția. La cinci zile după eliberarea socialistului român, **Dagbladet** publica o altă telegramă, de astă-dată semnată de Sofia, soția lui Dobrogeanu-Gherea. Ea scria că este mamă a doi

înaintea sosirii lui „Finmarken”. Rămânea ca cei doi socialiști să-și continue călătoria pînă la Hamburg. Dar ei au coborît la Beian, mic port în fiordul care se învecinează cu Trondheim și, tot acolo, s-au îmbarcat pe „Tasso” deși, de obicei, vasul britanic nu făcea această escală. Dintr-o corespondență din Vadsö publicată în **Dagbladet**, reiese că cei doi nu se simțeau în siguranță, în ciuda „permisului de liberă trecere”, eliberat de autoritățile norvegieni. Ghe-

despre el, Dobrogeanu-Gherea și Preferanski, într-o scrisoare expedită din Paris, la 20 octombrie 1879, și adresată presei norvegieni: „Ne exprimăm, în mod deosebit, via recunoștință față de căpitanul vaporului „Finmarken”, dr. Axel Juel, care ne-a acordat un ajutor esențial, deși comportarea lui față de noi ar fi putut să-i atragă neplăceri din partea consulului rus”.

Gherea a sosit mai întîi în portul englez Hull, de unde a plecat la Londra, apoi la Paris. Acolo, el și Preferanski au tri-

copii și anunța autoritățile norvegieni că a expedit documentele necesare pentru reconfirmarea celor spuse în telegrame.

Dobrogeanu-Gherea și Nicolae Preferanski urmau să debarce la Trondheim, care în evul mediu fusese centrul politic al Norvegiei, iar în sec. XIX era al treilea oraș al țării, de acolo, dorind, se pare, să-și continue călătoria pînă în Anglia. Din nefericire nava engleză „Tasso”, care i-ar fi putut lua la bord, părăsea Trondheim cu câteva ore

Portul norvegian Vadsö, în vara sosirii lui Dobrogeanu-Gherea (acuareld)

În p. 40: vaporul „Finmarken” cu care Dobrogeanu-Gherea a călătorit, în 1879, din Vadsö spre Sudul Norvegiei

rea a prevăzut, în mod justificat, probabilitatea unei noi răpiri pe teritoriul norvegian. Dar cine l-a ajutat în problemele practice, de pildă, cum s-a ajuns la escala neprevăzută a lui „Tasso” la Beian? Nu se știe precis. Se crede că norvegianul Axel Juel, căpitanul navei „Finmarken”, a jucat un rol important în această acțiune. Căci iată ce scriau,

mis scrisoarea amintită. Ea recapitula pe scurt cele întîmplate și sublinia că autoritățile norvegieni au refuzat să se preteze jocului lui Tötterman, dovedind în felul acesta, că practicile despotismului țarist nu dau rezultate într-o țară cu regim constituțional. În încheiere, autorii își exprimau recunoștința față de toți cei care, arătîndu-le cea mai vie simpatie, le acordaseră ajutorul lor.

De la Paris, prin Viena, Dobrogeanu-Gherea s-a înapoiat în septembrie 1879 în România.

ACTE PROGRAMATICE ALE REVOLUȚIEI ROMÂNILOR DIN 1848

În timp ce în Țara Românească se exercita o guvernare revoluționară, revoluția românilor înregistra noi succese și în celelalte provincii românești. În Transilvania¹ devenea tot mai limpede faptul că pentru apărarea dreptului la viața națională independentă, românii trebuiau să ia armele. În Banat, cerințele cu caracter politic ale românilor adoptate la întrunirea de la Pesta din 3-9 mai 1848, în memoriul intitulat *Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat și susținute la adunarea de la Lugoj*, din 4 mai 1848, au fost reluate și conturate în a doua adunare populară de la Lugoj, din 15 iunie 1848, unde s-a formulat revendicările: înființarea unei armate populare române, în frunte cu Eftimie Murgu, recunoașterea limbii române ca limbă oficială și independența bisericii române din Banat.

În Bucovina, revoluționarii continuau să acționeze pe calea petiționară. După *Petiția țării*, în 12 puncte, alcătuită în martie-aprilie 1848 și înaintată autorităților austriece în iunie 1848, la 30 iulie românii bucovineni au întocmit una nouă, redactată la Gura Humorului, în 17 puncte și care era adresată direct împăratului. Aceste memorii, ca și cel prezentat la 18 august 1848 Parlamentului din Viena de către grupul deputaților români, precum și Promemoriul la *Petiția țării Bucovinei* în privința autonomiei provinciale a Bucovinei înaintat Înalțului Parlament legislativ de deputația bucovineană, de la 11 februarie 1849, susțineau, înainte de toate, obținerea autonomiei interne a provinciei în cadrul Imperiului habsburgic, ca primă etapă a procesului unirii ei cu Moldova, de la care fusese smulșă în 1775. De asemenea, ei cereau înființarea unei Diete provinciale din reprezentanți ai tuturor stărilor sociale, admi-

nistrație și justiție separate, respectarea limbii române și obligația funcționarilor publici de a și-o însuși. Pentru aceste revendicări milita activ revista *Bucovina*, gazetă românească pentru politică, religie și literatură, înființată la Cernăuți de frații Gheorghe (1817-1882) și Alecu Hurmuzaki (1823-1871)², cu sprijinul revoluționarilor moldoveni.

Prima etapă a luptei bucovinenilor a fost încununată de succes: la 4 martie 1849, noua constituție austriacă a recunoscut Bucovina drept ducat autonom.

În Moldova, încercarea de a reîncepe revoluția, după ce tentativa din martie 1848 eșuase³, nu a avut succes din cauza ocupației armate țariste a Principatului. Un sir de mișcări țărănești în județele Bacău, Neamț, Putna, Roman, Suceava mai întrețineau flacăra revoluționară. Ea continua, de asemenea, să fie susținută de revoluționarii moldoveni exilați. În Bucovina ei au constituit Comitetul central de luptă contra regimului autocrat din Moldova. Între ei se aflau: Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Toader și George Sion, Anastasie Panu, Alecu Russo, Petrarhe Cazimir, Vasile Conta, Dimitrie Rallet, cărora li s-a alăturat Mihail Kogălniceanu. Rămas inițial în țară, Kogălniceanu a fost învinuit în iulie 1848 de amestec în „lucrări răzvrătitoare asupra ocîrmuirii“, autoritățile hotărînd să-l închidă la Soveja. O vreme a stat ascuns la moșia Băițești a lui Grigore Ghica, dar, descoperindu-l-se ascunzătoarea, a trecut granița clandestin în Bucovina. Românii bucovineni îl vor adăposti mai apoi și pe transilvănenii Aron Pumnul, Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, George Bariț ș.a.

Lui Mihail Kogălniceanu i-a încredințat Comitetul revoluționarilor moldoveni sarcina

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 2/1978; 1/1974; 1/1978.

de a redacta un program, adevărată „carte a cărților politice românești”, cunoscut sub numele de Dorințele partidei naționale în Moldova¹. La baza acestui program au stat Principiile noastre pentru reformarea patriei, pe care Kogălniceanu le-a transformat în acte programatice practice.

Dorințele partidei naționale în Moldova se constituie ca un program pe deplin matur din punct de vedere politic. El încorporează și experiența celorlalte programe revoluționare din Țara Românească și Transilvania. Atât de evidentă era unitatea luptei revoluționare a poporului român întreg, în ciuda granițelor impuse și artificiale ce îl despărțeau vremelnice, încât unele prevederi erau incluse aici sub aceiași formulare ca la Blaj sau Islaz.

Programul revoluționarilor moldoveni afirmă necesitatea abolirii Regulamentului organic, considerat ca „antinațional” și venind în contradicție cu legile anterioare ale țării și cu interesele ei fundamentale.

Revoluționarii s-au ridicat mai cu seamă, împotriva dispoziției finale a Regulamentului, în care se arăta că „pe viitorime orice schimbare domnului ar voi să facă în Regulamentul organic nu va putea să aibă loc, nici a se pune în lucrare decât după înadinsă împuternicire a Înaltei Porți, cu împreună unire a Curții Rusiei”, ceea ce răpa celor două Principate toate drepturile lor autonome.

Programul de la Cernăuți propunea instituirea unei alte stări de lucruri în țară. Ca și la Islaz, se cerea neatințarea administrativă și legislativă internă „fără amestec a orice puteri străine”. Această formulare era o aluzie directă la intervențiile Imperiului țarist în treburile Principatelor. Documentul arunca o privire asupra războaielor ruso-turce de după 1711 (șase pînă la 1848) și consemna jertfele materiale și umane pe care Țările române, pe teritoriul cărora multe dintre ele s-au purtat, au trebuit să le suporte. Se releva că odată cu slăbirea dominației otomane, care s-a datorat, în primul rînd, eroicilor și permanentei lupte a poporului român, s-a produs o continuă creștere a amestecului autorităților țariste în treburile interne ale Principatelor.

Ca și celelalte documente programatice ale revoluției pașoptiste, Dorințele partidei naționale în Moldova cereau desființarea privilegiilor feudale și lăgierarea de drepturi și libertăți politice pentru toți cetățenii, așezarea

pe baze noi a tuturor instituțiilor statului, reformarea puterii judecătorești și a legislației în vigoare, instrucție publică egală și gratuită pentru toți, deplină libertate a cuvîntului, a presei și a tiparului, libertatea comerțului și a industriei, înflorirea sistemului bancar și de credit s.a. dar, spre deosebire de celelalte programe, toate aceste revendicări erau mai precise și mai complet formulate. Atunci aici cînd, de exemplu, se cerea libertatea comerțului și a muncii, programul propunea și soluțiile practice pentru realizarea acestui deziderat — promulgarea unei legi de credit, întemeierea unei bănci de credit și de scont, a unor școli profesionale, deschiderea de canale navigabile, construirea de drumuri, reglementarea tarifulor etc.

Acestor revendicări, menite să creeze o altă stare de lucruri în Moldova, s-o transforme într-o țară modernă, Dorințele partidei naționale le adăugau încă una, ca o cunună a tuturor, unirea Moldovei cu Muntenia, „cheia boltei”, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național”. Se reținea, astfel, unul din punctele Principiilor de la Brașov. În accepția lui Kogălniceanu și a celorlalți revoluționari moldoveni, această unire era o primă etapă a procesului de edificare a unui stat al tuturor românilor. Nu în zadar Dorințele invocau personalitatea lui Mihai Viteazul, primul domnitor al românilor din cele trei mari provincii istorice. Nu întîmplător se vorbea în mai multe rînduri de „naționalitatea română” a celor opt milioane, care nu putea să piară „tocmai astăzi, în secolul naționalităților”. Dorințele partidei naționale în Moldova rămîn astfel un document remarcabil, cu largi deschideri programatice pentru lupta poporului român în deceniile următoare.

Dimensiunile textului nu ne permit publicarea lui integrală în cadrul rubricii noastre. De aceea, ne-am oprit la: a) cîteva fragmente din considerentele politice și istorice care preced programul propriu-zis; b) articolele programului și unele dintre comentariile ce însoțesc fiecare punct în parte.

În redarea documentului — reprodus din lucrarea Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente, vol. IV, București, 1904, pp. 89-105, s-au păstrat caracteristicile stilistice din original, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale; explicațiile introduse de noi, ca și întreruperile de text, au fost marcate prin paranteze drepte.

Ion BULEI

Dorințele partidei naționale în Moldova

Atît Curților Turciei și Rusiei, cît și Europei întregi, sînt acum deplin cunoscute întîmplările din luna lui mart trecut¹. O petiție în 35 puncturi întemeiate pe principiile Organicescului Reglement, iscălită

de mai multe sute de persoane din toate clasele sociale ale Moldovei, fu tratată de către domnul Michael Sturdza ca o rebelie manifestă, și zăgrăvită înaintea puterilor ca o crimă contra driturilor [drepturilor] lor. Crudele și nelegiuitele pedepse săvîrșite fără nici o judecată asupra multora din iscălitorii acestei nevinovate petiții au revoltat toate inimile; ele sînt prea cunoscute spre a avea trebuință de a se înșira din nou.

Curțile de Constantinopol și de San-Petersburg, voind a cerceta

starea lucrurilor din Principate și reformele de care au neapărată trebuință, au rînduit la fața locului ca comisari împărătești pe E.E.L.L. [Excelezențele lor] Talat Efendi și Duhamel.

De la 1 april și pînă acum, sfîrșitul lui august, în toate tristele împrejurări ce au înconjurat țara, moldovenii au răbdut cu cea mai mare resignație [resemnare] (caci nu putem zice curaj) toate biciurile ce le-au venit și de la Dumnezeu și de la

¹ Magazin Istoric, nr. 1/1978.

oameni. Cruda cîrmuire a domnului, rădăcarea tuturor garanțiilor legii, răpirea libertății și a averilor, lăcșurile, holera, intrarea ostilor străine și alte asemenea nenorociri, care pe altă nație ar fi adus-o într-o desăvîrșită desnaștere și anarhie, toate aceste le-am suferit cu durere însă cu răbdare și fără guvern urmează încă a se guverna singură de la sine; căci nu putem numi de guvern pe acela ce-și mărginește atribuțiile sale numai într-o închide, a jedași, a jăcu (jefu) în dreptă și în stînga, fără cuvînt, fără vină, fără dreptate. Scrupuloși de a ne ține pe drumul legal, noi ne-am împins moderația pînă la o vinovată molicie, numai și numai ca să nu dăm domnului nouă ocazii de a pîr și de a calomni. Și cu toate acestea, moalea și moderata noastră purtare tot a fost tratată de purtare scandalosă.

Cînd mai toți moldovenii, bîntuți de bicul holerei, erau răspîndiți pe toată țara fără, cînd mai fîste-care familie era îmbrăcată cu dolii pentru pierderea unui părinte, unei soții, unui fratelui, unul ui, urgia domnească îl ajungea pînă în asilurile lor. Mulți erau încă cu lacrimile pe obraz, mai mulți încă în patul durerii sau de-abia coalescență, cînd se văzura loviți de liste de proscritii, ca în timpurile lui Marius și ale lui Silla¹. Unii sînt sub pază orișori pe la moșile lor, alții urmăriti din loc în loc ca niște factători de rele, spre a fi închisi prin mînăstiri, sau aruncați peste hotar, toate aceste fără cea mai mică cercetare, fără cea mai mică judecată. În contra art. 358 și 433 din Organicecul Reglement. Terorismul dar astăzi domnește în Moldova, și moldovenii sînt osîndiți a vedea la anul 1848 aceea ce nici odată, și în timpurile cele mai barbare, strămoșii lor n-au cucerit măcar. O țară întreagă este lăsată în liberă și neîngărdită urgie a unui domn îmbătat de pofta răsunării, aprins de setea de a desfilă și tot ce mai este bărbat de cînst și de bine, tot ce mai are curaj de a protesta în contra răului. Toate armele, toate mijloacele li sînt bune, numai să poată ajunge la scop [...]. Toți bărbaii vrednici, amployați, profesori, avocați, literați, clasa neguitoarească, toți aceștia care constituază adevărata Moldovă, înaintea ochilor Măriei Sale, a agenților și a pamfletarilor săi, sînt aristocrați. Un asemenea nume în dreptul [adevărului] nu înțeles, el îi primese cu bucurie, căci aristocrație nu însemnează alta decît guvernul celor buni și acesta nu poate să fie guvernul Măriei Sale. domnului Mihail Sturdza V.V. [voievod].

Acești aristocrați, adică partida națională, clevetită și prigonită, orișori pe la moșii, fugăriti de către sbirii domnești, văzîndu-și țeara ocupată cu armii străine, și prin urmare în neputință materială de a se întruși în pace, de a se pune chiar în relație cu acei trimiși de către Curți spre a cerceta nevoițele țării, se vād dar siliiți a arăta prin

lumina tiparului care sînt planurile lor, care sînt reformele ce le socot mai neapărate pentru țară.

Prin aceasta, noi nădăjduim că vom împlini un îndoișor scop. Întîi, vom închide gura clevetitorilor: ce ne învinovătează cu plectri [intenții, scopuri] care sînt ale lor, adecă retrograde; și al doilea, vom arăta ambelor curți și Europei starea opiniei publice în Moldova, de vreme ce pînă acum comisarii împărătești au suferit [admis] ca domnul să fie departe de dinșii pre origine ar fi îndrăznit să le vorbească altfel decît în struna domnească.

Cînd la 28 mart, obștea adunată în Iași din toate ținuturile Moldovei au cerut numai acele 35 puncturi întemeiate pe Regiment, ea prin aceasta n-a arătat că n-ar avea trîmbiță și de alte reforme mai radicale. Însă tînguindu-se numai pentru legalități, ea vroia a fi reasezată în legalitate, ca atunci legal să-și poată da și alte mai mari îmbunătățiri. Timpul acesta a venit. Astăzi, nu se mai atinge numai de îndreptarea abuzurilor și de isgonirea săvîrșitorilor lor. Căderea acestora li ca și împlinită. Însă o chestie mult mai mare se ivese: regenerația Moldovei îngenuchiata sub Michail Sturdza V.V., înzestrarea ei cu instituții analoge cu epoca noastră. În ființa a ambelor curți ce vroese a cunoaște spiritul Principatelor, în ființa Europei, care simpatizează cu noi, moldovenii ar fi vinovați înaintea lui Dumnezeu, a popoarelor și a lor însiși, dacă nu și-ar declara față, fără sfială, în adevăr: care sînt dorințele și nevoițele lor, care sînt instituțiile ce le socot neapărate pentru fericirea lor și fără care nu poate să fie în țară nici pace nici propășire.

Prin o asemenea solanelă [solennă] declarație, făcută cu vrednicie și cu unanimitate, moldovenii sînt îndreptățiți să se pun în luptă cu nimeni. El sînt prea slabi spre a lovi driturile altora; dar cer ca și driturile lor să fie respectate, dacă este ca dreptatea, iar nu puterea, să presideze la soartea lor.

Înainte dar de toate, moldovenii protestă despre nestrămutata lor hotărîre de a nu lovi driturile cuiva; însă vroese asemenea ca și alții să nu le jignească dreptățile ce le au înfiutate și închizăslute de sute de ani, pre care strămoșii noștri purura și cu crude jertve au știut a le păstra și pre care și noi vom a le lăsa întregi strănepoților noștri. Cel mai sfînt din aceste drituri este neatințarea noastră din lăuntru și prin urmare autonomia. Această neatințare a fost înflia condiție a următorului tractat din 1512², prin care Moldova în domnia lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, a cunoscut suzerenitatea Turciei, și anume:

1) Poarta cunoaște pe Moldova de pămînt slobod și nesupus.

2) Legea creștinească, care se ține în Moldova, nu va fi nici odinioară călcată sau turburată, ci încă norodul va avea slobode bisericile sale ca și înainte.

3) Poarta se îndatorește de a apăra pe Moldova de toți cei ce ar pută să o calce, păzînd-o în starea întru

care au fost mai înainte fără a i se face vre-o neleguire, sau să suferă ca să i se facă vre-odinioară cea mai mică desbinare sau despărțire.

4) Moldova va fi stăpînită și cîrmuită după pravilele și canoanele sale, fără să se amestece Poarta cît de puțin.

5) Domnii vor fi aleși de norod și înțăriți de la Poartă, ca să stăpînească în cît vor trăi.

6) Domnii vor fi cîrmuitori a tot pămîntului Moldovei și vor pută să albă întru stăpînire la orăști cu plată de la sine, pînă la 20 000 pămînteni sau oameni străini.

7) Moldovenii vor pută ține și cumpăra o casă la Tarigrad [Constantinopol] pentru sederea capichiahațiilor lor, unde vor pută face și o biserică.

8) Turcii nu vor pută cumpăra pămînturi în Moldova, ori a vese case sau a se așeza, nici a vese sau a face geamii nici într-un chip.

9) Donnul împreună cu tot norodul, pentru semn de supunere, va vese purtare de grijă a trimite pe tot anul prin doi boieri ai Moldovei la Poartă 4 000 bani roșii [galbeni], 40 șoimi și 40 epe [epe] fătătoare. Aceste toate cu nume de peșches, adecă dar.

10) În vreme de ostire, domnul Moldovei, asemenea după cum i s-ar porunci de la Poartă, va fi ajutor cu oștile sale la slujba împărătească.

Același tractat s-a mai întărit și la 1530 de către Șoliman cel Mare; și toate hatîiseriurile și firmanurile Porții în urmă slobozite s-au întemeiat pe aceleși capitulații; acestea asemenea s-au cunoscut și de toate tractatele încheiate între Turcia și Rusia, care declarîndu-se ocrotitoare a driturilor noastre s-a îndatorit prin urmare a ne apăra și cel mai sfînt al nostru drit, ce este neatințarea noastră din lăuntru.

În adevăr, lăsînd a vorbi de tractatul încheiat între Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir, în 13 aprilie 1711³ (adecă cu două sute de ani în urma capitulației Moldovei către Poarta otomană și care dovedește că Moldova a fost privită de curtea Petersburgului ca stat suveran, deși tributar, iar nu ca provincie, cum o declară acum depeșă din 19 iulie

¹ Teara Moldovei cu Nistrul să-i fie hotarul și Bugagul; și cu toate cetățile tot a Moldovei să fie. Bir teara să nu dea. Titlul Domniei să fie: Seninatul domn al Țării Moldovei, Samoderjet, adecă singur stăpînitor, și colegiator, adecă prieten al Țării Moschicesti. Extract din tractatul de pace din 13 aprilie 1711. Vezi Cronica lui Ioan Neucule, p. 341 și Fragments tirés des chroniques Moldaves et Valaques, p. 46 - n.M.K. (Magazin istoric, nr. 10/1973).

¹ Aluzie la cei doi generali și oameni politici romani: Caius Marius (156-86 î.e.n.) și Lucius C. Sylla (138-78 î.e.n.) cunoscuți pentru driturile cu care și-au tratat adversarii politici - n.r.

² Magazin istoric, nr. 3/1975.

1848¹, căci atunci n-ar fi putut încheia tratat cu o provincie), prin care tratatul reformatorului Rosiei cunoștea domniului Moldovei titlul de autocrator și țării o deplină neatinare. Rusia, prin tratatul de la, Cainargi [Kuciuk-Kainargi] din 1774 cunoaște pre stăpînitului Moldovei și Valachiei de suverani și prin urmare și țările de staturi suverane.

Pe acest tratat în care pentru înțiași dată principîl mijlocului Rosiei în favorul Principatelor este stipulat (însă numai înțit acesta s-a poată erta de către considerația preferențasă și lucrile aminte ce puterile au unele celelalte) sînt întemeiate și toate celelalte tratate încheiate între Rusia și Turcia pentru Principate.

Tratatul de Iași, din 29 decembrie 1791², prin art. 4, nu cuprinde în adevăr altă nimica decît întărirea condițiilor cuprinse prin tratatul de Cainargi și prin convenția³, explicativă din 10 mart 1779.

Tratatul de București, din 16 mai 1812, prin art. 5, înlîntră tractatele și convențiile de mai înainte, nu le face altă modifiție decît că puterea protectriță, adică epitropul, își însușește și unește către staturile sale jumătate din țeara protectată, din averea orfanului, adică toată Moldova din a stînga Prutului, în contra principîlilor a orice drit public și privat.

Actul separat al convenției [ruso-turc] din 1826] de Akkerman, încheiat în privința Principatelor, cuprinde anume aceste cuvinte despre dritul românilor de a-si da legiurile ce li s-ar cuveni: „Turburările întimplă în anii din urmă în Moldova și Valachia, aducînd cea mai grea vătămare rînduiei în diversele ramuri ale administrației din lăuntru, domnii cu respectivele lor Divanuri vor fi datorți a se ocupa fără cea mai mică întîrziere de măsurile trebuitoare, spre a îmbunătăți starea Principatelor încredințate lor; și aceste măsuri vor fi obiectul unui regulament general pentru fiecare provincie, care îndată se va și pune în lucrare”. Tot acest act [re]cunoștea vechiul drit al românilor de a-si alege domnul cu primirea [acordul] generația locuitorilor.

Proclamația feldmaresalului Wittgenstein, adresată în 8 mai 1828, în numele M.S.I. Neculai, către locuitorii Țării Românești și Moldovei, făgăduiește Principatelor o existență legală și statornică după vechile drituri.

Art. 5 din tratatul de Adrianopol din 1829, care a realizat făgăduințele feldmaresalului și a răsplătit în parte jertvele făcute Rosiei de către români de la Petru cel Mare încoace, cuprinde: „Principatele se vor bucura de o slobodă lucrare a

credinței lor, de o desăvîrșită siguranță, de o administrație națională neatinrată și de o întreagă slobodzenie de comert”.

Hatîșerul publicat la întronarea domniilor celor dintîi numi, după tratatul de Adrianopol [în Moldova, Mihail Sturdza, iar în Muntenia, Alexandru Ghica] cuprinde asemenea: „Domnii vor întocmi slobod toate principile din lăuntru ale Principatelor lor, sfătîindu-se cu ale lor Divanuri, fără de a se pute aduce vătămare drepturilor ce s-au încheiasului acestor țări, prin deosebitele tratate și hatîșeruri, și nu vor fi supărăți întru cea din lăuntru a lor ocîrmuire, prin nici o poronă împotrivoitoare acestor drituri”. Aceiași hatîșerul mai adaugă: „Acele două Principate vor ave drepturile celei de sineși legiului. s.c.f.”.

În puterea dar acestui drit de neatinare din lăuntru de autonomie, întemeiat pe titlul Moldovei de stat suveran, pe o întrebuintare de veacuri și pe toate tractatele, partida națională cu întreagă și plină convincție arată că Regimentul organic nu poate nici într-un chip să facă fericirea țării, și ca puternică dovadă despre aceasta este ispită [perioada] de șaptesprezece nenorocii ani. În adevăr, lăsînd a zice că acest Regiment, prin mai multe ale sale dispoziții este contrariu spiritului tuturor tractatelor și lovete și driturile Turciei și Moldovei, dar apoi are două metehne de căpetenie, care anulează celelalte ale sale hotărîri, menite spre a fericii țeara. Aceste metehae sînt:

1)

Prin dispoziția sa încheitoare ce zice că: „Pe viitorime orice schimbare domnului ar voi să facă în Regimentul organic nu va pute să aibă loc, nici a se pune în lucrare decît după înadînsă împunetorie a înaltei Porți, cu împreună unire a Curții Rosiei”. Regimentul ridică de odată Moldova toate driturile ce le păs-trase de la capitularea sa [captu-lările încheiate de ea cu înalta Poartă] și care i-s-au fost încheias-luit de toate tractatele vechi și noi, și ce este mai rău și mai nenorocit, că o lovește cu imobilitate în contra legilor progresului și a perfectibilității pentru care toate popoarele sînt făcute. [...] Este cunoscut cită opoziție a întîmpinat această adăogire la articolii Regimentului din partea Obșteștii Adunări a Țării Românești; și răs-punsul ei din 21 iulie 1837 la nota din 17 iulie același an, a general-consulului Rosiei este cea mai manifestă protestație în contra desbră-cării nației de dritul ei de autonomie. Obșteasca Adunare a Țării Românești n-a [re]cunoscut dar nici odată această fatată adăogire; și redacția jurnalului, prin care Adunarea Obștească a Moldovei a primit-o lov-deste că aceasta s-a făcut după prea înaltă incuviințare (en vertu d'une sanction supreme), iar nu din libera sa voință.

2)

A doua meteahnă: capitală a Regimentului este că acesta, în loc de a regula (precum însuși numele său arată mîsă ce trebuie să aibă), după spiritul timpului, vechile instituții ale Moldovei, a dărîmat și a desînținat toate legiurile țării; ne-a tăiat toată relația cu trecutul, fără a ne întemeia prezentul. O lege fundamentală a țării trebuie însă să

fie o plantă indigenă, expresia năra-vurilor și nevoinelor nației. Aceasta însă nu este Regimentul; el este redigat (redactat, alcătuit) în timpul ocupației armelor roseniești, după instrucții străine, sub presidenția considerabil de taină rosenesc Min-tiaki, de către doi boieri nămuți de presidentul plenipotent al Prin-ci-patelor și numai de către alți doi boieri nămuți de Divanul țării, adică de vreo cîteva persoane, iar nu de adevărații Adunare națională a țării. Aceste toate se dovedesc prin chiar jurnalul-prefată, ce este pus înaintea Regimentului Moldovei, din 29 iulie 1829, și înscălit de presidentul Comitetului, Mintiaki, visticernii Ior-dachi Catargiu și Costachi Canta-cuzino, vornicii Costachi Conachi și Michalachi Sturdza și secretarul și redactor aga Georgeghi Asachi. Sfir-șitul acestui jurnal, prin chiar cuvî-nțele sale, arată modul și mijloacele cu care s-a făcut acest Regieme-t. „Noi, mădulari ai Comitetului pen-tru secția Moldovei, am deschis sean-tele noastre de București în 29 iu-lie 1829, sub presidenția domnului de Mintiaki, înzestrat cu instrucții privitoare către aceste îmbunătățiri și ne vom ocupa cu toate părțile ce trebuie să compue acest regiment; și făcînd din flestecare cite un cap de o parte, li vom supune, îndată ce va fi pregătit și redigat, cercetări Excelenței Sale. Domnului Presi-dent plenipotent, prin cînd toată lu-crarea reformei pentru Moldova va fi cu totul sfîrșită”. Regimentul dar nefîind nici de cum expresia voinței moldovenilor, nerăspunzînd la nevo-ile țării, neîntemeiat pe acele le-giuri vechi care, cu toate greută-țile timpurilor și ale împrejurărilor din afară, sute de ani ne-au păstrat naționalitatea, nici au putut, nici poate să facă fericirea țării noastre. De aceea dar vroom a ne întoarce la acele instituții a cărora origine este din pămîntul nostru, care în timp de cîinci veacuri le-am avut și pre-care vroom numai a le adapta după luminile și trebuințele epocii. Pentru că ele au oarecare asemănare cu constituțiile altor popoare, să nu socotim cîineva că sînt imitații și împrumuturi, a plăgia al propa-gandă democratice și socialiste, cum ar vre nota cabinetului rusesc din 19 iulie să le numească; să nu se lea după forme și după termine. Insti-tuțiile ce le vroom sînt curat ale țării noastre în cea mai mare parte și aceasta o dovedesc istoria și actur-ile publice ale românilor.

Aceste instituții pe care partida națională le socotea care neapărate și singurele mîntuitoare pentru țeară sînt următoarele:

1) Neatinrarea administrativă și legislativă în toate cele din lăuntru, fără amestec a orice puteri străine. [...]

2) Egalitatea drepturilor civile și politice [...]

3) Adunarea Obștească compusă de reprezentanții tuturor stărilor so-cietății. Așa erau vechile Adunări ale românilor; și înscăliturile puse sub vestitul act al desrobirii vecinilor din 1749, pomenit mai sus, dovedește destul dritul ce aveau toate stările, adică toate interesele țării, de a fi reprezentate în Adunare. Prin ur-mare, Adunarea obștească de astăzi (chiar nefîind înlîrîrită de guvern),

¹ Este vorba de o notă a Ministe-riului de Externe al Rusiei prin care se reproba revoluția românilor, în timpul căreia se exprimase clar dorința lor, de a se uni într-un stat daco-roman independent; dezavuarea a fost urmată de intervenția armată taristă în Moldova, mai întîi, și apoi în Țara Românească.

² În urma acestui tratat, Rusia intra în stăpînirea Okeakovului și a teritoriului dintre Bug și Nistru.

³ Convenția ruso-turcă de la Ali-nail Kavak confirmă, prin articolul VII, privilegiile Moldovei și Țării Românești, acordate prin hatîșe-riful din 1774.

neînfrâșind decât interesele unei stări, adică a boierilor, trebuie modificată într-astfel, ca să fie reprezentată în ea cele de căpetenie interese ale țării, adică proprietatea, comerțul, alușbele făcute statului, capacitatea și agricultura.

4) Domnul ales din toate stările societății, după vechiul obicei. Această țară nu este o inovație; istoria dovedește că fiecare română putea fi chemată la domnie. Petru Rareș în minutul alegerii sale era pescar. Constantin Cantemir era de abia sârdar; și unul și altul au fost mari și buni domni. Acest drit pentru înțiași dată s-a restrins în clasa boierilor celor mari și pînă la rangul de vornic, de către vornicul Michael Sturdza, unul din redactorii Regimentului din 1832.

5) Lista civilă proporționată cu veniturile și mijloacele țării [...]

6) Responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor în funcțiile ce ocupă [...] Miniștrii trebuie să fie răspunzători înaintea obșteștii Adunări, potrivit vechiului obicei.

7) Libertatea tiparului. Tiparul în orice timp a fost liber în Moldova; și pînă acum în nici o legislație veche sau nouă nu se află vreo lege care să-l oprească sau să-l mărginească măcar. Dimpotrivă, la întrebarea făcută de presidentul plenipotent la 1830, în timpul ocupației rusești, ce legi sînt în Moldova pentru tipar, este declarația Divanului împlinitor, adică a autorității celei mai înalte a guvernului, că în țara Moldovei, tiparul n-a avut nici odată altă censură decât religia și moralul public.

8) Răspățirile naționale date de către nație prin Adunarea Obștească, iar nu prin domn [...]

9) Reprezentanții țării în tot timpul mandatului lor să nu primească funcții, cinstiri sau răspățiri de la guvern [...]

10) Publicitatea seanșelor Adunării obștești și a tribunalelor [...]

11) Dritul inițiativ și de petiție pentru Adunare [...]

12) Reprezentantul țării la Constantinopole ales de către Adunare dintre români [...]

13) Închezășlurea libertății individuale și a domiciliului [...]

14) Instrucție egală și gratuită pentru toți românii [...] Fiecare oraș, țirg și sat trebuie să aibă școala sa, ca fiecare română să poată primi instrucția la care îl cheamă facultățile sale.

15) Întemeierea unei garde urbane și rurale. Această gardă înții puterea țării, deși în urmă degenerată, a existat pînă la introducerea Regimentului; spre a împușina numărul slujiților, care sînt un izvor de abuzuri și de împulări pentru locuitorii săteni, și mai ales spre a avé o garanție temeinică pentru averile materiale și morale, și pentru păzirea țării și a fericirii publice, garda este neapărată.

16) Întemeierea juriului pentru pricină politice, criminale și de tipar [...]

17) Desființarea pedepsei de moarte și a bătăilor trupești [...]

18) Întemeierea unui ordin de advocați spre libera apărare atît în cele civile, cît și în cele criminale [...]

19) Întemeierea Ministerului Public [...]

20) Reforma tribunalelor și imovibilitatea judecătorilor [...]

21) Neamestecarea domnitorului în ramul judecătoresc, și aducerea în împlinire a sentințelor fără întărire sa [...]

22) Desființarea a orice tribunale și comisi exceptionale [...]

23) Libertatea culturilor [cultelor]. Moldova a avut pururea de fală de a cunoaște libera întrebuintare a tuturor culturilor. Religiiile prigonite în alte țări au găsit pururea în țara noastră un asil sigur; și pînăntul românesc este singurul, carele nu s-a udat cu sînge vărsat în războaie religioase.

24) Ridicarea morală și socială a clerului ortodox [...]

25) Organizarea clerului catolic pentru românii de această religie [...]

26) Drepturi politice pentru orice compatrioți de orice credință creștină [...]

27) Emancipația graduală [progresivă] a israeliților moldoveni [...]

28) Înturnarea către stat a averilor mănăstirilor închinată în locuri străine [...]

29) Dritul fiecărui ținut, oraș și comună de a-și controla administrațiile prin sfaturile ținutale, municipale și comunale [...]

30) Desființarea a orice dări asupra exportăției produselor naționale [...]

31) Reforma codicelor civilă, comercială și criminală, și a procedurii lor [...]

32) Întemeierea legilor de poliție și a așezămintelor penitențiare potrivite cu veacul [...]

33) O lege energică pentru secarea corupției răspîndită în țară de către guvernul de astăzi [...]

34) Înlesnirile comerțului și libertății muncii prin: 1. Promulgarea legilor de credit spre a asigura plățirea datoriilor fără excepție de persoane. 2. Întemeierea unei bănci naționale și de escontă, și a caselor de păstrare. 3. Așezarea de școli profesionale. 4. Deschiderea canalelor și drumurilor de comunicație, 5. Regularea tarifulurilor, și 6. Mai ales desființarea a orice bellicuri, cărături și havaliele, precum la drumuri publice etc. Toată munca publică trebuie a fi făcută cu bani [...]

În privirea acestor mîntuitoare instituții, propuse de partida națională, nu în folosul său în parte, ci în folosul nației întregi, întituații aristocrați, de la sine și cu bucurie se leapădă de privilegiurile ce le au, sau prin moștenire, sau prin legile înfrînte [...]

**CLIO
ZÎMBEȘTE**

LUDOVIC II ?
LUDOVIC III ?
LUDOVIC IV ?
LUDOVIC V ?
LUDOVIC VI ?
LUDOVIC VII ?
LUDOVIC VIII ?
LUDOVIC IX ?
LUDOVIC X ?
LUDOVIC XI ?
LUDOVIC XII ?
LUDOVIC XIII ?

Locatarul de la
24 A, ABBEY ROAD,
ST. JOHN 'S WOOD,
LONDON

D. BRĂTIANU
alias
Mr. BROWN
TREVOR HOPE

Născut la Nottingham (Anglia), în 1943, istoricul britanic Trevor Hope de la Institute of Historical Research, din cadrul Universității din Londra, și-a făcut studiile la cea mai veche universitate din Scoția, St. Andrews, plecând apoi la Universitatea Columbia din New York pentru a se specializa în istoria Europei de Sud-Est. În ultimul deceniu a frecventat cursurile și colocviile științifice de vară de la Sinaia și a efectuat câteva vizite de studii în țara noastră. În prezent lucrează la teza sa de doctorat pe care o va susține la Institutul de istorie „N. Iorga”, avînd ca temă Politica engleză la Dunărea de Jos și în Peninsula Balcanică la sfîrșitul secolului XVIII.

După lectura articolelor Moțiunea lui Gladstone în Camera Comunelor și România își aparține de drept și de fapt, am primit din partea istoricului Trevor Hope, citeva completări cu date necunoscute privind activitatea desfășurată de Dumitru Brătianu în capitala britanică, pentru a determina, în cercurile politice engleze, un curent de opinie favorabil Unirii și independenței Principatelor române.

Misiunea lui Dumitru Brătianu în Marea Britanie, între 1848 și 1858¹, a constituit un moment important în dezvoltarea relațiilor româno-engleze.

Implicarea Marii Britanii în războiul Crimeii (1853-1856) a avut la origine și refuzul Rusiei țariste de a părăsi Principatele dunărene, pe care le ocupase la începutul conflictului, ceea ce a stîrnit o vie preocupare în opinia publică engleză. Brătianu și-a asumat sarcina de a profita de acest interes în creștere, încercînd să-l îndrepte, îndeosebi, asupra problemelor specifice românilor.

Despre activitatea lui Brătianu din această perioadă s-a scris relativ puțin în Anglia. Eforturile sale de a cultiva, prin intermediul presei britanice, opinia publică favorabilă Principatelor române au avut drept rezultat o importantă creștere a interesului pentru poporul român.

Ziare ca *The Morning Post*, *The Examiner* și alte organe de presă s-au manifestat consecvent în favoarea unirii Moldovei cu Țara Românească.

Dumitru Brătianu a avut primul ideea de a organiza adunări publice în sprijinul românilor. Într-o scrisoare expediată din Anglia, la 10 octombrie 1856, C.A. Rosetti relată cu entuziasm despre întrunirile care avuseseră loc la Manchester, Liverpool și Londra, precum și despre formarea unei societăți româno-britanice. Întrunirea de la Brighton, din 1857, este considerată momentul de vîrf al activității lui Brătianu în

¹ Magazin Istoric, nr. 4/1974 și 1/1978.

Marea Britanie. Mai presus de orice, a cultivat prietenia și convingerile celor mai importanți oameni politici britanici ai zilei între care liderul Partidului Liberal, William Ewart Gladstone, al cărui memorabil apel pentru unirea Principatelor a fost considerabil influențat de Brătianu. Lorzi Brougham, Lyndhurst, Dudley Stuart precum și parlamentari ca John Roebuck, Arthur Otway, John Schofield, pentru a numi doar pe câțiva dintre ei, au acordat sprijinul lor entuziastului patriot român.

Fără a fi bun cunosător al limbii engleze, Dumitru Brătianu — prin personalitatea lui luminoasă, cultura remarcabilă și firea-i sodabilă — a făcut ca sfera sa de relații să nu se limiteze numai la ziariști și oameni politici.

În perioada anilor 1856-1858, s-a împrietenit cu chirurgul londonez, doctor John Barker Mawr, membru al Colegiului regal al chirurgilor și medicilor, care lucra la Spitalul „St. Mary” din Paddington. Relațiile cu doctorul Mawr și cu soția sa, Emma Bennett Mawr, au avut drept consecință plecarea acestora la București, în anul 1858. Chirurgul a lucrat la Spitalul Brâncovenesc și la Azilul Domnița Bălașa, iar, în 1877-78, cu ajutorul unei subvenții venite din Anglia, a organizat o secție de 30 paturi pentru îngrijirea răniților din războiul de independență. Ulterior, dr. Mawr și-a continuat activitatea în țara noastră, publicând și lucrarea *Arta de a îngriji copiii mici și rămânând în România până la sfârșitul vieții*, în 1892.

Interesant este faptul că D. Brătianu a folosit, și în scopuri politice, adresa londoneză a familiei Mawr, în 1856-1858, sau chiar probabil că, în ultima parte a misiunii sale în Marea Britanie, a și locuit împreună cu ei. Perioada era deosebit de critică: dacă ne gândim că războiul Crimeii se apropia de sfârșit, aveau loc negocieri în vederea încheierii Tratatului de pace de la Paris din 1856, care a prevăzut, printre altele, intrarea la București a unei comisii speciale europene de informare, cu misiunea de a cerceta starea internă a Țărilor române și a face propuneri cu privire la organizarea lor. În Parlamentul britanic urma să aibă loc o dezbateră privind situația unirii Principatelor române. Era nevoie de o discreție desăvârșită din partea lui D. Brătianu și a prietenilor săi, a căror activitate nu trebuia să apară ca influențând politica guvernului englez. În asemenea circumstanțe, Brătianu îi scria lui I. Filipescu, la 3 iulie 1856, cerându-i să expedieze pe viitor corespondența pe numele „Mr. Brown”, comunicându-i adresa din „24 a, Abbey Road, St. John's Wood”. Era adresa la care se mutase dr. Mawr în 1858, iar casa lui devenise centrul campaniei propagandistice române din Anglia.

Mult timp după aceea, românii au putut să-și dea seama că în Marea Britanie existau oameni de bună credință și de mare prestigiu în viața publică și politică, care erau receptivi la aspirațiile naționale și sociale din cele două Principate dunărene, în favoarea cărora s-a creat un puternic curent de opinie publică.

Traducere de
Nadia PANDREA-CUTCUTACHE

FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR

(Urmare din p. 5)

În vederea intrării în război, România a continuat să-și pregătească armata, a angajat cheltuieli în valoare de 38,5 milioane lei, reprezentând cca. 44% din buget¹. Deosebit de important a fost efortul națiunii în ansamblul ei, el concretizându-se în rechiziții de bunuri însumând 11 milioane lei, în afara numeroaselor contribuții oferite pentru întreținerea materială a armatei, achiziționare de armament și altele. Important este faptul că acest efort a cuprins întreaga națiune, inclusiv românii aflați în teritoriile de sub ocupație străină. Ca în toate momentele de răscruce din istoria patriei, țărănimea s-a afirmat ca purtătoarea năzuințelor de neatințare, a dat dovadă de un înalt spirit de sacrificiu, ducând pe umerii săi principalele poveri ale războiului. Aflată la începuturile organizării sale, clasa noastră muncitoare s-a situat în primele rânduri ale luptei pentru independență, afirmându-se ca purtătoarea hotărâtă a idealurilor de libertate și progres ale poporului român.

Continuând tradițiile luminoase ale cărturarilor patriei, intelectualitatea românească s-a dedicat cu trup și suflet cauzei independenței, atît prin înrolarea voluntară a mii de învățători, profesori, medici și alți intelectuali în rîndurile armatei, cît și prin creația literar-artistică inspirată și dedicată acestui mare și permanent ideal.

Creînd un entuziasm național, războiul pentru deplină independență a avut un puternic ecou în rîndurile maselor populare din provinciile românești aflate încă sub dominația străină. Participarea a numeroși voluntari din aceste teritorii, înrolați sub drapelul românesc, a constituit o pagină impresionantă de solidaritate națională în realizarea uneia din cele mai de seamă năzuințe ale întregului nostru popor.

Cucerirea independenței absolute a constituit un eveniment de mare importanță în evoluția societății românești. Ea a redat României moderne Dobrogea, străvechi teritoriu răpit de Poartă în 1417, a dat un nou și puternic impulsion dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului economic și social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare. Înlăturînd suzeranitatea otomană și „protectoratul” celor șapte puteri europene, România și-a dobîndit egalitatea juridică cu toate statele suverane. Nici o putere nu mai avea dreptul de a interveni în afacerile ei interne și nici de a-i impune sau controla relațiile externe.

¹ General-colonel Ioan Coman, Comanda-mentul Armatei române în războiul de independență din 1877-1878, în *Anale de istorie*, anul XXIII, nr. 1, 1977, pp. 42-43; vezi și C. Olteanu și I. Ceausescu, *Războiul de independență (1877-1878)*, în *Independența României*, Editura Academiei R.S.R., București, 1977, pp. 158-161.

Deși figură de prim-plan a pașoptismului, Dimitrie Bolintineanu rămâne pentru marele public din zilele noastre un personaj enigmatic. Eforturile de a risipi umbrele ce-l înconjură s-au înmulțit în anii din urmă — ne referim, îndeosebi, la monografia deosebit de bogată în informații cu caracter inedit a lui T. Vărgolici (Dimitrie Bolintineanu și epoca sa, București, 1971) — dar fără un rezultat decisiv: despre scriitorul continuă să circule o imagine simplificată, care-i anulează veritabila individualitate și-i restrânge enorm sfera manifestărilor. Citiți șturi oare că faimoasele legende istorice: Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Muma lui Ștefan cel Mare ș.a., constituie doar o fărîmă a unei opere extreme de întinse, totalizând circa 50 volume în toate genurile? Sau că Bolintineanu a fost unul dintre primii mari gazetari ai epocii sale atât de furtunoasă, că s-a numărat printre consilierii intimi și influenți ai domnitorului Al. I. Cuza, că a jucat un rol de prim ordin în înființarea Unirii depline din 1862, că a ocupat în două rânduri un jilț ministerial, distingându-se prin calități de organizator destoinic și conducător de o inflexibilă principialitate?

O viață de hărțuie și privațiuni

Biografia lui Bolintineanu configurează un destin nenorocos, cu prea puține clipe senine. Născut la 1825 (și nu la 1819, cum s-a crezut multă vreme) într-o casă săracă, orfan de timpuriu, el cunoaște de mic dificultăți materiale și morale, care de obicei crută copilăria. Poate de aici, din această stare de frustrație inițială, de irevocabil gol lăuntric, nevoia atât de puternic resimțită în anii maturității de a-și face o situație stabilă, de a trăi fără grija zilei de mâine, de a avea în preajmă pe cineva care să-l vegheze cu căldură și tandrețe.

După cțiva ani de învățătură la „Sf. Sava” și un debut promițător, la 1842, sub aripa protecției a lui I. Heliade-Rădulescu (O fată tânără pe patul morții), care-l impune atenției generale, capătă o bursă a So-

cietății literare, mijlocită de doi dintre frații Golești, ca să-și completeze studiile la Paris. Cei doi binefăcători au tactul să-și ascundă identitatea pentru ca tânărul, devenit între timp funcționar la Secretariatul statului, să nu se simtă jenat. Plecat în vara anului 1846, Bolintineanu va rămâne în marea metropolă pînă la izbucnirea revoluției din februarie 1848. Răstimpul e prea scurt ca să permită luarea unei diplome; se soldează, în schimb, cu un volum de versuri (apărut la București în 1847).

Pentru un intelectual fără avere și fără relații, devotat

scris în **Proclamația de la Islaz**.

Disponind de o libertate de manevră mai mare decît a guvernului provizoriu (silit să acționeze prudent spre a evita complicații de ordin diplomatic și a zădărnici orice pretext de imixtiune străină), **Poporul suveran** ridică și unele probleme trecute sub tăcere în declarațiile oficiale: astfel, gazeta susține energic Unirea („Să lipsească acele bariere ce parcă s-au pus înadins ca să oprească frate pe frate a se îmbrățișa”) și pledează pentru înarmarea poporului.

Un scriitor patriot, sfetnic al lui Vodă Cuza D. BOLINTINEANU

PAUL CORNEA

fără preocupări idealului făuririi unei patrii a tuturor românilor, întemeiată pe independență, dreptate socială și o largă democrație, revoluția de la 1848 trebuia să fie și a și fost o experiență crucială. Bolintineanu se angajează din prima clipă de partea celor mai înaintate forțe ale mișcării. Însărcinat — după cît se pare, de N. Bălcescu — să conducă, împreună cu Al. Zane, prieten de zile bune și zile rele, gazeta **Poporul suveran**, principalul organ de presă al revoluției din Muntenia, poetul se distinge prin rectitudinea conduitei și zelul cu care apără principiile in-

Pe de altă parte, redactorii nu ezită să formuleze critici de oricîte ori li se pare că cei ce cirmuiesc dau semne de slăbiciune, alunecînd pe panta tergiversărilor ori a compromisiurilor. Astfel, după eșecul încercării contra-revoluționare din 18 iunie a capilor armatei, Odorescu și Solomon, Bolintineanu denunță lipsa de fermitate a guvernului (care întirzia să-i sancționeze pe cei doi trădători): „N-are el [guvernul — n.a.] curajul conștiinței sale pe care ne place a o crede încă senină și necomprometată? Guvernul ales de popor are simpatia poporului care îi promise credință,

dragoste și sprijinire pe cât va fi demn de credință, de dragoste și de sprijinire din partea poporului?" (nr. 2/25 iunie).

Poporul suveran luptă consecvent pentru adâncirea procesului de democratizare, reclamând măsuri urgente în favoarea țăranilor, lărgirea sistemului electoral, vigilență în numirea funcționarilor publici (să fie recrutați numai dintre oamenii de „opinie morală”, devotați trup și suflet revoluției). Pe măsură ce sporește primedia unei intervenții din afară, gazeta adoptă o linie mai intransigentă, în acord cu vederile lui Bălcescu, veritabilul in-

tre scrierile sale), care apare în ultimul număr al **Poporului suveran**. Versurile simple, dar mobilizatoare și de intensă reverberație afectivă, conțin un îndemn vibrant la bărbăție și curaj civic, rezumat în distihul, atât de caracteristic poetului: „Cel ce rabdă jugul unui crud stăpîn / Unu ca acela nu este român”.

Din nenorocire, intervenția otomană, pe care revoluționarii speraseră s-o împiedice pînă în ultimul moment, pune capăt revoluției din Țara Românească, după un ultim act de rezistență eroică al pompierilor din Dealul Spirii. Pe Bolintineanu, ca și pe ceilalți frunțași, îi așteaptă ani lungi de pribegie. O scurtă peregrinare prin Transilvania, o vizită la Constantinopol, apoi Parisul: exilul începe precipitat, ca și cum ar trebui să se termine în citeva luni. Amară deziluzie! Îndepărtarea de țară, cu tot cortegiul ei de suferințe, avea să dureze opt ani neasemuit de lungi.

Viața pe care o duce în capitala Franței e mai mult decît modestă. Cu toate astea, Bolintineanu își păstrează umorul, rezervându-și compasiunea pentru compatrioți ca Bălcescu ori I. Voinescu II, care sînt într-o situație mai rea decît a sa; el, cel puțin, e sănătos și compune versuri, care nu-i stîmpără foamea, dar îi mențin moralul. Proiectează înființarea unei gazete la Paris, la Pesta ori în Bucovina, ca să dea — cum o declară — „un impuls puternic” susținerii cauzei românești. Ar vrea, de asemenea, să publice o istorie a evenimentelor de la 1848. Uneori îl covîrșește amărăciunea căci din toate aceste planuri nu se alege nimic, iar perspectivele sînt sumbre: „O să îmbătrînesc pe la ușile umora și altora, fără poziție, nici socială, nici demnități de om independent — toate acestea pentru patria care nici nu mai știe, nici vremi bune nu aștept de la ea. Te încredințez — spunea într-o scrisoare adresată lui I. Ghica în 1851 — că sînt minute în care aș fi vrut să fi fost altfel crescut, ca să pot face fără să roșesc de mine ceea ce fac toți oamenii ceilalți, aceia ce mă numesc pe unul ca mine vagabond”.

În toamna anului 1851, pierzînd orice nădejde de a-și face un

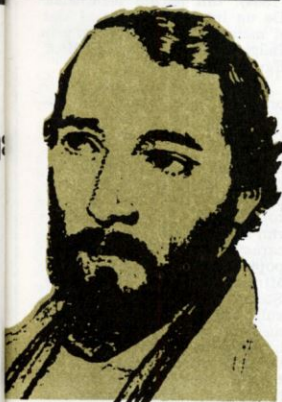
rost în Franța, Bolintineanu se stabilește în Turcia¹. Va trăi aici găzduit de I. Ghica și Al. Zane, mutîndu-se, în funcție de slujbele prietenilor, de la Constantinopol la Brussa, de la Brussa în Samos și înapoi pe malurile Bosforului. Anii se scurg leneși, alternînd iluzii cu momente de descumpănire și zburcîm, pe care le agravează o nostalgie din ce în ce mai adîncă după patria îndepărtată și inaccesibilă. Deși nu muncește sistematic, Bolintineanu produce mult: o neobișnuită facilitate a condeiului îl situează printre cei mai prolifici autori ai vremii. O variație binevenită în monotonia vieții de proscris i-o aduc călătoriile întreprinse, cu bani împrumutați, prin țările Orientului și Macedonia, de unde se tragea tatăl său.

În 1857, cînd frontierele patriei se deschid, în fine, pentru foștii revoluționari, Bolintineanu se întoarce în Țara Românească, dar ocolind prin Moldova, unde avea prieteni apropiați și unde îi apăruseră în timpul exilului trei volume. E primit aici cu deosebită simpatie, face cunoștința viitorului domnitor, Al. I. Cuza, și are bucuria să asiste la ședința Divanului ad-hoc, din 7/19 octombrie 1857, în care se votează o moțiune în favoarea Unirii².

Revenit în București, desășoară o febrilă activitate literară și înființează gazeta **Dîmbovița** (apărută la 11 octombrie 1858), cu obiectivul mărturisit de „a sprijini nația și ideile progresiste potrivit cu trebuințele țării”. Aici va susține cu pasiune cauza Unirii, iar după înfăptuirea acesteia va milita pentru consolidarea și deplina instituționalizare a actului de la 24 ianuarie 1859, legat în concepția sa de însăși domnia primului ales al românilor, Al. I. Cuza. Bucurîndu-se de stima și încrederea domnitorului, va primi o serie de însărcinări importante: e efor al spitalelor civile, comisar în Comisia dunăreană, de două ori ministru, prima dată la Externe, a doua oară la Culte și Învățămînt.

Demisionat din guvernul Gălbănescu, în 1864, Bolintineanu se retrage după un scurt intermezzo la Consiliul de Stat,

¹⁻² Magazin istorie, nr. 1/1978; 4,5,6/1975.

spirator al publicației (care, de altfel, va figura pe frontispiciu, timp de 4 numere, ca redactor responsabil). Guvernării sînt avertizați: „Să nu uităm că prin dese concesi și uităm și alții ne-ar lua drept oameni nehotărîți și vrăjmași din întru ar găsi ocazie să explice lucrurile în multe moduri uricioase” (nr. 13/28 iulie). Spiritele sînt pregătite în vederea unei lupte pe viață și pe moarte pentru apărarea cuceririlor revoluției. Și, în acest sens, nimic mai semnificativ decît poezia **Trei panduri**, datorată lui Bolintineanu (dar neîscălată și, de aceea, neînregistrată

spre a se consacra în întregime scrisului. Spera oare să-și câștige pînă cu ajutorul condeului? Era o speranță deșartă dar, ce-i drept, poetul n-avea alternative, fiind lipsit de orice alt mijloc de subzistență. Munca sa e amarnică, materializîndu-se într-o producție literară de o abundență fără precedent la noi (30 volume în 5 ani, de la 1865 la 1870!). Dar în pofida acestor eforturi supraomenești, care îl duc la epuizare, se înglodează în datorii și se infundă pe zi ce trece în mizerie. În plus, cade grav bolnav, iar starea fizică i se înrăutățește într-un ritm galopant.

Mărturiile asupra ultimilor săi ani nu pot fi citite fără cutremurare. Un finăr vizitator transilvănean notează în 1868: „Omul era foarte neliniștit; toată ființa sa semăna a ruină [...] Se părea consumat de un foc neadormit, care nu-i lăsa pace și liniște nici măcar pe un moment“. Un discipol și un admirator, poetul Gr. H. Grindea relatează, la rîndu-i: „L-am văzut stîns, vîștejit, abătut, tremurînd și abia ținîndu-se pe-o canapea“.

Către sfîrșitul anului 1870, Bolintineanu își pierde controlul rațiunii. Stăruințele lui Cezar Bolliac de a face Parlamentul să-i voteze o recompensă națională eșuează. Zane, care-l găzduiește cu dragoste frățească, se vede silit să-i pună la loterie biblioteca spre a face rost de bani necesari îngrijirii. Poetul se stinge la 20 august 1872, în vîrstă de numai 47 ani, în mijlocul unei indifferențe care contrastează dramatic cu reputația sa literară. Trupul neînsușit, deus fînti la biserica Sf. Gheorghe Nou, e transportat a doua zi la Bolintin, spre a fi înhumat; convoiul e urmat pînă la bariera Cotroceni — după cum ne în cunoștințează un contemporan — „numai de șase juri din care parte abia-l cunoscu“. **Trompeta Carpaților** scria a doua zi, cu indignare: „Nici un ministru, nici chiar al Cultelor, nimeni din partea guvernului, nimeni din partea municipalității, n-a venit să facă nici o onoare ilustrului repauzat, marelui autor și fost ministru al Cultelor, Dimitrie Bolintineanu“.

Poet și prozator

Bolintineanu ilustrează, pînă la un punct, imaginea poetului, așa cum și-a închipuit-o veacul romantic: un visător puțin adaptat ciocnirilor vieții, investindu-și puterile sufletului în preocupări ideale, lipsit de instinctul proprietății, ca și de ambiția croirii unui drum spre fotehile de orchestră. Chiar și portretul pe care i l-a schițat, într-un instantaneu rapid dar autentic, B. Iscovescu, ne izbește prin ochii mari și melancolici, printr-o expresie de carbonarism candid și sentimental. Și totuși, dincolo de tributul plătit model, poetul a fost mai de grabă un cîntăreț al naturilor virile decît al celor contemplative și elegiace. El a repercutat în versuri luncătoare, melodioase, cu măsura bine bătută, uneori obositoare prin uniformitate, patriotismul intransigent și curat ca lacrima al unei generații care suferea de suferințele țării și se bucura de bucuriile ei. Sub aspectul cel mai general, opera lui Bolintineanu e un fel de „cîntare a României“, care magnifică trecutul, dezbate erorile prezentului pe un ton critic amar, dar anticipiează izbînzile viitorului, fiindcă scriitorul, în pofida tuturor pricinilor de descurajare, crede fîrînte în destinul poporului său.

Principalul domeniu de activitate îl constituie, desigur, poezia, reprezentată prin cel puțin 19 volume, fără a mai vorbi de numeroase versuri risipite prin periodice. Potrivit clasificării tematice propusă de scriitorul însuși, la 1865, cînd a publicat o selecție în două volume a versurilor compuse pînă atunci; principalele cicluri ar fi: **Legende istorice** care evocă în imagini prototipice, de o gravă solemnitate, momente hotărîtoare ale luptei pentru libertatea națională, cînd soluția nu poate fi decît „ori-ori“ (libertate sau moarte!); **Floriile Bostorului** aduc în literatura noastră peisajul oriental, de grații somnolente și sonorități înginate; **Basmele** conțin balade în registrul tenebros sau fantastic, uneori cu sugestii folclorice; **Macedonele** transportă aventura eternă a iubirii într-un decor pastoral; în fine **Reverile** combină elegii, meditații și ocazionale, oferind încă

mai puțină unitate programatică decît celelalte cicluri. În afara compartimentărilor existente în culegerea din 1865, se cuvin încă menționate numeroasele satire la adresa moravurilor politice contemporane (**Nemesis**, **Eumenidele**, **Menadele**), cîteva poeme ample, între care **Conrad** (1867), socotit de mulți critici drept capodopera scriitorului (în eroul poemului, Bolintineanu a voit să întruchipeze, după propria mărturie, pe N. Bălcescu) și epopeea **Trăianida**.

Ca prozator, Bolintineanu e cunoscut îndeosebi prin romanele **Manoil** (1855) și **Elena** (1862) — printre primele mostre mai reușite ale genului la noi. Acestor li se adaugă un al treilea — **Doritorii nebuni** (1864), din păcate neîncheiat. De un interes încă actual sînt și memoriile călătoriilor prin Bulgaria, Macedonia, Asia Mică, Egipt, Palestina.

Puțin cunoscută, deși foarte prolifică, este creația lui Bolintineanu, pe tărîmul dramaturgiei: 11 piese istorice, cele mai multe în versuri, între care o trilogie asupra lui Mihai Viteazul. Istoriografia l-a preocupat, de altfel, intens pe scriitor. Scrierile sale pe acest tărîm sînt de două tipuri: unele au caracter compilativ și scop de popularizare (biografii despre Mircea cel Bătrîn, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul), altele se referă la evenimentele contemporane, punînd la contribuție, îndeosebi, amintirile și arhiva personală a autorului. Acestei ultime categorii îi aparțin lucrările **Domnii regulamentari și istoria celor trei ani de la 11 februarie pînă astăzi** (1869) și **Viața lui Cuza** (1869) — reconstituire de mare valoare documentară și încercare de a judeca echitabil pe domnitorul ce-i fusese atît de apropiat.

Într-o categorie specială se încadrează două lucrări de propagandă în limba franceză, scrise în timpul exilului: **Les Principautés Roumaines** (1854) și **L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques** (1856). Cea dintîi e o monografie cuprinzătoare despre istoria, geografia, economia și cultura Principatelor, urmîrind, în ultimă instanță, să legitimizeze țelurile revoluției de la 1848. Cea de-a doua pledează cu ardoare necesitatea

Unirii, din punctul de vedere al echilibrului european. Ea cuprinde și o interesantă galerie de portrete ale oamenilor politici români, demonstrând că integritatea și capacitățile se află în tabăra revoluționarilor și nu în aceea a boierimii reglamentare.

Cu puțin înainte de a ieși din cursă, măcinat de boală, paralel cu un compact volum de versuri (**Poezii din tinerețe nepublicate încă** — 1869), Bolintineanu dă la iveală trei broșuri, reprezentând în fapt, mesajul de adio al unui scriitor-cetățean, pentru care sensul existenței fusese să-și servească poporul.

În spiritul lui Bălcescu

Exemplul lui Bolintineanu înfirmă teoria simplistă că un poet romantic trebuie neapărat să fie un visător pierdut într-o lume de fantasmă, pe care existența cotidiană îl înspăimântă și-l pune în perplexitate. În totală contradicție cu acest clișeu uzat, anii de după întoarcerea din exil ni-l înfățișează pe autorul **Legendelor istorice** în postura de om politic clarvăzător, energic și eficient. Deși își păstrează independența, neapărtându-l nici unei facțiuni, el reprezintă ideologicele grupări pașoptiștilor radicali, care continuă în noile condiții lupta începută la 1848 de N. Bălcescu. Două puncte principale caracterizează această orientare: în primul rând — susținerea necondiționată a lui Al. I. Cuza, întrucât domnitorul, recunoscut de marile puteri, constituia personificarea și sursa de legitimitate a Unirii; în al doilea rând — înfăptuirea reformelor democratice înscrise în **Proclamația de la Islaz**.

Pentru a promova aceste principii, în coloanele **Dimboviței** și ale altor gazete, Bolintineanu a desfășurat, îndeosebi între anii 1859-1862, o campanie intensă, care reprezintă un moment memorabil al jurnalisticii noastre din sec. XIX, din păcate prea puțin cunoscut. Iată-l, de pildă, pledând într-un articol apărut în **Reforma** în iunie 1863 în favoarea votului universal: „Una din cesiunile ce se leagă mai mult cu cesiunea îmbunătățirii soartei țăranilor este neapărat

cesiunea lărgirii votului electoral. Una nu poate să fie fără cealaltă [...] Noi nu cerem întinderea votului alegător nici din punctul de vedere al intereselor guvernului, dar nici din punctul de vedere al intereselor unei clase. O cerem pentru națiunea întreagă. Cerem întinderea acestui vot în favoarea națiunii ca un drept al ei din vechime”.

În altă parte, reluând argumentarea lui Bălcescu din **Reforma socială la români și Starea socială a muncitorilor plugari**, potrivit căreia boierii i-au spoliat pe țăranii de pământ în decursul veacurilor, stăruie pentru scoaterea chestiunii rurale din „lincezeală”. Tergiversarea îi pare o „mare rătăcire, dacă nu o trădare”. „A îmbunătăți starea țăranilor este a îmbunătăți starea țării, atît în privința prosperității din întru cit și în privința întăririi naționalității și libertăților ei [...] Cum se va asigura întemeierea naționalității române cînd cinci milioane de suflete nu vor avea ce să păstreze și să apere? Asigurarea unei societăți cătă să fie așezată pe datorii și drepturi egale. Cum va putea să fie o constituțiune într-o țară de clăcași? Cum va exista egalitatea acolo unde oamenii nu sînt egali?” (**Buciumul**, din 25 mai 1861).

Înfăptuirea reformelor democratice era însă blocată de atitudinea reacționară a Camerei. Majoritatea acesteia, potrivit a unor transformări de structură, se folosea de manevre dilatorii și voturi de neîncredere în guvernele ce voiau să iasă din imobilism, împiedicînd astfel orice progres. În această situație, de paralizare a puterii executive, Bolintineanu încearcă să-l determine pe Cuza să acționeze cu fermitate, bizuindu-se pe sprijinul națiunii și nu pe eventualitatea improbabilă a unei schimbări de atitudine în rândurile opoziției. În mai multe rânduri, poetul îl îndeamnă pe domnitor să taie nodul gordian: să-și formeze un cabinet din oameni devotați principilor de la 1848, „sacrificîndu-se toate adunările care vor încerca să-l dărîme”.

Această formulare, pe care o găsim într-o scrisoare confidențială către Al. I. Cuza, din

29 octombrie 1861, arată limpede că Bolintineanu întvedea necesitatea unei soluții impuse, care să reechilibreze raporturile dintre puterea executivă și puterea legislativă, cu trei ani înainte de 2 mai 1864¹. Ca atare, nu e deloc surprinzător că el figurează printre autorii morali (sau, în orice caz, printre puținii inițiatori) ai loviturii de stat, programate la 30 noiembrie 1863, dar amînată în ultima clipă și înfăptuită la 12 mai 1864. Proba a adus-o academicianul C.C. Giurescu, în remarcabila sa monografie despre domnia lui Al. I. Cuza, semnalînd într-un dosar de proiecte și ordonanțe necesare trecerii la acțiune, păstrat în arhiva domnitorului, două concepte autografe ale lui Bolintineanu.

O contribuție de mare însemnătate la consolidarea Unirii a adus-o scriitorul pe plan diplomatic. Trimis la Constantinopol, unde între 13 și 15 septembrie 1861 se întrunise o conferință internațională spre a dezbate problema unirii depeline (Principatele erau pînă atunci unite prin persoana domnitorului, dar aveau guverne și parlamente separate)², Bolintineanu acordă un sprijin eficient lui C. Negri, reprezentantul oficial al țării, în delicatele tratative angajate. Tezele duse-mănoase ale Austriei (care admitea Unirea numai pe durata domniei lui Cuza) și ale Turciei (care pregătise un firman prevăzînd numirea unui guvernator în Moldova și a două consilii provinciale³) sînt combătute cu îndrăzneală și hotărîre, în baza principiului autodeterminării. Cei doi reprezentanți români avertizează demn că poporul român nu va accepta un dictat: „noi nu putem a ne supune la nimic ce ne-ar fi impus”. Pînă la urmă cauza românească triumfă, dar e semnificativ că într-o scrisoare trimisă lui Cuza înainte de încheierea tratativelor, Bolintineanu îl sfătuia pe domnitor ca, în caz de nevoie, să proclame Unirea peste capul puterilor, indiferent de acordul sau dezacordul lor. Cînd, peste cîteva luni, în atmosfera de satisfacție obștească pentru confirmarea marelui deziderat al

¹ Dată la care Cuza decretase dizolvarea Adunării Elective, potrivit reformelor preconizate de domnitor — n.r.

² **Magazin istoric**, nr. 5/1973.

inimilor românești, se află că în casa unui boier din Iași se subscrise o petiție împotriva Unirii, indignarea poetului nu va cunoaște margini. El fi va înfiera pe „strigoi” trecutul într-un fulminant articol, publicat în **Reforma**, din 30 august 1862, p. 138 din care reproducem, în casetă, largi extrase; nefind semnat, textul nu i-a fost până acum atribuit; îl semnalăm ca atare pentru prima oară.

Devotamentul statornic al lui Bolintineanu, ca și poziția sa intrinsecă, de continuator al celor mai înaintate tradiții pașoptiste, l-au făcut pe Cuza să-i încredințeze un portofoliu ministerial. Prima dată, el a funcționat două luni ca ministru de Externe în cabinetul condus de Șt. Golescu (12 mai-11 iulie 1861), a doua oară, nouă luni, în cabinetul lui M. Kogălniceanu (instalat la 12 octombrie 1863), care avea să realizeze marile reforme ale domniei lui Cuza. Activitatea intensă desfășurată de Bolintineanu în acest ultim guvern,

atît în ce privește elaborarea actelor legislative fundamentale (secularizarea averilor mănăstirești, organizarea învățămîntului public, improprietărea țăranilor), cît și în adoptarea unor măsuri cu caracter specific, pe tărîmul culturii (deschiderea unei prime expoziții de pictură, înființarea unei școli de belle-arte etc.) ar merita să facă obiectul unei cercetări amănunțite.

Un fapt rămîne, oricum, misterios: de ce oare poetul a demisionat din Cabinetul Kogălniceanu (la 19 iulie 1864), înainte de încheierea mandatului său? C.C. Giurescu presupune că motivul ar fi fost dezacordul cu domnitorul în privința organizării Universității din București, poate și nemulțumirea cauzată de suspendările de gazete decise de Kogălniceanu, după actul de la 2 mai. Ipotezele noastre, sprijinite pe mărturiile consemnate în **Viața lui Cuza și Domnii regulamentari și istoria celor trei ani**, e că între Bolintineanu și domnitor se

adîncise cu timpul o divergență, nu atît referitor la principii, cît la alegerea oamenilor chemați să le aplice: cel dintîi obișnuia să-și spună neted opiniile, cel din urmă nu era totdeauna dispus să le accepte, îndeosebi cînd nu coincideau cu ale sale. Indiferent cum ar sta lucrurile, este cert că plecarea lui Bolintineanu, colaborator de o desăvîrșită lealitate, a însemnat o pierdere grea pentru Cuza. Pe poet îl așteptau, la fel, mari dificultăți.

Renunțînd la cariera publică, el rămîne fidel crezului expus cu mîndrie, cîțiva ani mai devreme, într-unul din primele numere ale **Dimboviței**: „Nu avem nici un angajament către nici o persoană, către nici o clică, nici ca soldat către șeful său, nici ca șef către soldații săi, nu avem nici un stăpin altul decît nația, nici o altă dorință decît mărirea, libertatea și fericirea ei. Către nație, către aceste principii avem angajament și îl vom ține totdeauna cu fidelitate”.

Știrile mai noi sosite de la Iași sînt că la T.B. boier mare, se subscrise o petițiune către Cameră și către domnitor în contra unirii țărilor. Dacă știrea este adevărată, cu toate că un act de această natură merită asprimea legilor și a țării, noi sîntem de părere ca guvernul să numească o comisiune de medici spre a cerceta facultățile mintale ale suscriptorilor și a-i trimite la o casă de nebuni.

Orice act de această natură este o trădare națională.

Orice român ar subscrise un asemenea act este un trădător de patrie.

Iată unde ne duce o toleranță exagerată cu toți acești fii vitregi ai națiunii. I-am văzut odată ieșind înaintea inamicilor țării cu flori, cu capete plecate, ca să le arate calea la inima țării. Străinii ei înșiși au roșit pentru dinșii. Timpurile s-au schimbat, românii au zis: „Să aruncăm un vâl peste trecut!”. Trădările fură uitate și trădătorii iertați. Această faptă era nobilă, era mare; ea face laudă acestei epoci. Dar antecedentele acestea servă spre a încuraja noi trădări, din nefericire! Cine a trădat o dată țara lui, va trăda-o totdeauna! Sînt oameni pentru care Dumnezeu este un șef de poliție; patria — o mină de exploatat; onoarea — o nebulie. Acești oameni sînt clocoți, sclîrnave rămășițe ale unui trecut de corupțiune; ei parcă sînt mențiți a trece din generațiune în generațiune, ca să parodizeze monstruozițiile patriei! [...]

Si în numele cui ei subscrise această petițiune? În numele Moldovei? Dar atunci ei insultă Moldova, crezînd-o degradată ca dinșii; insultă Camera și pe domnitor; numai prin ideea de a le supune o asemenea petițiune, insultă maiestatea națională, insultă țărîna străbunilor morți pentru naționalitate. Domnii români din timpuri mai vechi care au luptat toată viața lor pentru unitatea națiunii acești oameni le-ar fi tăiat nasurile și capetele [...]

Doi, trei ambițioși, lipsiți de inteligență, de inimă și moralitate, au căutat negreșit să surprindă buna credință a oarecărora nemulțumiri naturale ce vin totdeauna la oameni după un act atît de mare [...]. Ei au știut că orice acțiune are reacțiunea ei, că unirea Principatelor o să supere pe mai mulți egoiști în interesele lor personale și voiesc a exploata aceste mizerabile susceptibilități. Au uitat însă că geniul națiunii române trăiește încă și ne zice neîncetat: „Nu se face o națiune mare fără sacrificii!”.

Ce fel, domnilor, vă speriați de acele mici sacrificii care consistă în a se strămuta de ici colo? Dar cînd ar veni timpul să [vă] dați viața pentru scăparea patriei, ce veți face? Veți fugi în tabără streinului, negreșit [...]. Și toate acestea se fac luîndu-se în vedere binele patriei! Sărmană patrie!

Dar este peste puțină ca aceste mizerabile idei să iasă din alte capete decît din capete bolnave! Această generațiune nu va avea nefericirea a fi citată în istorie ca cea mai degradată de la Dragoș și de la Negru! Acei ce au putut subscrise astfel de petițiune sînt o mină de nebuni. Ceea ce le trebuie nu este un răspuns în ziare, ci o cămașă de fier; nu este ura și disprețul concetățenilor, ci un medic și căutare.

ROSTURILE UNUI PRINȚ STRĂIN

Alegerea unui prinț străin pe tronul României, în anul 1866, — după cum s-a arătat în articolele publicate de revista noastră până acum¹ — a fost un act politic necesar dictat de nevoia menținerii Unirii, grav amenințată de marile imperii vecine și pentru întărirea poziției independente a românilor pe plan internațional.

Încredințarea tronului României unui prinț străin — dintr-o familie domnitoare din Europa Occidentală — nu a fost o improvizație politică a anului 1866. Această cerință formulată cu claritate de Adunările ad-hoc din București și Iași în 1857, reînțărta de Cuza însuși în momentul alegerii sale ca domn, în 1859, și devenită inevitabilă la începutul anului 1866, a reprezentat o soluție politică de a cărei aplicare depindea menținerea și consolidarea Unirii înseși. Cuza a abdicat nu pentru că nu ar fi putut să preîntâmpine așa-zisul complot, ci pentru că, înflăcărat de o profundă dragoste față de țara sa, a apreciat că marile realizări din timpul celor șapte ani de domnie puteau fi compromise dacă nu se găsea un nou mijloc de apărare în calea intervențiilor străine. Și acest mijloc era, după cum apreciau cei mai lucizi oameni politici români, prezența pe tronul de la București a unui prinț dintr-o familie domnitoare occidentală, ceea ce era în spiritul epocii.

În 1857, când oamenii politici români au formulat cerința prințului străin, ei au precizat, că acesta nu trebuia să provină dintr-o familie încoronată a vreunei puteri vecine. O astfel de precizare era esențială. Nu în mod întâmplător, la Conferința de la Paris din 1858, ca și la aceea din 1866, tocmai reprezentanții celor trei imperii vecine au susținut — în mod paradoxal, adică pândind favorabilele intereselor românilor — alegerea unor domni autohtoni. Era un mod subtil de a promova persoane pe care să le poată manevra ulterior — ceea ce se întâmplase și în perioada ante-

rioară Unirii — domnii respectivi fiind lipsiți de sprijinul acelor state care, prin forța lor, mai ales după războiul din Crimeea, dominau politica internațională. Experiența domniei lui Cuza, amenințată permanent de imperiile vecine, arătase cit de vital necesar era sprijinul Franței și Angliei pentru rezistența statului român unit în fața presiunilor externe. Cercurile politice românești căutau deci cu îndreptățit interes un prinț străin, înrudit cu familiile domnitoare din Franța, Anglia, sau, în ultimă eventualitate, din Prusia.

În conștiința publică românească, soluția prințului străin a fost repede înțeleasă și receptată. Poporul care suferise timp de un secol și jumătate consecințele războaielor dintre marile imperii vecine, care văzuse că nici domnii „pămînteni” instaurați după revoluția condusă de Tudor Vladimirescu nu putuseră să preîntâmpine presiunile și amestecul marilor puteri împrejmuitoare, poporul care se ridicase la 1848 pe cale revoluționară să rezolve problemele sale sociale și naționale vitale — sfărîmarea cătușelor feudalismului, unitatea și independența — avea destulă experiență politică pentru a înțelege pe conducătorii lui atunci cînd aceștia au pus problema prințului străin. Rezistență față de această soluție au opus unele persoane interesate în ocuparea tronului sau instigate prin intrigi din afară. O asemenea manifestație, chipurile în favoarea domnului „pămîntean” a fost organizată la Iași, la 3 aprilie 1866. Guvernul francez a apreciat exact situația și ministrul de Externe a dat instrucțiuni ambasadorului francez de la Londra, La Tour d'Auvergne, în sensul de a lua în considerare faptul că „manifestația care a avut loc arată că adversarii Unirii sînt izolați și fără sprijin. Populația se pare că, de fapt, nu a luat deloc parte la această încălecare ce a fost reprimată de către un regiment moldovean, comandat de un colonel moldovean”.

Locotenența domnească și guvernul provizoriu au dovedit un mare tact politic în peri-

¹ Magazin Istoric, nr. 4, 6, 8/1975 și 6,7,8/1976.

oada februarie-mai 1866, reușind să păstreze liniștea în țară (pentru a evita o invazie străină), și să mențină bune legături cu guvernul francez, cel mai activ apărător al intereselor românești în acel moment.

Hotărîrea cu care oamenii politici români — făuritorii unirii din 1859 — au militat în 1866 pentru un prinț străin a fost, deci, determinată de cunoașterea și înțelegerea relațiilor internaționale dintre marile puteri, de necesitatea de a se folosi de interesele unora dintre acestea pentru apărarea Unirii și a tuturor cuceririlor realizate din 1859 pînă în 1866.

Omul care a înțeles cel mai bine însemnătatea problemei prințului străin pentru viitorul României a fost cel care cunoștea cel mai bine relațiile internaționale, în care era plasată țara în acel moment, respectiv însuși domnitorul Cuza.

Atît în documentele Conferinței de la Paris, care și-a desfășurat lucrările din 25 februarie/9 martie pînă la 23 mai/4 iunie 1866¹, cît mai ales în cele schimbate între ministrul de Externe francez, Drouyn de Lhuys și ambasadorii Franței din diferite capitale europene reiese că Franța susținea prezența prințului străin în România. La 20 aprilie, Drouyn dădea instrucțiuni ambasadorului său din capitala Turciei, Moustier, pornind de la „păreră noastră foarte fermă [...] pentru numirea unui prinț străin”, că guvernul împăratului „este convins că urmează linia de conduită cea mai favorabilă nu numai Moldo-Valahiei ci și

Turciei însăși, pronunțîndu-se pentru domnia unui prinț străin și în orice caz pentru menținerea Unirii celor două principate”².

La 27 aprilie 1866, Drouyn de Lhuys repeta și ambasadorului francez de la Londra, La Tour d'Auvergne, că „în convingerea noastră alegerea unui prinț străin pentru guvernarea Moldo-Valahiei este cel mai sigur mijloc nu numai de a satisface spiritele, ci și de a consolida națiunea, dîndu-i spre garanție o putere tare și respectată”³.

Deoarece presiunea puterilor vecine cu România, ce se temeau de o influență prea mare a Franței în răsăritul Europei, crescuse, înțirzierea aducerii unui prinț străin punea în pericol însăși Unirea.

În timp ce la Paris, Conferința reprezentanților celor șapte puteri discuta în contradictoriu sugestia insistente de a se reveni asupra Unirii, Locotenența domnească a organizat plebiscitul pentru consacrarea populară a alegerii prințului Carol de Hohenzollern ca domn și noi alegeri pentru Adunarea electivă; lucrările acesteia s-au deschis la 28 aprilie 1866.

Documentele care urmează dau o imagine de sinteză asupra unuia dintre momentele de seamă ale istoriei României moderne. Ele sînt reproduse după lucrarea Autorității faptei îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptățiți, de Dimitrie A. Sturza, București, 1912.

N. COPOLIU

¹ P. Henry, L'Abdication du prince Cuza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie, Paris, 1930, p. 329.

² Ibidem, p. 353.

Mesajul Locotenentei domnești adresat Adunării Constituante la 28 aprilie (10 mai) 1866

Domnilor deputați,

Sesiunea carese deschide astăzi are să fie una din cele mai însemnătoare în anele patriei noastre: misiunea ei este mare și glorioasă; ea are să însemne o eră nouă în anele României; cestiunile cele mai vitale pentru existența noastră politică și națională vor fi supuse chibzuirei Domniilor-Voastră și de la Domniile Voastre atrîm ca faptele ce va avea să înregistreze istoria să fie strălucite. Soluțiunea ce veți da lucrărilor, asupra cărora sînteți chemați a dezbate, va asigura în viitor o soartă stabilă și prosperă pentru țara noastră.

De șapte secole românii au căutat să așeze un stat puternic, întemeiat pe instituții solide și liberale; faptele lor în această privință au fost eroice și nici o istorie nu este mai bogată în fapte mari, în sacrificii și abnegațiuni, ca istoria noastră.

De cînd Radu Negru și Dragoș au aruncat temelile a două principate, istoria acestor țări surori a fost semănată de un sir de lupte sîngeroase pentru libertate, pentru naționalitate și pentru existența neamului român, a cărui semînță a aruncat-o Traian, ca să dea roade strălucite sub Mircea cel Bătrîn, sub Mihail Viteazul, sub Ștefan cel Mare și sub Alexandru cel Bun și ca să se despte, puternic și setos de drepturile sale, la 1821, la 1848, la 1859 și la 1866.

Toți sîntem mîndri de istoria țării noastre. Puși între neamuri numeroase și crotopitoare, pozițiunea noastră geografică a făcut ținta noastră mai anevoie de atins decît a celorlalte națiuni. Românii, de la fundarea patriei noastre și pînă acum, au avut a se lupta cu multe obstacole, cu multe ambițiuni, cu multe aspirații de cîmpioare; ei au avut a combate și intrigi, care semănau discordia între dînsii, și cercări cu mină armată; ei au avut a înălțura și năvălirile barbarilor și lăcomia națiunilor puternice de prin prejur de a-i încorpora; din toate aceste lupte ei au ieșit triumfători: tari de credință și de voința lor, tari de originea și de bărbăția lor, trecînd prin toate vicisitudinile, ei au rămas latini, mai latini decît frații lor din Italia și din Spania.

În toate epocile, în toate fazele prin care au trecut ei, de la fundarea acestor țări și pînă acum, Unirea a fost aspirațiunea principală, ținta urmărită de dînsii ca o cestiune de viață politică și națională. Unirea a existat de fapt; o găsim strălucită și puternică în mai multe din fazele istoriei noastre, și luptele cele mai stăruitoare au fost pentru a o conserva sau pentru a o redobîndi, cînd ea a fost pierdută. Vicisitudinile politice, prin care au trecut românii, au putut să-i despartă pentru un timp mai mult sau mai puțin provizoriu, dar niciodată să-i desnaționalizeze; dovadă de aceasta este că, după nenumeratele pierderi, după ani îndelungați de sîngurări politice, nimic nu a putut schimba nici limba, nici tradițiunile, nici drepturile noastre de autonomie.

Aspirațiile românilor către Unire, deși manifestate cu energie și tîria dreptului, nu s-au putut realiza într-un mod definitiv decît la începutul anului 1859; după ce țara întreagă fusese consultată, nu a avut decît o voce ca să o ceară, decît o unanimă înfrățire în dorința și în voința de a o realiza.

Ziua de 11 februarie a fost cea mai puternică dovadă despre simțămîntele românilor pentru Unire; intriga, înamică românismului, s-a cercat a ne-o smulge; dar Dumnezeu, care proteje România și care a împlinit în inima fiilor ei credința naționalității, nu a iertat și nu va ierta ca o mină sacrilegă să se atingă de dînsa și să ne răpească ceea ce s-a dobîndit cu atîtea sacrificii. Din contră, cercările aceluia, ale cărora înfrîngerea a fost o cestiune de onoare și de cinste, au dat naștere la o dulce simțire a iubirii de patrie, a întărit mai mult credința națiunii în Unire.

Unirea este astăzi un fapt puternic, intrat în dreptul gînților; i-am susținut cu prețuri a imense sacrificii și voim să-i menținem neatinți în viitor. Dar acestui fapt îi lipsea pînă acum consolidarea; aceea care are să facă din România o națiune care să aibă rangul ce i se cuvine în lucrarea progresului și a civilizațiunei; consolidarea aceea pe care au dorit-o românii în toate timpurile, pe care au cerut-o Divanurile ad hoc, pe care au cerut-o toate Corpurile constituite ale statului în toate ocaziunile, pe care în cele din urmă au cerut-o și Adunările legiuitoare și Comisiunea Centrală în mai multe rînduri; consolidarea aceea, în sfîrșit, care a făcut pe români, în urma căderii celui din urmă domnitor, să

pule capăt perturbărilor și sfîșierilor, proclamînd un domn dintr-o familie regească.

Ideea de a avea un principie ereditar dintr-una din familiile suverane ale Europei este o idee de iubire și de înfrățire între români, este o idee de stabilitate, de întărire națională, este o pază în contra aspirărilor și ambițiunilor hrănite de speranțe nesocotite, este garanția cea mai asigurătoare în contra vicisitudinilor ce am cercat pînă astăzi. Această idee, care s'găsit ecou în toate inimile românilor, a făcut să tacă toate ambițiunile, a stîmplat pasunile, a înfrățit toate taberele, a unit toate inteligențele și de la un capăt la celălalt al României, cu o singură voce a realizat vuturile Divanurilor ad-hoc în persoana comitetului de Flandra.

Deși plenipotențiarii mai multor puteri vedeau în cererile Divanurilor ad-hoc singura soluțiune rațională ce se putea da unei cestiuni arzătoare care a miscat toată Europa, singura garanție de a se înființa la gurile Dunării un stat durabil; deși această idee a găsit atîrșiri caldoroși în oamenii cei mai eminenți, ca comitele Walewski, Cavour și ca generalul Kiseleff, bărbat care cunoștea România și a cărei memorie este între noi înconjurată de respect și de recunoștință; deși acești bărbați s-au pronunțat atunci să ni se acorde un domnitor din una din familiile domnitoare ale Europei, ca singurul mijloc de a înlătura pe viitor orice împrejurări ulterioare de complicațiuni și de turburări; dar opozițiunile aduse de Inalta Poartă și de Austria au reușit a înlătura adevărata soluțiune și a înlocui-o în Convențiunea din 19 august (1858) o soluțiune care, nesocotind trebuințele noastre, era condamnată din cea dintîi zi, chiar de acei care ne spuneau la o nouă încercare de domnitor pămîntean. Ca să vedem cît de idee de un principie dintr-o familie domnitoare din Europa este salutară și de indispensabilă pentru prosperitatea și liniștea țării, nu avem decît să ne aducem aminte cîte petrecute la alegerea celui din urmă domnitor și nenorocirile care amenințau țara, dacă principii Unirii nu ar fi venit să pule capăt tristelor scene și sfîșierilor, ambițiunilor și luptelor înversunate ce s-au ivit atunci într-un grad așa de mare, încît întreprinsese ura și discordia în societate [...]

La 1 februarie, Corpurile statului au proclamat principii stabilit de Divanurile ad-hoc. Inalta Poartă, întemeindu-se pe protocolul de la 1859 și de la 1861, a invitat însoțită pe reprezentanții puterilor garante, cerînd ca o Cameră să se adune la București și alta la Iași, să aleagă pentru fiecare din vechile Principate un domn. Europa întreagă însă într-o glăsură a judecat cestiunea deschisă în ziua de 1 februarie, o cestiune de drept internațional, că trebuia cercetată acolo unde a fost tractată întîi, și astfel Conferințele s-au convocat la Paris.

Camera, Senatul și guvernul au numit șase delegați, care să stăruiască pe lângă Inalta Poartă, pe lângă puterile garante și pe lângă Conferință, pentru realizarea vutului de la 1 februarie.

Aici oarecari aspirări și temeri, izolate în adevăr, dar îngrijorătoare, se manifestaseră. Știrile dobîndite despre dispozițiunile Conferinței, interpretate cu rea credință, într-un sens defavorabil, de oamzii rău intenționați; imposibilitatea în care s-a crezut comitele de Flandra

de a primi tronul României ce i se oferea, au început a frîna spiritele acelor, pe care Dumnezeu i-a condamnat a nu crede nici în iubire de țară, nici în lealitate, a nu mai crede nici în vîrte, nici în devotament, nici măcar în zile solemne de critică. O luptă de opozițiune serioasă se pregătea repede în Cameră, luptă care ar fi compromis viitorul țării, de nu s-a-î izbucnit la timp, cu atît mai lesne, cu cît în afară se zicea, pe de o parte că reprezentanții națiunii nu mai erau în unire cu guvernul în privința principului de la 1 februarie, iar pe de altă parte se nega acelei Camere dreptul de a vorbi în numele națiunii. În fața unei asemenea situațiuni, guvernul a crezut de datoria să facă apel la națiune, și această datorie a împlinit-o.

În intervalul convocării colegiilor electorale pentru alegerile Camerei, tronul României a rămas vacant prin declarațiunea făcută de Majestatea Sa regele Belgiei, că fratele său nu poate primi coroana României. Tot în acest interval, intriga nu înceta manoperele sale, ea vărsa chiar bani, să bani mulți, și se gătea a face să izbucnească în țară o acțiune fatală, o acțiune de moarte politică și națională pentru noi, a cărei încercare fu durerosul eveniment din Iași. Laudă și onoare însă patriotismului bărbatilor români! La orice om de valoare s-au adresat aceste intrigi, la orice cetățean matur și cu conștiință s-au adresat instigații, ei au fost respinși cu indignațiune. Armata noastră a probat în odată, că știe să aperse drepturile și instituțiunile patriei.

În aceste condițiuni situațiunea devenea și mai grea. Aceste manopere culpabile și sedicioase, deși nu aveau nîmă un ecou, nici o putere în țară, îngrijoră însă în înăntate chiar și pe cei mai binevoitori, și cauzei noastre. Cabinetele și presa în străinătate începură a se preocupa de dinsele și înamicii căutară a le exploata, dînd un sens defavorabil aspirărilor și voinței românilor și mai cu deosebire unanimității ce exista în aceste aspirări și voințe.

În urma dizolvării Adunării, conferințele întrerupse după încheierea făcută în ziua de 4 aprilie — pînă a se vedea ce va face noua Cameră, ale cărei arătări despre dorințele populațiunii nu făcă obiectul unei atențiuni binevoitoare din partea puterilor, totdeauna animate de dorința de a ajunge la o stare de lucruri, care să consolideze liniștea, bună starea și prosperitatea Principatelor — fură convocate, prin stăruința baronului de Budberg, îndată ce stiele împlinirilor de la Iași au ajuns la Paris.

Împrejurările devenind din ce în ce mai complicate, o datorie nouă năstă din ele pentru guvern, datorie de a curma cu un fapt împlinit toate consecințele vătămătoare ce ele și-au putut avea și de a le stîrpi prin o inițiativă energică și serioasă, care să aibă o importanță în balanța deciziunilor Europei și să ridice orice bănuială despre ezitațiunile ce ar fi putut fi despre dorința și stăruința românilor în unire.

Îndată ce avu știință despre aceste intrigi, guvernul, urmînd nestrămănat pe calea ce și-a tras la 1 februarie și credincios angajamentelor sale către națiune, a luat toate măsurile, ca să nu lase să se compromită existența noastră politică și națională. După indicațiunile agentului său la Paris și ale delegaților numiți de

puterile constituite ale statului — a supus vutului universal candidatură principului de Hohenzollern, sub numele de Carol I.; și mulțumită patriotismului, înțelepciunii și credinței națiunii — 685.969 voturi au răspuns la acest apel și s-au pronunțat pentru, pe cînd numai 224 au respins soluțiunea salvatoare, această soluțiune de viață pentru noi.

Astăzi, în urma determinațiunii principului Carol I. de Hohenzollern de a primi coroana ce-i oferim, și în urma declarațiilor din urmă a Conferinței, declarațiuni care vi se vor depune la birou, soarta țării este în minile domniei voastre, și este în minile bărbate. Guvernul nu are cea mai mică îndoaială, că veți persevera și că veți încorona, opera începută de noi. Răspundeți la marea misiune ce aveți, strîgînd într-un singur glas. Să trăiască Carol I, alesul poporului român întreg! Fiți tari în credință, că glasul vostru va fi auzit.

Domnitor deputați.

Chiar în urma plebiscitului, care a dovedit într-un mod atît de solemn persistența națiunii în a voi un principie dintr-o familie regească și a făcut dintr-această voință un fapt împlinit în persoana principului de Hohenzollern sub căm încercările, tot pare că în afară nu sînt încă ridicate pe deplin toate greutățile. Inalta Poartă crezînd a vedea în sulirea pe tron a lui Carol I o lovire a articolului XIII al Convenției de la Paris, puterile garante, spre a se asigura prin toate mijloacele, că voința națiunii și a dobîndit astfel neamă unanimitatea dorită de Conferință, au hotărît ca națiunea să fie consultată încă odată prin domniile voastre, aleși ei de astăzi. Totodată Inalta Poartă și puterile garante s-au pronunțat în două rînduri că vor ține seamă de vuturile popoarelor și vor acorda românilor tot ce va fi în această Adu-nare, pe cît ea va sta în limitele legăturilor internaționale ce există între Inalta Poartă și puterile garante.

Avem încredere că Carol I va veni între români și va domni asupra țării, al cărei locuitor i-au ales, și că acest fapt spre a fi împlinit nu cere decît sancțiunea vutului domniilor voastre.

Cu această alegere, în care pentru noi nu poate fi un minut îndoaială că Adunarea va persista, ca să arate că ea este adevărată și sincera expresiune a națiunii; cu acest fapt noi credem că a nău; și în fine, cu toate drepturile puterilor Europei, că toate ezitațiunile cabineteilor vor dispărea, și că atît Inalta Poartă, cît și puterile garante vor vedea în stăruința noastră nestrămănată dorința de a intra pe calea adevărată și serioasă a progresului și civilizațiunii, care nicăieri nu s-a dobîndit, decît după ce s-a asigurat viitorul națiunii.

Domnii reprezentanți! Putem zice cu mîndrie lumii întregi, că în ceea ce atinge acele două mari principii de stabilitate, de putere, de viață pentru România, Unirea și domnitor dintr-o familie suverană, și națiune și guvern și-au făcut datorie, și națiune și guvern au fost nestrămănați într-această dorință, care a devenit o religie politică și națională pentru români.

Națiunea astăzi v-a delegat puterile sale și v-a făcut reprezentanți ei legală; așteaptă dar, ca și guvernul cu nerăbdare, dar cu cea mai neclintită credință, să dați aspirărilor, voințelor și actelor ei consacratuile domniilor voastre, ca

să puneți astfel un capăt bănușelilor, neliniștii, ca să curmați îndată toate durerile ce ne bîntuie, de ani lungi, toate pericolele de care neconținem am fost amenințați.

Reprezentanții al poporului român! Dezbaterile Adunării sînt deschise. Deliberări în cea mai deplină liniște. Să afirmăm înaintea Europei, a națiunii și a lui Dumnezeu, că s-a deschis o viață nouă pentru România.

Dat în București, în 28 aprilie, anul 1866.

Generalul Nicolae Golescu, colonelul Nicolae Haralambie, Lacăr Catargiu, Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri, ministrul de Externe, Dimitrie Ghica, ministrul de Interne, Petru Mavrogheni, ministrul Finanțelor, Constantin A. Rosetti, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, Ioan Cantacuzino, ministrul Justiției, Dimitrie Lecca, ministrul de Război, Dimitrie A. Sturdza, ministrul Lucrărilor Publice.

Ședința Adunării Constituante din 1/13 mai 1866

Președinția vicepreședintelui Manolache Costache Epureanu.

Ședința publică se deschide la patru ore după mieznoapte.

Prezenți 115 deputați.

Nu răspund la apelul nominal 21 deputați, și anume: Moldoveni (16). Alecu Eugeniu, Cananău Sebastian, Grîdov Neculae, Murguleț Costache, Roznovanu George, Sturdza Grigore Al., Sturdza Ioan, Vărnab George, Bals Alecu, Catargiu Calimah, Mavrocardat Nicu, Pilat V. Nicolae, Rufe Mantu, Sturdza Dimitrie C., Varlam Constantin, Ventura Iancu.

Munteni (5) Bălăceanu Ioan, Boerscu Vasile, Stirbey B. George, Brătianu Ioan, Costaforu George. Sumarul ședinței precedente se aprobă.

Vicepreședintele Manolache Costache Epureanu: Domnilor! Vă comunic rezultatul apelului nominal, ca să fie binecunoscut atît numărul complet al Adunării întrunite, precum și numărul deputaților fiecărei Adunări separate.

Asă dară veți ști cum că deputații aleși ai României de dincolo de Milcov sînt 75, din care scăzîndu-se zece îndoit alegeri și trei alegeri a căror verificare s-a anulat, din care doi sînt prefeți, rămîne dară numărul real al deputaților 62. Majoritatea absolută ce se cere ca Adunarea Moldovei să fie completă este 32 deputați. Deputații din județele de peste Milcov, prezenți astăzi, sînt 39; prin urmare Adunarea Moldovei este completă¹.

Totalul deputaților ambelor Adunări întrunite se suie la 115. Asă dară Adunarea e completă, atîta întrînită din ambele Adunări surori, Moldova și Valahia, precum și separate.

Mai felicitiez îndoit, domnilor, fiindcă vălul ce aveți a da astăzi, va avea cea mai mare importanță în privirea viitorului României!

Domnilor, oricît de mare e credința noastră în Dumnezeuul părinților

noștri, oricît de mare e credința noastră în devotamentul ce avem pentru binele public, cred că mă fac interpretul simțămîntelor d-voastre, ca mai înainte de a păși la votul acesta solemn, cu toții, domnilor, să mărturisim la noastră vie recunoștință atît înaltei Porți, precum și puterilor garante.

Totodată, domnilor, fiindcă ne găsim în fața unui public așa de numeros, mă cred dator ca, în fața gravelor împrejurări care ne înconjoară azi, să fac apel la dînsul, ca să se conforme în totul Regulamentului Adunării, să se abile de orice manifestare a aprobărilor sau dezaprobărilor, să dăm astfel pildă cu toții, ca niste deputați liberi ai României, că putem, în deplină libertate de conștiință, emite votul nostru pentru fericirea și mărirea națiunii române.

Se comunică Adunării:

1. O deșeu telegrafică din partea d-lui N. Bosie, alegător, prin care arată că a înaintat Adunării un protest contra alegerii de deputat a d-lui M. Kogălniceanu.

Adunarea decide a se comunica Comisiunii însărcinate cu verificarea acestei alegeri.

Depoșea telegrafică a d-lui D. Cozadini, prin care arată că a demisionat din funcțiunea sa de prefect și a optat pentru mandatul său de deputat.

Vicepreședintele Manolache Costache Epureanu: Domnilor, rămîne bine constatat că domniile deputați de peste Milcov, care pînă azi din diferite împrejurări n-au putut veni la Adunare (în număr de 16) declară a d-lor adunare la votul ce veți da în privința domnitorului.

Totodată, domnilor, sînt dator a constata în public, în plină ședință, că în ședința secretă ce s-a ținut, s-a putut o întrebare domnilor deputați din partea României de dincolo de Milcov, precum și d-lor deputați din partea de dincoace de Milcov, dacă voesc a se despărți spre a vota Unirea, și că în urma acestei întrebări toți au declarat că voesc să voteze împreună atît cestiunea Unirii cît și a principelui străin.

Această declarațiune a domnilor deputați odată constatată, nu ne rămîne decît să pășim la ordinea zilei, la care nu avem alt nimic, decît comunicarea făcută de guvern, prin care s-a depus pe biroul Adunării — ambele declarațiuni ale Conferinței de la Paris, ale puterilor garante și la care hotărîrea Camera este chemată azi a da respectuosul său răspuns.

Comisiunea ce atî binevoit a numi, spre a cerceta toate actele și a face un proiect de răspuns, a depus pe biroul lucrarea și această lucrare este subscrisă de 101 domni deputați și asupra căreia urmează să vă roștiți.

Se citește Proiectul de răspuns al Adunării Principatelor Unite la Mesajul Locotenentului domnului din 28 aprilie:

În considerațiunea deferenței ce datorăză înaltei Porți și puterilor garante, Adunarea, interpretă fidelă a voinței naționale necurmăte și afirmate cu atîta tărie de Divanurile ad-hoc, de toate Adunările ulterioare și, acum în urmă, de Corpurile legiuitoare la 11 februarie, precum și de plebiscitul din 28 aprilie.

Declară pentru ultima oară, înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor, că voința nestrămutată a Principatelor Unite este de a rămîne

pururea ceea ce sînt o Românie una și nedespărțită sub domnia ereditară a unui principe străin, lău dintr-una din familiile suverane ale Occidentului și că principiile ereditare la Românie una și nedespărțită, este principiile Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, ne care și Adunarea la rîndul său îl proclamă sub numele de Carol I.

Votați 115

S-au abținut de la vot 6

Voturi exprimate: 109

Votează pentru 109, și anume:

35 deputați moldoveni: Adrian G. Brătescu, Arion Lăscăr, Ciolag G., Cnezovici G., Filipescu Em., Forăscu V. Ghica Coșănescu D., Iosefescu G., Lapati A., Lecca Casian, Mavrogheni Sc., Marcovici Al., Mărzescu Gh., Morțun Em., Pascal Aristid, Plagino Al., Plesniță I., Răscăi G., Romalo V. Rosetti I., Rosetti D., Rosetti St., Rosetti T., Strat I., Sutu C.N., Tufelnic Panait, Vărgolici I., Șihleanu Al., Pogor V., Lupascu Al., Kostache Epureanu M., Voinov N., Vucinic G., Golescu St.,

74 deputați munteni:

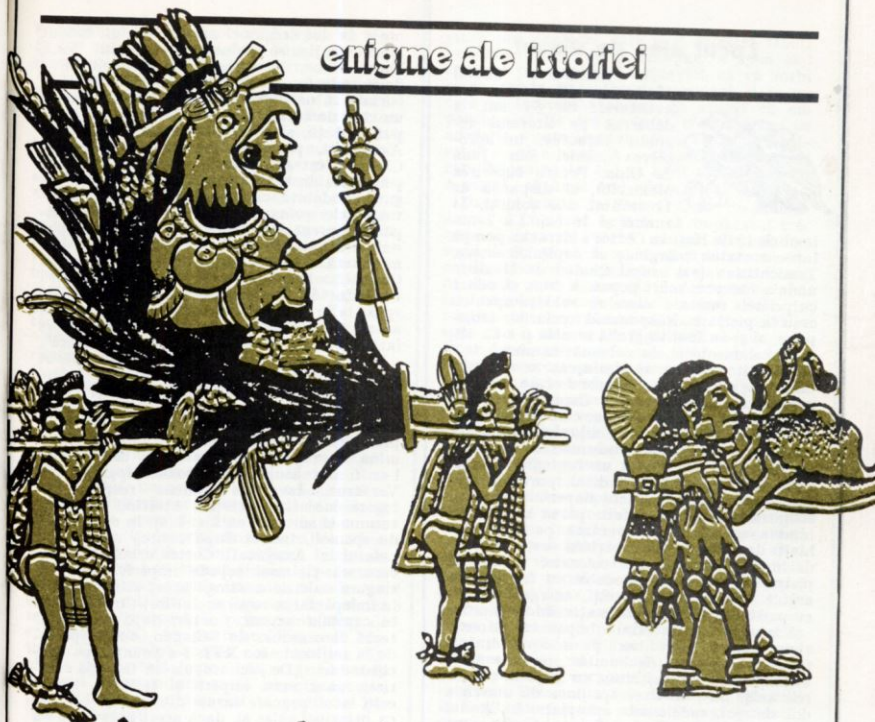
Arghezi Gr., Arion Anon, Bălăceanu Al., Berindei Gr., Blarenberg C., Blarenberg N., Brăiloiu C., Budurescu S., Buescu Pană, Cesian S., Cernătescu I.P., Ciocărlan C., Cantacuzin Adolf, Cantacuzin C.Gr., Caramlau C., Costacopol N., Cantacuzin Gr. Gh., Cantacuzin I.A.I., Grădăsteanu C., Cantar N., Enescu G., Fălcoianu S., Filipescu Gr., Fusca C., Ghica C., Ghica Vladimir, Golescu A., Eliad R.I., Hiotu V., Ionescu R., Ionescu I., Lapati Cornel, Lahovari Em., Lahovari N., Laurian A.Tr., Iatropul P., Lahovari Gr., Măghirescu N., Magheru G., Mihăilescu S., Măldărescu N., Măghăritescu Al., Negulescu Istr., Olănescu Pană, Opran P., Paciurea Leonida, Petrescu Al., Păleianu N., Pleșolanu M., Polizu G., Polizu D., Poroluan S., Racoviță C., Racoviță D., Ghica Gr. I., Cantacuzino C.G., Racoviță N., Racotă Har., Romanescu C., Seruri Gr., Scribătescu G., Slăvirescu C., Slăvescu N., Sutu Gr., Tătaranu N., Turnavitu Sc., Teohari Ahil, Văleanu G., Văleanu C., Zissu Al., Fălcoianu Al., Berindei D., Telh Chr., Gîrgorescu.

Voturi exprimate prin telegramă: Bals A., Cananău Sev., Pilat N., Sturdza I., Sturdza C.

S-au abținut de la vot: Ionescu N., Lăteș T., Lecca I., Negură I., Tacu D., Iamandi N.

DI. M. Costache, vicepreședintele: Domnilor, proclam că Adunarea a adoptat propunerea cu 109 voturi, fiind șase abțineri de la vot.

DI. I. Ghica, președintele Cor. silului: Vă mulțumesc, domnilor, de aprobarea ce ați dat guvernului pentru osteneala lui. Guvernul și-a împlinit datoria și meritul nu e al lui, ci al națiunii, pentru că națiunea l-a susținut, căci alfel, domnilor, slabele noastre puteri nu ne-ar fi putut pune în pozițiune a împlini un fapt așa de mare. Toată mulțumirea deci se cuvine poporului român, care a simțit atît de bine interesele naționale. Toată lumea poate mărturisă că o națiune, deși tînră, dară care a avut atîta maturitate, atît de mult simț politic, cum au avut românii în aceste din urmă trei luni, merită să trăiască. Să trăiască dară România!

SFÎRȘITUL ÎMPĂRATULUI AZTEC MONTEZUMA

V. GULEAEV

Împăratul aztec Montezuma II, urcat pe tronul Mexicului în anul 1502 și făcut prizonier de spanioli, și-a găsit un sfârșit violent în iunie 1520, fiind ucis de proprii săi supuși, spun mai toți istoricii: V.V. Struve în *Istoria aztecilor*, S. Madariaga în lucrarea Hernán Cortés, *Conqueror of Mexico* sau W. Prescott în *The Conquest of Mexico*. Iată însă că versiunea unanim acceptată este pusă la îndoială și că vinovați de moartea lui Montezuma — remarcabilă figură de conducător aztec, pe atunci în vîrstă de 54 ani — n-ar fi fost numai compatrioții săi. Așa cel puțin susține relatarea care urmează.

În primele decenii ale secolului XVI, explorarea coastelor Americii Centrale și de Sud era pe sfîrșite. Spaniolii au trecut la cucerirea pămînturilor nou descoperite, mizînd pe spaima stîrnită băștinașilor de armele de foc și săbiile de oțel. În anul 1518, navigatorul Juan de Grijalva a ajuns primul pină la țărmul Mexicului, în zona Veracruz, unde a aflat despre bogata împărăție a aztecilor¹.

¹ Triburile războinice ale aztecilor, aparținînd grupului de populații nahua, s-au stabilit în regiunea orașului Mexico de azi, în jurul anului 1300, și și-au întemeiat Capitala pe o insulă din lacul Texcoco în anul 1325.

Locul ales de diavol

În primăvara anului 1519, Hernán Cortés, un aventurier de 34 ani, a debarcat pe litoralul regiunii Veracruz, în apropierea insulei San Juan de Ulua. Pentru cucerirea Mexicului, el dispunea de 11 corăbii, 508 soldați, 14 tunuri și 16 cai. La 7 noiembrie 1519, Hernán Cortés a intrat cu pompă într-un cartier mărginaș al capitalei aztece, Tenochtitlan (azi orașul Ciudad de Mexico), unde a făcut un scurt popas. A doua zi, odată cu primele raze ale soarelui, soldații spanioli erau în picioare. Răspunzând apelurilor trompetei, ei și-au luat în grabă armele și s-au aliniat, ca de obicei, în coloană de mars.

În ceața zorilor se deslășeau contururile unui oraș enorm, cu puzderie de case, temple, palate, piramide în trepte. Capitala aztecilor li se înfățișa conchistadorilor ca o perla fixată în montura verde a grădinilor și albastră a canalelor. Pretutindeni mișunau oameni. La capătul străzii a apărut un cortegiu fastuos. Printre mari dregători indieni, purtând sceptre de aur, s-a ivit litiera imperială care, cu scilipiile aurlui ei sfleuit, părea că arde în lumina soarelui. Era purtată pe umeri de înalți demnitari. Patru bărbați susțineau balдахinul din pene viu colorate, tînuț cu pietre prețioase și împodobit cu franjuri de argint. Însoțitorii, desculți, mergeau încet, cu pas măsurat și privirile ațintite în pământ.

Văzîndu-l pe străini, împăratul Montezuma a coborît din litieră pe un covor dintr-o frumoasă țesătură de bumbac, pe care demnitarii Curiții l-au așternut cu grijă la picioarele sale. Suveranul se sprijinea de umerii a doi sfinctici, rudele sale apropiate. La rîndul său, Cortés descăleciînd în grabă, și-a scos pălăria cu un gest curtenitor și a pornit în întîmpinarea conducătorului aztecilor.

Montezuma, al noilei regie din Tenochtitlan, se urcase pe tron în anul 1502. În clipa întîlnirii cu Cortés, el avea cam 40 ani. Era un bărbat înalt și bine făcut. Fața ovală, cu tenul mai deschis decît al compatrioților săi, se remarcă prin trăsături regulate și blînde. Ochii mari, negri, urmăreau atent tot ce se petrecea. La acest portret, schițat de conchistadorul Bernal Diaz, rămîne să adăugăm ceea ce „au uitat” să spună atît Cortés cît și credinciosul său tovarăș de luptă, Diaz. Montezuma era un cîrmuitor curajos și energic, un conducător de oști iscusit, un om inițiat în astrologie, în filozofie și retorică. În cei 17 ani de domnie, el făcuse, nu o dată, dovedă calităților sale excepționale, atît pe cîmpul de luptă, cît și în treburile politice.

„Cînd Cortés s-a apropiat de Montezuma — își amintește Diaz — amîndoi au făcut cite o plecăciune adîncă. Montezuma l-a salutat pe căpitanul nostru, iar Cortés i-a răspuns, urîndu-l multă sănătate... Apoi a scos un șirag de mărgelă din sticlă sfleuită și l-a pus la gîtul marelui Montezuma, dar, cînd a încercat să-l îmbrățișeze pe împărat, a fost

oprit de doi dregători azteci, care au socotit gestul o jignire adusă suveranului lor... După aceea, Montezuma a poruncit celor două rude (un frate și un nepot), care îl escortau, să ne conducă la locuințele noastre... un rînd de case foarte mari, în care am încăput cu toții, și care aparținuseră înainte lui Axayácatl, părintele marelui Montezuma... Cînd am intrat în curte, suveranul, luîndu-l pe Cortés de braț, l-a condus într-o sală bogat împodobită, care, probabil, ținea de apartamentele comandantului nostru. Aici, împăratul pregătise pentru el un colier neobișnuit de bogat din crabi de aur — o bijuterie minunată — pe care l-a atîrnat la gîtul lui Cortés... După această ceremonie, pentru care Cortés l-a mulțumit, Montezuma i-a spus: «Tu și frații tăi sînteți aici la voi acasă. Odihnește-te în pace. Apoi s-a întors la palatul lui, care se găsea în apropiere».

Dar, la scurt timp, oaspetele și-a făcut gazda prizonier. Evenimentele sînt foarte diferit redade în lucrările spanioli și mexicane. Potrivit afirmațiilor ambilor conchistadori, Cortés și Diaz, spaniolii l-ar fi făcut prizonier pe Montezuma abia după o săptămînă, ca replică la un atac pe care aztecii l-ar fi dat asupra garnizoanei spanioli din Veracruz. Izvoarele indiene resping categoric această versiune, atestînd că Montezuma și suita lui au fost luați în captivitate de spanioli, îndată după sosirea acestora la palatul lui Axayácatl. Cortés urmărea să cucerească cît mai repede imperiul aztec și singura cale de a atinge acest scop o vedea în îndepărtarea suveranului lor. Cînd a intrat în capitala aztecă, Cortés, după cum relatează Bernardino de Sahagun, autor spaniol de la mijlocul sec. XVI, i-a anunțat pe conchistadori: „De aici trebuie să înceapă cucerirea unor mari imperii și teritorii, acesta este locul pe care însuși diavolul și l-a ales ca principal sălaș și, dacă acest oraș ni se va supune, ceea ce va fi ușor, vom cuceri fără dificultate și restul”. În concordanță cu acest plan, Cortés și-a dispus și forțele. După întîlnirea de la marginea orașului Tenochtitlan, alaiul dregătorilor azteci, în frunte cu Montezuma și Cortés, s-a îndreptat spre palatul lui Axayácatl. Cortegiu era urmat de lunga coloană a conchistadorilor. Cînd ultimul soldat spaniol a trecut pragul palatului, porțile s-au închis îndată, și lîngă ele au fost așezate tunuri în poziție de tragere.

Prizonier „la domiciliu”

„Cînd spaniolii au intrat în palatul imperial, împreună cu Montezuma — scrie același Bernardino de Sahagun — l-au și făcut pe acesta prizonier și nu l-au mai lăsat niciodată să plece de acolo... După aceea au început să tragă cu puștile și tunurile. Din cauza zgomotului și fumul produs de împușcături, indienii care erau acolo ori au în-

„Vignetele din pp. 30 și 31: daruri oferite conchistadorului de către Montezuma

cremenit pe loc uluiți, ori au început să fugă cu pas nesigur de parcă erau beți... și pe toți îi cuprinsese o groază de moarte...

În favoarea acestei versiuni a evenimentelor se pronunță mulți cronicari din epocă. Episcopul și misionarul spaniol Bartolomeo de Las Casas (1474-1566), folosind relațiile unor martori oculari, confirmă și el că spaniolii l-au luat în captivitate pe Montezuma imediat și „au pus 80 oameni să-l păzească, apoi l-au ferecat în lanțuri”.

Cu ostateci de asemenea valoare, Cortés își putea impune voința în fața aztecilor. El își făcuse socoteala că, atîta timp cît monarhul și suita lui vor fi prizonieri, aztecii nu vor îndrăzni să-i atace pe străini. În scrisoarea către Carol V, conchistadorul își justifică gestul — mutînd însă evenimentul cu o săptămîină mai tîrziu — prin aceea că a fost o măsură silită, absolut necesară pentru securitatea ostașilor săi și în interesul Spaniei. Dacă Montezuma ar fi rămas liber, el ar fi putut să-și schimbe oricînd atitudinea binevoitoare față de noii veniți.

Dar guvernatorul Cunei, Diego Velasquez, a hotărît să-l pedepsească pe aventurier. El a trimis în grabă în zona Veracruz un detașament înarmat, condus de Pánfilo de Narváez. Cortés, cu o parte din oamenii săi, a pornit în întîmpinarea lui, lăsînd în fruntea garnizoanei spaniole din Tenochtitlan pe unul dintre locotenenții săi, Pedro de Alvarado (1485-1541)¹. Din ordinul acestuia, conchistadorii i-au atacat din senin pe azteci, care își celebrau pașnic una dintre cele mai importante sărbători religioase, în curtea templului Uítilopochtli, principalul lăcaș de cult al orașului. Au pierit acolo sute de băștinași. Cînd vestea acestei noi crime s-a răspîndit în Capitală, aztecii s-au răscolit toți ca unul. Neașteptîndu-se la această reacție, conchistadorii s-au refugiat în grabă în Palatul Axayácatl.

La scurt timp s-a întors și Cortés la Tenochtitlan. El a salvat detașamentul lui Alvarado de la nimicirea totală, dar nu a putut schimba situația critică a spaniolilor. Aztecii, care își mobilizaseră toate forțele, au incendiat toate podurile de peste șanțurile din jurul palatului asediat, tăindu-le astfel spaniolilor căile de retragere din oraș.

Mai multe versiuni

— o singură moarte

Pentru a ușura situația soldaților lui, Cortés a hotărît să se folosească de atuul său principal — captivul Montezuma. Din ordinul lui Cortés, împăratul, ferecat în lanțuri, a fost scos pe acoperișul palatului, pentru a-și potoli supușii și a-i sili să ridice asediul.

Să ascultăm relatarea lui Cortés despre această scenă: „Și numitul Montezuma, care era încă prizonier împreună cu fiul său și cu

mulți alți degători, care și ei fuseseră făcuți prizonieri chiar de la început, a spus să-l scoatem pe acoperișul fortăreței, că va vorbi el cu conducătorii acestor oameni și le va cere să înceteze războiul. Și atunci eu am poruncit să fie dus acolo și, cînd a ajuns pe acoperiș — care ieșea în afara zidurilor fortăreței — și a vrut să vorbească cu oamenii care luptau acolo, ei l-au lovit așa de tare cu o piatră, că după trei zile a murit”.

După mărturia lui Bernal Diaz, nu Montezuma, ci Cortés a hotărît că împăratul trebuie să stea de vorbă de pe acoperiș cu supușii săi și să le ceară să-și înceteze atacurile, deoarece spaniolii vroiau să plece de bună voie din oraș. Cînd împăratului i s-a transmis acest ordin, arată Diaz în continuare, el a refuzat să vină, ba chiar a spus că s-a săturat de făgăduieli și minciuni. Doar după multe insistențe și presiuni, Montezuma a urcat pe platforma acoperișului și a început să le vorbească din tot sufletul oamenilor săi, spunîndu-le că dacă vor înceta lupta, spaniolii vor pleca din Mexic. Mulți dintre comandanții azteci l-au recunoscut. Patru dintre ei au venit mai aproape, într-un loc de unde puteau vorbi cu Montezuma, și i s-a adresat cu lacrimi în ochi: „O, doamne, o marele nostru stăpîn, să știi că sîntem adînc întristați de nenorocirea ce s-a abătut asupra ta și asupra familiei tale. Dar trebuie să-ți aducem la cunoștință că am și ales pe altul din neamul tău ca să fie noul nostru stăpîn”. Nici nu s-a terminat bine această discuție, scrie Bernal Diaz, că un nor de săgeți și de pietre s-a abătut asupra spaniolilor. Montezuma a fost rănit de trei pietre: la cap, la mînă și la picior. Și, cu toate că dușmanii i-au cerut voie să-i bandajeze rănile și să-i dea de mîncare, vorbindu-i cu multă blîndețe, continuă Diaz, el a refuzat. Apoi, spaniolii au fost înștiințați că a murit. Se mai spune că, atunci cînd spaniolii au fugit din Mexic, scrie și Diego Duran, un cronicar spaniol de la sfîrșitul sec. XVI, aztecii au venit la palat să-l caute pe împăratul lor Montezuma ca să-l pedepsească și, umblînd din odaie în odaie, l-au găsit mort, cu lanțuri la picioare și cinci loviturile de cuțit în piept, iar alături de dînsul mulți dregători zăceau înjunghiați.

În noaptea de 29 spre 30 iunie 1520, cînd conchistadorii încercau să se strecoare din Tenochtitlan, (aflat pe o insulă) pe ualul dintre podurile cele mai înalte care duceau pe continent, au fost întîmpinați de o mulțime de azteci și atacați simultan din trei părți: din spate — de detașamentele de pedestrași din flancuri — de bărcile militare. Îngheșuiți pe limba îngustă de pămînt, conchistadorii nu au putut rezista presiunii puternice a indienilor. În rîndurile lor s-a iscat o panică de nedescris. Încercînd să iasă din îmbulzeală și învîlmășeală, conchistadorii nimereau direct în săbiile și sălutele aztecilor. Măcelul a durat toată noaptea. În numai cîteva ore, spaniolii au pierdut sute de oameni, întreaga artilerie și aproape toți caii. Au fost nimicite și armatele auxiliare ale aliaților indieni, întrucît aztecii nu i-au cruștat nici pe cei care trecuseră de partea dușmanului.

¹ Magazin Istorie, nr. 6/1973.

„DECENIILE REPUBLICII”

Ciștigătorii Concursului

Întă-ne așadar, la capătul celei de-a doua ediții a Concursului Magazin istoric 1977, organizat în cinstea aniversării a 30 ani de la proclamarea Republicii.

Și această ediție s-a bucurat de o bună primire în rândul cititorilor noștri, dovedită și de numărul mare de participații. Pe adresa redacției au sosit, din toate colțurile țării, 4 936 scrisori cu răspunsuri, semnatarilor lor fiind oameni de cele mai felurite profesii — muncitori, țărani, intelectuali, funcționari, studenți, elevi, militari, pensionari. Dintre buletinele de concurs primite, 1 558 conțin răspunsuri exacte la toate cele 30 întrebări. Depășindu-se astfel de peste 50 ori numărul premiilor, desemnarea celor 30 ciștigători s-a făcut, la fel ca și la edițiile anterioare, prin tragere la sorți.

Mulțumind călduros tuturor participanților pentru strădanile depuse la cea de-a doua ediție a concursului Magazin istoric pe anul 1977 care a dovedit, și ea, interesul și pasiunea maselor de cititori pentru istorie, felicităm, totodată, pe cei 30 ciștigători ai Concursului „Decenile Republicii”.

Întă acum numele lor:

Premiul I — Un televizor SPORT
BASSA COSTIN — București

Premiul II — Două pick-up-uri AKORD
1. VITAN MIHAI — Satu Mare
2. DUDEANU VASILE — București

Premiul III — Trei stilouri SHEAFFER
1. GOLGOJAN NICOLAE — Tîrgu Jiu
2. JERLĂIANU TUDORIȚA — Brăila
3. NISTOR NICOLAE — Arad

Premiul IV — Trei aparate de fotografiat CERTO KN 35

1. ENACHE IOAN — București
2. PĂSLĂ HRISTEA — Corabia
3. ENICĂ EUGEN — Constanța

Premiul V — Patru seturi de lucrări istorice

1. DRAGU DUMITRU — București
2. CREANGĂ DORIN — satul Bozia, com. Fălciu, jud. Vaslui
3. IACOBAN NICOLAE — Cîmpulung Moldovenesc
4. PETRESCU EMANOIL — Craiova

Premiul VI — Cinci stilouri HERO

1. HASZ ANNE MARIE — Constanța
2. IOAN SLAVU — Deva
3. COCIU VASILE — Arad
4. HIRTESCU LUCRETIA — București
5. CÂDEA GHEORGHE — comuna Ilia, jud. Hunedoara

Premiul VII — Șase abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. SOTIRESCU DAN — Brăila
2. REBEGEA CAMELIA TEODORA — Tulcea
3. ISCRULESCU CRISTIAN — București
4. GRECU CONSTANTIN — București
5. VULPESCU ADRIAN — București
6. TRUT RODICA — Arad

Premiul VIII — Șase abonamente pe șase luni la MAGAZIN ISTORIC

1. GIURESCU GIGORE — Alud, jud. Alba
2. PASCASU VIRGIL GHEORGHE — Cluj-Napoca
3. VELEV SABINA-FLORENTINA — București
4. TOADER GHEORGHE — Iași
5. POPA MATEI ION — București
6. SOPON GAVRIL MARIAN — Cluj-Napoca

— Premiile în obiecte pot fi ridicate de la sediul redacției, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, București, începând cu data de 15 mai 1978, între orele 15-17.

— Ciștigătorii din provincie ai premiilor sînt rugați ca, în cazul în care nu se pot deplasa la București, să ne scrie, pentru a căpăta de la noi formularul prin care să delege o altă persoană pentru a ridica obiectul cuvenit.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an și, respectiv, șase luni, vor fi făcute începînd cu luna Iulie 1978; concurenții care au abonament contractat pe întreg anul sînt rugați să ne anunțe în timp util, pentru ca abonamentul să înceapă de la 1 Ianuarie 1979.

PLANȘELE NOASTRE

① Întîlnire între Dan II și Dom Pedro, copie a tabloului original, aflată la Muzeul Militar Central din București (Imagine din cronică româno-portugheză, p. 33)

② Încoronarea regelui Montezuma II, după cronicarul spaniol din sec. XVI, Diego Duran (Sfîrșitul împăratului aztec Montezuma, p. 29)

③ Marele ban Barbu Craiovescu. Pictură pe lemn (Craioveștii, p. 38)

④ La trei pătăre de veac distanță, bucureștenii se dau pe gheață: în Cișmigiu (cca. 1900) și la Patinoarul artificial 23 August (1978)

PRINCIPES PETRVS IVSITANVS ET DAVS VALACHVS (ROMANIA)
NECESSITATE DEVICTI ET ALIIS PERSONIS MICHELIS CRUCE SIGNATI MCDCXXVII

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

Imagine din cronică română — portugheză

În repetatele convorbiri avute vara trecută cu istorici din Portugalia, interesul pentru trecutul nostru, ca și pentru legăturile stabilite de-a lungul timpului între cele două țări, a fost revelatoriu. Nu odată gazele mele mi-au vorbit despre asemănările dintre istoriile noastre și cu insistență despre lupta împotriva dominației străine — leit-motiv al vieții românilor și portughezilor de-a lungul secolelor. În acest context, la Lisabona, la Coimbra, ca și la Porto, mi-a fost deseori amintită prezența în Țara Românească a unui important personaj portughez, Dom Pedro.

Parțial, circumstanțele acestui important contact istoric au fost evocate de Nicolae Iorga, într-o comunicare ținută la Academia Română, în ședința din 23 octombrie 1925, intitulată: *Un prinț portughez cruciat în Țara Românească a secolului XV*. Marele istoric arăta că într-un document maghiar din 25 ianuarie 1427 se vorbește despre pregătirile lui Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei (1387-1437 și din 1411 și împărat al Sfântului imperiu romano-german), în vederea unei campanii antiotomane. Monarhul, se preciza în documentul amintit, „a îngăduit regelui Portugaliei și lui Dan¹, domnul Țării Românești [1420-1431] ca, împreună cu baronii unguri cari sînt de față, cu toți curtenii și cavalerii regali, cu ostașii lor pe lingă ei, și cu secuii, să plece încă «de ieri» dincoace de munți, *ultra Transalps* — spune el într-o latină deosebit de barbară — pentru «aprinde și a ține prins, de se poate pe Radu voievod», care e cunoscutul Prasnaglava [1421-1427] [...] iar de acolo să meargă și mai departe: «dacă apa Dunării va fi înghețată, să nu încețeze a nimici, arzînd-o mai adînc și pustiind-o, Țara Turcească, înaintînd pînă la malul Mării, *usque portum Maris*», și făcînd tot rîul ce pot acelor «prea ticăloși»».

După ce reproducea integral documentul, Iorga își continua observațiile:

„Aventura în Răsărit a lui Dom Pedro², fiul regelui Ioan al Portugaliei [1385-1433] nu era necunoscută. Ea e pomenită și în alte izvoare ungurești. Astfel, biograful împăratului-ree (Sigismund de Luxemburg, cronicarul Eberhard Windecke, pomeneste întovărirărea de [cître] prințul portughez al lui Sigismund cînd acesta se îndreaptă, în april al acestui an 1427, spre Țara Românească pentru ca să așeze pe aliatul și prietenul său Dan, care în 1419 începuse, în unire cu Pippo de Scolaris, spanul de Timișoara³, o cruciadă de mai mulți ani de zile de-a lungul Dunării românești și musulmane.

Din documentul pe care-l reproducem se vede însă că era vorba întîiu de *o expediție personală a lui [dom Pedro]*, fără ca suveranul unguresc să ia însuși comanda trupelor sale.

S-a coborît Dom Pedro la noi? A avut el alături de Dan, care și atunci trebuia să fie restabil, vreo ciocnire cu turcii?»

Iorga a arătat că cel pe care documentele ma-

¹ Magazin istoric, nr. 8/1977.

² Dom Pedro, duce de Coimbra, s-a născut la Lisabona, în 1392. Era al patrulea fiu al regelui Ioan I; în 1439 a fost numit rege al Portugaliei. Fieca sa, Isabella, a fost căsătorită cu un nepot de-al lui Dom Pedro, tînrul rege Alfons V. Mai tîrziu, în alianță cu ducele de Braganza, Alfons V s-a ridicat împotriva sorocului său. Dom Pedro a căzut în lupta cu adversarii săi, la Alfarrubeira, în 1449.

³ Magazin istoric, nr. 2/1977.

ghiare, îl considerau drept rege al Portugaliei „avea cu dînsul patru sute de cavaleri”. „Nu era vorba deci de o simplă aventură de călătorii princiar rătăcit prin Orientul legendelor și mirajurilor, ci de o expediție cruciată în toată regula, și între-barea se pune dacă expediția regală [a lui Sigismund] ea însăși n-a fost provocată de această apariție a lui Dom Pedro”.

Justificînd o astfel de opinie, Iorga spunea: „Ce-l îndemna însă pe Dom Pedro la această călătorie? La începutul secolului al XV-lea pretutindeni, a doua zi după cruciada de la Nicopol [1396] și în așteptarea expedițiilor lui Ioan Hunyadi, Apusul se arăta dispus la o nouă încercare contra păgînilor”.

În ultima parte a comunicării erau prezentate cîteva informații privitoare la drumul de întoarcere a lui Dom Pedro din „locuri așa de depărtate”, unde trăia „un neam atît de necunoscut, deși apropiat prin limbă și origine”. Și Iorga încheia printr-o invitație către specialiști de a continua investigațiile despre Dom Pedro, duce de Coimbra, și contactul său timpuriu cu lumea românească.

La șaisprezece ani după investigația lui Iorga, cei doi aliați reapar într-un document diplomatic. E vorba de un raport din 5 martie 1941, trimis din Lisabona de către Mircea Eliade, pe atunci atașat de presă al Legației române în capitala lusitană. El ne dă cîteva indicii despre prezentarea la Expoziția din 1940 „dedicată prezenței portugheze în lume” a unui tablou care reprezenta întîlnirea lui Dom Pedro cu Dan II. Iată ce scria Mircea Eliade: „Un admirabil panou”, executat de pictorii Manuel Lapa și Frederico George, reprezintă întîlnirea între Dan II, domnul Țării Românești, și principele Dom Pedro, fiul lui João I și al principesei Felipa de Lancaster. Acest episod istoric a făcut posibilă participarea României, căci expoziția nu cuprindea decît exclusiv expansiunea militară, culturală și colonială a Portugaliei. Unul din ultimii cruciați, Dom Pedro, a ajuns în Țara Românească prin 1427 și a ajutat pe Dan în luptele sale împotriva turcilor. Aventurile militare ale lui Dom Pedro sînt binecunoscute istoricilor portughezi, și trecerea lui prin Țara Românească a făcut obiectul unei comunicări a profesorului Iorga.

Panoul se află situat în așa fel, încît anevoie putea fi trecut cu vederea. Operă a unor valoroși pictori portughezi, a făcut admirația zecilor de mii de vizitatori ai expoziției. Lingă o fereastră, de unde se văd, în fund, „crestele Carpaților și Castelul Branului, cei doi principii îmbrăcați în armurile caracteristice țărilor lor, își strîng minile. Tabloul are inscripția următoare: «Principes Petrus Lusitanus et Danus Valachius (Rumania). Necessitudine Devincti et Adversus Infideles Crucesignati. MCDXXVII». Sub inscripție se află stema Lancaster [după mamă], a Portugaliei și a Basarabilor.

Cîteva texte, expuse în jurul tabloului, amintesc originea și istoria românului. Presa a relevat și comentat cu entuziasm această frățietate de arme a celor două ramuri extreme ale latinătății”.

Cristian POPIȘTEANU

* Originalul este, după cît se pare, în posesia unui colecționar britanic, o copie fiind depusă la Pinacoteca orașului Lisabona, iar o alta (pe care o reproducem în planșa 1) la Muzeul Militar Central din București.

O poveste de dragoste:

BRUKENTHAL ȘI TRANSILVANIA

Dr. ADOLF ARMBRUSTER

Între anii 1691 și 1867, 25 guvernatori au condus destinele Transilvaniei, ajunse la finele veacului XVII sub aripa „ocrotitoare” a vulturului habsburgic. La mijlocul șirului, întâlnim un reprezentant insolit din cel puțin două motive, ambele datorate dublei calități a guvernatorului: pe de o parte cea de sas transilvan (guvernatorii fiind, îndeobște, germani de la Curtea din Viena), iar pe de alta de confesiune (protestant-luterană, ceilalți fiind catolici); ambele erau deci la limita, dacă nu chiar în afara concepției și principiilor politice ce guvernau Imperiul habsburgic, chiar dacă ne aflăm în plină perioadă iluministă. Personajul este Samuel Brukenthal¹ iar aceste date, precum și faptul că guvernatorul s-a menținut la cîrma Transilvaniei mai bine de 13 ani (1774-1787) fiind întrecut — în privința duratei de guvernare — numai de Gheorghe Bánffy (1787-1822) arată că ne aflăm în fața unei personalități cu adevărat complexe și remarcabile.

Samuel Brukenthal s-a născut la 26 iulie 1721 la Nocrich, județul Sibiu, ca mezinul judeului Michael Brukenthal, pe

care împăratul Iosif I (1705-1711) îl înobilase pentru meritele sale administrative. Brukenthal nu și-a tăgăduit niciodată originea socială modestă, neacordînd vreo însemnătate deosebită titlurilor nobiliare, așa cum nu și-a negat niciodată graiul strămoșesc, al comunității etnice din care făcea parte, preferînd dialectul săsesc atîtor limbi în care se exprima cu ușurință (germana, latina, franceza, maghiara, italiana). Era, de asemenea, un excelent cunoscător al limbii române, pe care o vorbea curgător.

După absolvirea gimnaziului din Sibiu învecinat, a urmat doi ani (1743-1745) prelegerile de științe juridice și de științe politice de la Universitatea din Halle (Germania). S-a întors în Transilvania nu numai cu o cultură generală strălucită și temeinică, ci și cu maniere elegante, ce i-au îngăduit să se miște dezinvolt în cele mai înalte și rafinate cercuri. Acestea, ca și un fizic plăcut, i-au adus faima de cel mai distins și frumos bărbat din Transilvania acelor timpuri.

Imediat după înapoierea sa la Sibiu, s-a căsătorit și a început o carieră funcționărească modestă. După o scurtă ședere în vechiul centru transilvan a plecat la

¹ În imagine: Samuel Brukenthal, în viziunea lui Maria Meytens (1695-1770).

Viena, unde, beneficiind de însemnate relații, și-a asigurat ascensiunea pe scara dregătorilor: reîntors la Sibiu a fost adjuncat al secretarului notarial din Sibiu, apoi secretar notarial și vicenotar. În 1753 a plecat din nou la Viena, de unde a revenit cu titlul și funcția de secretar gubernial, ceea ce însemna intrarea în ierarhia ce depindea direct de Curte. În această funcție, Brukenthal a făcut dovada calităților sale administrative, contribuind la elaborarea unui nou sistem fiscal și a depus însemnate eforturi pentru o mai justă împărțire a impozitelor, având în vedere atât structurile sociale, cât și alcătuirile etnice ale Transilvaniei.

Maria Tereza, împărăteasa întinsei stăpîniri a Habsburgilor, acorda multă prețuire calităților acestui tinăr sas. Ajuns din nou la Viena, a fost primit de două ori în audiență de către împărăteasă, întrevederi în urma cărora aceasta a luat hotărîrea de a-l numi în funcția de consilier gubernial (pe care a îndeplinit-o pînă în anul 1761) și apoi în aceea de cancelar provincial. În această calitate, Brukenthal a devenit mîna dreaptă a generalului și guvernatorului Adolf Buccow, contribuind substanțial la eforturile acestuia de a înființa regimetele grănicerești (în care au intrat în zonele născunde și făgărășene și mulți români), de a introduce și realiza un nou sistem de contribuții și de a echilibra sistemul financiar, pînă atunci dezastruos, al Transilvaniei.

Din această perioadă datează și încercarea sa de înființare a unei universități sibiene. Brukenthal a elaborat un proiect surprinzător de progresist și democratic în prevederile sale, în raport cu epoca în care fusese redactat; accesul era liber, fără deosebire de confesiune, origine socială și etnică; se introduceau discipline științifice noi (agronomie, științele tehnice și desenul tehnic). Proiectul a primit aprobarea Curții de la Viena, dar a întîmpinat o crîncenă rezistență din partea cercurilor reacționare nobiliare și catolice transilvane, înclt, finalmente, a eșuat.

După moartea neașteptată a lui Buccow (1764), deși urmașii acestuia i-au fost adversari declarați, Samuel Brukenthal a urcat scara unor noi demnități. În 1765 a devenit inspector aulic, apoi în 1769 comisar imperial (urmărea transpunerea în practică a decretelor Curții de la Viena). Înfruntînd opoziția locală a nobililor, el a impus o seamă de reforme fiscale și a luat o serie de măsuri de redresare economică și de reorganizare administrativă și contribuabilă a provinciei. Activitatea sa, care se bucura de sprijinul împărătesei Maria Tereza i-a silit pe adversarii săi să se re-

tragă din demnitățile pe care le dețineau. Chiar guvernatorul Auersperg, în 1774, și-a înaintat demisia. Locul lui a fost preluat de Brukenthal, mai înțîi ca locțiitor, apoi ca guvernator titular (16 iulie 1777).

În noua sa calitate, Brukenthal a depus eforturi stăruitoare pentru a determina Curtea de la Viena să țină seama, în cererile sale, mai ales în stabilirea taxelor fiscale, de realitățile transilvane, solicitînd impunerea la taxe și a nobililor unguri. Această atitudine curajoasă a generat neînțelegeri între el și înalții demnitari ai Curții, repede aplanate de Maria Tereza, care nutrea o deosebită afecțiune pentru acest sas „acatolic”. Dar fiul și urmașul ei (Iosif II — 1780-1790) n-a mai fost dispus să se plece înaintea acestui „parvenit” și „țărânoi săsălu”, cum îl caracteriza adesea. Iosif II a început, cu fiece prilej, să-l pună la punct pe neascultătorul guvernator. Și dacă înlocuirea lui a întîrziat pînă în anul 1787, lucrul s-a datorat nu îngăduinței, ci absenței unui alt demnitar capabil să-l înlocuiască într-o funcție din cele mai dificile din Imperiul habsburgic.

Ceea ce a determinat ruptura definitivă dintre Iosif II și Brukenthal a fost atitudinea guvernatorului în timpul răscoalei lui Horea¹. Profund cunoscător al realităților transilvane, Brukenthal a judecat mișcarea socială, națională și confesională a românilor cu totul diferit decît cercurile atotputernice de la Viena. Din capul locului, guvernatorul s-a pronunțat pentru o aplanare pașnică a conflictului, pentru ascultarea doleanțelor răsculaților, pentru tratative. Și mărturie acestei atitudini bogata sa corespondență cu nepotul său, Michael Brukenthal, pe care-l trimisese în zona răsculată. La Viena, poziția guvernatorului Transilvaniei a fost apreciată ca o slăbiciune, ba chiar ca o manifestare de simpatizare și solidarizare cu răsculații și, deci, ca o trădare și abandonare a prerogativelor guberniale. Ca atare, prin hotărîrea lui Iosif II, guvernatorului nu i s-a mai îngăduit să ia inițiativă în raporturile cu răsculații, trimițîndu-se în acest scop, emisari imperiali și militari. Aceștia — cum se știe — au înlocuit vorbele și tratativele cu armele de foc.

Se impune, așadar, o rectificare a unei prejudecăți istorice și istoriografice ce umbrește imaginea lui Brukenthal. Nu guvernatorul este răspunzător de înăbușirea singeroasă a răscoalei lui Horea. Această acțiune a avut loc în timpul guvernării sale, dar ea a fost profund potrivnică gîndurilor și intențiilor lui și s-a desfășurat în împrejurările

În care guvernatorului i se tăia se orice posibilitate de intervenție. Faptul a fost cunoscut la vremea respectivă, căci, în timpul memorabilei Diete din 1790/1791, nobilimea transilvană a acuzat „starea a treia” (sașii transilvăneni) și pe reprezentantul ei (deci, direct pe Samuel Brukenthal) că, în timpul răscoalei lui Horea, i-ar fi „trădat” pe nobili, simpatizând cu românii răsculați.

După revocare, Brukenthal a devenit persoană particulară, cu o pensie mult prea mică pentru funcțiile deținute și serviciile aduse. S-a consacrat exclusiv colecțiilor, studiilor și lecturilor sale. Și dacă în viața politică se poate spune că Brukenthal a fost, totuși, tributary mentalității vremii și clasei sociale căreia îi aparținea (fusesse ridicat la rang de baron), în eforturile sale de dezvoltare și iluminare a Transilvaniei, în ridicarea nivelului de viață al locuitorilor, el nu a avut rezerve. Astfel,

a introdus o serie de noi culturi și tehnici agricole (cultivarea unor plante în seră), a favorizat dezvoltarea meșteșugurilor tradiționale și locale, a îndemnat la înființarea unor societăți agricole, istorico-literare sau științifice.

Ca om de cultură, Brukenthal s-a remarcat și prin alcătuirea unor impresionante colecții de tablouri, cărți și manuscrise rare, monede, minereuri — toate cu un netăgăduit scop educativ. Un valoros manuscris împrumutat lui Ioan Piuariu-Molnar, a servit savantului român în cercetările sale filologice.

Colecțiile sale au fost accesibile tuturor vizitatorilor. Călătorii străini care au trecut prin Sibiu pe la sfârșitul secolului XVIII și începutul celui următor au fost realmente impresionați de splendorile colecțiilor fostului guvernator. Ele conțin lucrări valo-

Vechi biblioteci sibiene

Sfintele mele cărți, mai bune și mai rele, pe care soarta prielnică mi le-a scos înainte, cît vă dădorez că sînt om, că sînt om adevărat, că oamenii din țările unde nus-au întrerupt niciodată cultura, și de aceea, cu toată lipsa unei averi, moștenită sau cîștigată, cu cîtă nesfîrșită iubire, cu cîtă nesdătoasă patimă v-am cules de pe toate drumurile...”

Poate că aceste cuvinte, rostite de eminentul istoric Nicolae Iorga, s-au referit, în parte, și la tezaurul de cultură adunat în rafturile Bibliotecii Brukenthal din Sibiu, pe care o consultase deseori și, căreia, ulterior, i-a donat unele din lucrările sale.

Deschisă în anul 1817, odată cu muzeul purtînd același nume, Biblioteca Brukenthal a avut drept fond de cărți inițial colecția adunată de baron, însumînd 15 972 volume. Biblioteca cuprindea principalele lucrări de literatură social-politică și beletristică din sec. XVIII, valoroase atît prin conținutul cît și prin excelențele lor ilustrății, datorate unor gravori vestiți ai vremii. Brukenthal a achiziționat aceste cărți direct, cu prilejul deselor sale vizite la Viena, ori cu ajutorul eruditului canonic Neumann, care — din Viena, capitala Imperiului habsburgic — îi trimitea periodic cataloage ale lucrărilor nou apărute și cumpăra pentru el unele din aceste lucrări.

Concomitent cu adunarea cărților, Brukenthal a început să colecționeze și manuscrise, dintre care cel mai vestit este Breviarul care-l poartă numele, datînd de la sfîrșitul sec. XV și începutul sec. XVI, scris pe pergament. În limba latină, cu caractere gotice minuscule, și miniaturat, printre alții, de Simon Bening și G. Horenbaud, artiști de seamă ai epocii. Acest mecena al culturii a lăsat și mijloacele de îmbogățire a tezaurului său cultural, alocînd prin testament bibliotecii 36 000 guldeni, pentru a achiziționa și pe mai departe lucrări de valoare.

Biblioteca lăsată de fostul guvernator al Transilvaniei și-a îmbogățit patrimoniul prin reunirea cu alte prestigioase biblioteci sibiene. În 1879, colecției i s-a adăurat așa-numita Bibliotecă a Capelei, a cărei istorie coboară spre începutul sec. XIV. Potrivit cronicilor, încă din jurul anului 1300, în oraș funcționa o bibliotecă alcătuită din manuscrise, iar mai tîrziu și din tipărituri necesare școlilor din oraș. Volumele aveau pirogravate, pe cotor, stema Sibiului. La mijlocul sec. XVI, în fondurile acestei biblioteci a intrat și biblioteca Mănăstirii Dominicanelor, existentă de asemenea, din sec. XIV. La 1592, biblioteca orașului a fost încorporată bibliotecii Gimnaziului Evanghelic și, împreună cu aceasta, a fost depozitată în Capela Sf. Jacob, de unde și-a primit și numele. Biblioteca a venit cu o „zestre” de 50 000 volume.

În 1885, Bibliotecii Brukenthal i-a fost încorporat fondul de cărți al Academiei de Drept din Sibiu. Astfel, aceasta a devenit posesora a peste 150 000 volume, număr care a crescut la 250 000 după ce bibliotecii i-a fost adăugată în anul 1957 și biblioteca Muzeului de Științe Naturale.

roase ale epocii, ceea ce denotă complexa și competența pregătire a lui Brukenenthal, baronul căzînd rareori pradă unor non-valori editoriale sau plastice. Valoarea bogatei moșteniri este ilustrată și de prețurile cu care au fost achiziționate unele din tablourile ce reprezintă și astăzi piese de rezistență ale galeriei.

Desigur, nu putem omite că pasiunea de colecționare se încadrează unei mode de epocă, pe care însă Brukenenthal nu a transformat-o într-un scop în sine. Tablourile lui urmăreau, cu siguranță și trezirea unui gust artistic la Sibiu, precum și o activizare a îndeletnicirilor artistice si-biene.

Brukenenthal s-a dovedit generos față de artiștii români, cărora le-a încredințat o seamă de comenzi, în special cele ce pre-tindeau iscusința în cioplitul lemnului, meșteșug tradițional la români. Colecțiile numismatice, cele de anticități (Bruken-

thal a achiziționat faimoasa inscripție votivă de la Biertan)¹, de cărți și manuscrise urmăreau în primul rînd o activizare a cercetării istoriei, cea de minerale — o reluare a exploatarei miniere din Transilvania.

Adevărata menire a acestor colecții ne-o relevă testamentul lui Brukenenthal, publicat după decesul său, survenit la 9 aprilie 1803. Toate colecțiile, palatul și o însemnată sumă de bani au revenit orașului Sibiu, urmînd să se constituie într-un muzeu cu acces liber și neîngrădit. Acesta a fost deschis oficial și inaugurat festiv la 25 februarie 1817, constituind pînă în zilele noastre una din atracțiile turistice principale ale Sibiului, atît pentru vizitatorul român, cit și pentru cel străin.

¹ Inscriptie votivă din sec. IV e.n., cuprinzînd ocelebrele cuvinte EGO ZENOVIVS VOTUM POSUI — una din primele mărfuri ale pătrunderii creștinismului în țara noastră — n.r.

În strînsă legătură cu biblioteca, a funcționat colecția de manuscrise, primei ei organizator fiind chiar baronul Samuel Brukenenthal. Ea cuprinde 35 volume, în majoritatea lor de proveniență locală. Între acestea se remarcă un Antifonar² din sec. XV, donație a Gimnaziului din Brașov către Biblioteca Brukenenthal, scris pe pergament, format folio mare și împodobit cu inițiale colorate (între care J.H.C., de la numele cunoscutului umanist sas, Johannes Honterus Coronenensis).

Printre lucrările cu conținut juridic, trebuie menționat Codex Altemberger³, o colecție de texte juridice a orașelor germane Nürnberg, Magdeburg și Iglau, adusă de primarul Thomas Altemberger, pentru a folosi de model orașului Sibiu; stema orașului se află desenată pe lucrarea respectivă. Colecția cuprinde între manuscrisele tîrzii o Psaltire din anul 1776 de la Râșinari cu ornamente viu colorate, în genul broderiilor populare românești, Odiseea lui Homer, în traducerea moldoveanului Alecu Beldiman, lucrare ce demonstrează, largă circulație a cărților în orice vreme, în întreg spațiul românesc.

În tezaurul spiritual lăsat de Brukenenthal s-au aflat 76 incunabile, la care s-au adăugat alte 310, aduse de Biblioteca Capelei. Cel mai vechi incunabil păstrat este lucrarea părintelui scolasticii, Thomas d'Aquino (1225-1274), intitulată Super Quarto Sententiarum, tipărită la Mainz, în 1469, în atelierul lui Gutenberg, de către cel mai apropiat colaborator al acestuia, Peter Schoeffer.

Biblioteca posedă lucrări ale celor mai de seamă reprezentanți ai umanismului european, ca Machiavelli (Istoria Florentină), Erasmus din Rotterdam (Encamion Moriae, ediția de la Basel⁴ din anul 1521), Thomas Morus (Utopia, ediția Holbein), tratatul de desen al lui Albrecht Dürer, Despre proporțiile corpului omensc, sau ediția din 1550 de la Wittenburg, ilustrată de Lucas Cranach, a lucrării Hortulus animae.

Colecția de „transilvanica” (cuprinzînd lucrări datorate unor cărturari transilvăni sau despre Transilvania), își are și ea începutul în timpul lui Samuel Brukenenthal. La îndemnul lui Hissman, originar din Transilvania și profesor la Universitatea din Göttingen, baronul a cumpărat, atît din țară, cit și din străinătate, lucrări ale umanistilor transilvăneni (Johannes Honterus, Valentin Franck von Frankenstein, Mathias Miles, Andreas Oltardus), sau lucrări străine în care se făceau diverse mențiuni de ordin istoric, geografic sau politic despre Transilvania.

Biblioteca numără, în bogatul ei inventar, și peste 600 lucrări vechi românești, dintre care se cuvin menționate pentru deosebita lor valoare Sbornicul Slavonesc din 1580 al lui Coresi, Noul testament de la Baigrad din 1648 și tipărituri de la Blaj, ilustrate, între alții, de vestiții gravori Petru Popovici și Vlaicu și care vădesc, pe lîngă înțelegerea marilor curente culturale europene ale vremii, influența artistică a Moldovei și a Țării Românești.

Doina NÄGLER

¹ Carte de cîntări bisericești folosită de biserica catolică.

² Lucrare atînată în prezent la Muzeul de Istorie al R.S.R.

CRAIOVEȘTII

MARIN MATEI POPESCU

Legenda povestește că, pe vremea când avea 18 ani, Barbu Craiovescu¹ (născut către jumătatea veacului XV și mort la 1521) ar fi fost prins de otomani și condamnat la moarte. În dimineața execuției, gidele a constatat însă că osînditul dispăruse din temnița unde era păzit cu strășnicie. În amintirea acestei salvări, Barbu Craiovescu ar fi pus, mai târziu, să se înalțe Mănăstirea Bistrița oltească, iar o pictură pe lemn ilustrează — cu măiestria proprie artiștilor vremii — această legendă.

Ca multe alte alcătuirii ale acelor vremi, cînd basmul se interfera lesne cu realitatea, legenda era menită să îmbrace într-o aură de măreție una dintre cele mai reprezentative familii ale epocii, cu o mare influență în viața politică și economică a țării.

Istoria Craioveștilor — pe cît a putut fi reconstituită — s-a desfășurat de-a lun-

gul unui singur secol. Dar, deși relativ scurt, acest interval a oferit destul timp pentru ca ambițioșii ei membri să se afirme în toate domeniile vieții acelor vremi. Economic, Craioveștii s-au numărat printre cei mai bogați feudali ai Olteniei: se știe în mod sigur că stăpîneau 132 sate și moșii; după alte calcule, latifundiile lor ar fi numărat însă aproximativ 180 proprietăți. Pe plan politic, vreme de jumătate de secol, au dominat Țara Românească, au transformat dregătoria de ban în demnitate ereditară, au ales și au detronat domnitori, au acționat pentru apărarea pămîntului românesc. În domeniul cultural, Craioveștii s-au ilustrat prin ajutorul acordat înfloririi unor tradiționale arte ca broderia, sculptura în lemn sau orfevrăria, fiind primii mari mecenați români. Craioveștii își merită renumele de „neam blagoslovit“, cu care, sintetizîndu-le faptele, Letopisețul Cantacuzinesc îi răsplătește.

¹ În imagine: Barbu Craiovescu și soția sa, Negoșlava, detalii dintr-o broderie aflată la Muzeul de Artă al R.S.R.

Neagoe Strehaianul

și urmașii săi

Primul reprezentant al familiei, menționat documentar, a fost paharnicul Barbu, amintit într-un hrisov din vremea lui Alexandru Aldea (1431-1436). Dregătoria de paharnic, trebuie remarcată nu pentru că reprezenta un rang înalt (deținătorul ei era cel însărcinat cu gustarea vinului la mesele voievodului), ci, mai ales, pentru că demonstra încrederea de care reprezentanții acestei familii ajunseseră să se bucure pe lângă curtea voievodală. Încrederea însemna, la rândul ei, favoruri și, implicit, începutul ascensiunii. În afara datelor pe care le-am menționat și a amănuntului că îl chema Barbu, nume ce va reveni frecvent în istoria familiei, nu avem alte informații despre primul ei reprezentant.

Informații mai numeroase avem despre fiul paharnicului Barbu, anume Neagoe Strehaianul. Chiar numele său ne indică faptul că avea drept moșie Strehaia. A fost unul dintre boierii apropiați lui Vladislav II (1447-1456 cu întreruperi), care „pentru credincioasa slujbă” i-a dăruit și bogata moșie a Craiovei, de la care avea să derive apoi numele urmașilor. Tot Vladislav l-a ridicat pe Neagoe în rândul „vlăstelilor”, adică al marilor boieri, care puteau participa la Divan fără a fi nevoie să îndeplinească atribuții administrative. Așadar, ascensiunea întrezărită cu nici două decenii înainte era un fapt îndeplinit, Craioveștii numărându-se între notabilitățile țării. Neagoe din Strehaia, cunoscut de atunci și sub numele de Neagoe de la Craiova, a deținut însă și o dregătorie potrivită rangului său. În timpul domniei lui Basarab Țepeluș (1477-1482) a fost numit ban. Reședința băniei a fost mai întâi la Strehaia, dar din rațiuni strategice (era mai ferită de incursiuni otomane) și îndeosebi economice (se afla la întretărirea unor însemnate drumuri comerciale) preferințele s-au îndreptat spre noua moșie de danie, Craiova.

Evenimentele legate de ultimul an de domnie a lui Basarab Țepeluș au prilejuit Craioveștilor și prima intervenție directă (de care avem știință) în luptele politice interne ale Țării Românești. Scos din scaunul voievodal de Ștefan cel Mare (pentru nealoiatitatea dovedită în toți luptelor antiotomane) și înlocuit cu Vlad Călugărul, Țepeluș a găsit adăpost la curțile boierilor Craiovești. Cu ajutorul lor armat, în toamna aceluiași an, la 16 noiembrie 1481, el l-a alungat pe Vlad Călugărul, redobândind tronul. Voievodul s-a arătat recunoscător Craioveștilor pentru sprijinul acordat. În scurtul timp cât a mai domnit, el a făcut din fiii lui Neagoe Strehaianul boieri de frunte ai Sfatului Domnesc. Într-un hrisov din 23 martie 1482, în enumerarea boierilor din Divan (oglinind fidelă a ierarhiei în viața politică a țării), figurau doi din cei patru fii ai lui Neagoe: Pîrvu era menționat pe primul loc, ca mare vornic¹, iar Barbu pe locul trei.

Odată cu ei, și cu frații lor, Danciu și Radu, precum și cu sora lor, Neaga, înregistrăm cea de-a treia generație de boieri Craiovești menționați în istorie. Toți cei patru frați au deținut dregătorii însemnate. De Pîrvu am amintit deja că era mare vornic; Danciu a fost mare stolnic (1483), mare comis (1489-1503), mare vornic (1510). Ascensiunea i-a fost în bună măsură facilitată de căsătoria cu Hrusana, vară bună a voievodului Radu cel Mare (1495-1508). Radu, cel de-al patrulea fiu al lui Neagoe, a fost mare postelnic, moartea timpurie (1508) neîngăduindu-i ascensiunea și în alte slujbe. Sora lor, Neaga, s-a căsătorit cu Hamza din Obisilav; nepotul lor — tot un Hamza — a fost mare ban între 1530-1533.

Am lăsat înadins la urmă pe cel mai mare dintre fiii lui Neagoe Strehaianul, Barbu — eroul legendei amintite la început și pe care hrisovul din martie 1482 îl menționa ca ocupând locul trei în sfatul

țării. În timpul domniei lui Vlad Călugărul (1481-1495 cu întreruperi) Barbu a reușit să preia dregătoria deținută de tatăl său. Astfel, pentru prima oară în istoria acestei instituții un ban dintr-o familie urma altuia din aceeași familie, cu alte cuvinte bănia devenea ereditară.

Evenimentul care a dat însă întreaga măsură a ascensiunii familiei a fost înființarea marii băanii², primul deținător al acesteia fiind tot Barbu. (Întitul document care înregistrează dregătoria datează din 21 ianuarie 1500.) Spre deosebire de bănie, care însemna o funcție mai ales administrativă, marea bănie cumula și atribuții militare și judecătorești, posesorul ei devenind al doilea feudal al țării, după domn, iar în Oltenia un veritabil stăpînitor cu puteri discreționare. În întemeierea marii băanii, Radu cel Mare s-a călăuzit de rațiuni economice și politice, deoarece fărâmițarea administrativă a Olteniei în mai multe formațiuni de tipul bănilor prejudicia atât politici de centralizare a statului, cât și dezvoltării economice. Nu mai puțin însă întemeierea marii băanii a fost impusă chiar de boierii Craiovești, de forța lor economică.

Importanța noii dregătorii create se vede și din atribuțiile cu care erau învestiți cei ce o dețineau. Astfel, ca reprezentant al domnului Țării Românești în întreaga Oltenie, marele ban asigura aplicarea poruncilor acestuia, veghea asupra strîngerii dărilor, păstra liniștea și ordinea pe tot cuprinsul teritoriului din dreapta Oltului. El era comandantul tuturor cetelor de ostași din Oltenia și, în absența domnitorului, a armatei țării. Avea dreptul să judece pricini grave, și întocmai ca voievodul, putea da sentințe judecătorești. Putea, de asemenea, să confişte averile celor acuzați de „hiclenie” — averi pe care le dădea nu domniei, ci slujitorilor săi. În sfîrșit, întocmai ca și Curtea domnească, Curtea marelui ban avea un sfat de dregători (comis, portar, stol-

¹ Îndeobște, în ierarhia feudală a Țării Românești, banul ocupa primul loc. Au fost însă și dese situații în care acest loc a fost deținut de marele vornic sau marele logofăt.

² Magazin Istoric, nr. 10/1975.

nic, vornic, pîrcălab), imitînd, astfel, sfatul țării.

Din această perioadă datează și construirea Mănăstirii Bistrița, principalul monument care oglindește contribuția Craioveștilor la arta românească. Bistrița, cea care, în tot cursul evului mediu, a constituit un puternic focar de cultură. Dărimat și refăcut în multe rânduri, ultima dată în sec. XIX, ansamblul arhitectural de la

Cîteva obiecte de orfăvrie de la ctitoria boierilor Craiovești:
...când din argint aurit, executată într-un atelier moldovenesc...

Bistrița mai păstrează azi doar puține elemente ale construcției incipiente, între care cel mai însemnat este pridvorul bolniței, unde mai poate fi admirată opera cunoscuților zugrăvi ai epocii, Dumitru, Chirtop și mai ales Dobromir, cel care a fost și autorul frescelor de la Curtea de Argeș (ctitoria lui Neagoe Basarab).

La Bistrița a ființat un puternic centru de caligrafi și copisti (se știe numele a trei dintre ei — Radu, Balaur și Dragomir — care aici sau la curțile boieresti din Craiova și-au exercitat arta). În această ambianță și-a desăvîrșit formația culturală și voievodul cărturar Neagoe Basarab. Tot aici a existat o valoroasă și mare bibliotecă care, pe la jumătatea sec. XIX, după multe pierderi, mai număra încă 72 manuscrise slave, patru grecești și 44 românești.

Puiul leului

Dacă raporturile Craioveștilor cu Radu cel Mare au fost, în general, bune, fiind oglinzite și de rapida ascensiune a familiei, sub Mihnea cel Rău (1508-1510) relațiile s-au înrăutățit, capul familiei, Barbu, fiind chiar la un pas de pierderea vieții. Incidentul care a opus pe domnitor Craioveștilor trebuie văzut în complexitatea evenimentelor vremii. Presiunea otomană la Dunăre se accentua tot mai mult, prevestind fulgerătoarele campanii ale lui Soliman I Magnificul, care au dus — cum se știe — la căderea Ungariei (1521) și transformarea ei în pașalic (1541). În efortul de păstrare a autonomiei Țării Românești — a statutului ei special, așa cum fusese stipulat în tratate — se profilau mai multe partide care, pe căi și mijloace diferite, urmăreau, în fond, același scop — păstrarea neatrînrării țării. Între aceste grupări au izbucnit deseori conflicte, generate de deosebirile de modalități în apărarea țării, dar, evident, și a propriilor interese. Într-o asemenea divergență de opinii au intrat și Craioveștii cu Mihnea cel Rău. Relativ evenimentul, **Letopisețul Cantacuzinesc** îi dă o tentă de poveste: „Iar el [Mihnea] [...] cheamă pe Stoican, sfetnicul său cel mai mare și intră numai cu dînsul în pimnița domnească și scoase pe pimniceri afară. Iar cu voia lui Dumnezeu, rămase un copil care era și el de acel neam [Craiovesc] [...] și deacă văzu pe nedreptul domn că intră în pimniță [...] intră într-o bute seacă de se ascunse [...] Domnul cu Stoican începură a se sfătui cum și în ce chip vor face să piarză pe acel neam, cugețind că nu este nimeni în pimniță să-i auză. Decii, dacă o birși sfatul [...] eși domnul și Stoican din pimniță. Decii, după dînsii eși și copilul furis și nu spuse nimănui nimic, ci-și căuta treaba și slujba sa, pînă află vreun prilej de spuse părinților și neamului său celui mai mare toate lucrurile și hicleșugurile călcătorului de jură-

mente domnitor”. Înștiințați deci despre intențiile lui Mihnea, Craioveștii, în frunte cu marele ban Barbu, s-au refugiat, în septembrie 1508, la Sud de Dunăre, căutînd sprijin la Mehmed-beg, pașa de Nicopol.

În 1510, Craioveștii au revenit în Țara Românească, pentru a-l înscăuna pe Vlad cel Tânăr sau Vlăduț. Înfruntarea dintre oastea acestuia și cea a lui Mircea, fiul lui Mihnea cel Rău, a avut loc la Cotmeana și s-a încheiat cu victoria Craioveștilor, din rîndul cărora s-a distins, prin vitejie, vătăful de vinători Neagoe. „Mircea — povestește mai departe, **Letopisețul** — au mers la tată-său [Mihnea] și i-au spus toate cu multă frică. Iar el, deacă auzi așa, se sperie și zise cătră ei: Cine au făcut noao aceasta? Ei ziseră: Neagoe, vătăful de vinători. Aceasta auzind Mihnea vodă se umplu de frică și zise: De vreme ce făcu puiul leului așa, dar cînd va veni leul cel mare, ce va face?”. Înspăimîntați — continuă cronică — voievodul și fiul său au părăsit tronul, domn fiind încoronat Vlăduț.

Peste nici doi ani, „puiul leului” și-a arătat întreaga măsură a puterii sale. Intrați în conflict și cu noul domnitor, ...pahar din sec. XVII, lucrat de meșterul Michael Seybriger, din Brașov...

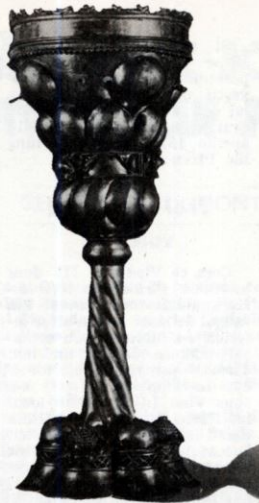

Craioveștii au reușit să-l impună pe Neagoe, vătaful de vinători „carele — spune cronicarul Radu Popescu — al doilea Basarabă să numește”. Așadar, după ce contribuiseră la urcarea pe tron a doi domnitori, pe care și-i credeau prieteni (Țepeluș și Vlăduț), Craioveștii și-au dat seama că, pentru interesele familiei, era esențial ca domnia să fie deținută de un reprezentat al lor

„O să vedeți că sint domnitor destoinic“

Urcarea pe tron a lui Neagoe (cunoscut în istorie sub numele de Neagoe Basarab)¹, a constituit începutul unei perioade de aproape un deceniu de întărire și dezvoltare a Țării Românești. Noul domn a căutat să înfrângă opoziția internă, înălțurându-i pe boierii potrivnici, iar pentru apărarea țării împotriva dușmanului extern a reorganizat armata, Țara Românească ajungând să dispună în timpul său de 40 000 pedestrași și călăreți. Pentru sporirea puterii centrale, Neagoe a creat un puternic aparat administrativ, a impus legi și o procedură juridică unică pe tot cuprinsul țării. S-a preocupat de relațiile de bună vecinătate („cu toți vecinii a fost împăcat” — spune cronică), înțelegând păstrarea acestor relații în întreaga lor demnitate: „O să vedeți că sint domnitor destoinic și are Țara aceasta domnitor”, scria el de pildă sibienilor.

Pe lângă importanța ei politică, opera sa a fost de o largă renaștere culturală. În buna tradiție a Basarabilor, din a căror viață pretindea că descinde, a pus să se reconstruiască Curtea domnească de la Argeș² și a împodobit fostul oraș de scaun cu acea bijuterie arhitectonică — biserica episcopală de la Curtea de Argeș (înținosă în 1517) — care a stîrnit admirația tuturor celor ce au văzut-o. A încurajat tiparul și scrierile (tipărirea **Evangeliei** lui Macarie s-a datorat patronajului său),

...pocal transilvănean de pe la 1530

remarcîndu-se el însuși ca un gânditor politic și cărturar de seamă, așa cum reiese din **Învățăturile către fiul său Teodosie**. Manual de educație morală și politică menit să-l inițieze pe fiul său în practicile domniei, **Învățăturile** merită o atenție aparte. Operă de valoare europeană, această lucrare relevă o concepție politică și diplomatică proprie, izvorită din realitățile Țării Românești. De pildă, față de atotputernica Semilună, Neagoe recomandă o politică înțeleaptă, asemănînd-o cu purtarea șoimului față de vultur, care, fără să se teamă de el, îi lasă totuși o parte din vînat. Parabola este evidentă, relevînd situația de prudență politică a Țării Românești, care, pentru a-și păstra independența, se vedea nevoită să negocieze statutul său pentru a face față puterii superioare a otomanilor. Neagoe nu exclude însă lupta pe calea armelor: „Lară căci vor fi ei mulți, nimic să te înfricoșezi, nici să te îndoiști. Că omul viteaz și războinic nu s-a spărie de oamenii cei mulți, ci cum risipește un leu o cireadă de cerbi [...] așa și omul viteaz și bărbat [...] nu se înfricoșează de oameni mulți, că

omului viteaz toți oamenii îi sint într-ajutor“.

Din cei patru frați Craiovești doar doi, Pîrvu și Barbu, au apucat să vadă pe Neagoe, fiul și, respectiv, nepotul lor, înălțat în scaunul domnesc; Pîrvu, marele vornic a murit însă curînd, la cîteva luni de la ridicarea în tron a lui Neagoe (3 iunie 1512), iar data precisă a morții lui Barbu nu se cunoaște, ultimul document care-l menționează ca mare ban datînd din 10 ianuarie 1520.

Uniți în fața primejdiei

Teodosie, fiul nevîrstnic al lui Neagoe, s-a dovedit un domnitor slab, fără autoritate, încît țara a fost condusă, de fapt, de marele ban Preda Craiovescu, fiul lui Pîrvu, și, deci, frate al lui Neagoe. **Letopisețul Cantacuzinesc** este, în această privință, limpede: „Iar după moartea lui Basarab voievod, s-au înălțat domn Preda, fratele lui Basarab voievod, ca să fie domnia lui Theodosie, nepotul-său“.

Perspectiva ce se contura, ca familia Craioveștilor să se mențină la cîrma țării, a trezit însă dușmănia adversarilor acestora — boierii buzoieni — care, în toamna anului 1521, au ridicat domn pe Dragomir Călugărul (ca voievod și-a spus Vlad vodă). Cu prilejul confruntărilor dintre cele două tabere și-a găsit sfîrșitul și marele ban Preda. Rămăși fără căpetenia familiei, descumpăniți și amenințați să-și piardă puterea, Craioveștii au încercat diferite formule de reconstituire a frontului comun împotriva otomanilor, mai cu seamă după încercarea lui Mehmed-beg de a se proclama domn. Împreună cu partida buzoienilor, au decis alegerea unui domn capabil să opună rezistență: „Boiarii — scrie cronicarul Radu Popescu — auzind aceasta [intenția lui Mehmed-beg] s-au unit toți și s-au împăcat și și-au ridicat domn, cu voea tuturor, pă Radul de la Afumați“.

¹⁻² Magazin Istoric, nr. 2/1972; 1/1978.

Abia zădărnice planurile lui Mehmed-beg, Craioveștii și-au reluat, perseverent, ideea "prrijinrii unui domn devotat lor. Intii au încercat să-l impună pe comisl Radu Bădica (văr primar al marelui ban Preda). Tentativa a eșuat, căci Radu de la Afumați l-a înfrînt. L-a învins, dar a pierdut și el tronul în favoarea lui Vladislav III. Acesta — consemnează cronică — „și-au bătut joc de Pîrvul banul [Pîrvu II Craiovescu — mare ban după moartea lui Preda] și au zis să fie postelnic în casă și puse alt boier ban mare în locul lui". Scoaterea din această dregătorie pe care Craioveștii începuseră s-o considera ca un bun de familie nu putea trece nepedepsită. „Iar cînd au fost peste noapte — continuă **Letopisețul Cantacuzinesc** — iar Pîrvul banul au fugit înapoi la voinicii lui. Deci, cînd au fost apoi, s-a întors curînd către Vădislav vodă, gata de oaste și au făcut războiu Pîrvul banul cu Vădislav vodă și au fugit Vădislav vodă peste Dunăre”.

Efemera domnie a lui Radu Bădica (din nou pretendentul partidei Craioveștilor) nu a fost pe placul otomanilor care, sub pretextul oferiiri steagului de domnie, l-au chemat la Giurgiu, unde l-au omorît. Întimplarea a decis opțiunea Craioveștilor pentru Radu de la Afumați, cu atît mai mult cu cît otomanii îl reduseseră pe Vladislav, dușmanul lor. La Didrih (septembrie 1524) Radu de la Afumați a obținut victoria împotriva lui Vladislav și, odată cu ea, prietenia boierilor de peste Olt, concretizată prin căsătoria cu Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab. (Cum prin cealaltă fiică a lui Neagoe — Stana, soția lui Ștefăniță — Craioveștii au intrat în legătură de rudenie și cu Mușatinii, familia s-a înrudit așadar cu ambii domnitori ai Țărilor române.) Ajuns, prin căsătorie, membru al familiei, Radu de la Afumați s-a bucurat de întregul sprijin al Craioveștilor, ceea ce — pentru țară — s-a reflectat în ani de liniștită guvernare și prosperitate.

Și urmașul său la tron, Moise vodă (1529-1530) și-a pecețluit prietenia cu Craioveștii printr-o înrîdire. Sora lui s-a căsătorit cu Barbu II Craiovescu, cel care de la 14 aprilie 1529 urmasse în rang lui Pîrvu II.

Trei straluciți voievozi

Ceea ce Vladislav III doar încercase, fără a izbîndi (trecearea unuia dintre Craiovești din rangul de mare ban în altul inferior) s-a înfăptuit sub urmașul lui Moise vodă, tot un Vlad, căruia — pentru că a pierit înecat în Dimbovița — i s-a spus Vlad Înecatul. În locul lui Barbu II (mort în bătălia care-l impusese domn pe Vlad Înecatul), mare ban a devenit Hamza din Obislaw. E drept, tot din stirpea Craioveștilor, dar dintr-o ramură colaterală.

Atît Vlad Înecatul (1530-1532), cît și urmașii săi, Vlad Vintilă (1532-1535) și Radu Paisie (1535-1545), și-au dat seama că deosebita coeziune a familiei reprezenta un permanent pericol pentru autoritatea centrală. Aplicînd o politică abilă, acordînd încredere, sprijin și dregătorii doar unora dintre Craiovești — Îndeobște celor din încrengăturile colaterale — domnia a izbucnit să spargă unitatea boierilor olteni, să-i dezbine și, în cele din urmă, să-i supună. De altfel, în timpul lui Vlad Vintilă este menționat ultimul purtător al numelui Craiovescu, Barbu III. Ne amintim că primul boier al acestei familii fusese tot un Barbu, paharnicul lui Alexandru vodă Aldea. În această perioadă s-a produs și o diminuare a dregătoriei de mare ban. Tot mai des, în documente, marele ban a început să figureze nu în fruntea martorilor domnești ca pînă atunci, ci pe locul doi sau chiar trei, după vornic și logofăt.

Prin unele neamuri din încrengăturile colaterale, ca marele logofăt Vilsan sau Șerban din Izvorani, urmașii Craioveștilor au mai jucat o vre-

me un oarecare rol în istoria Țării Românești.

În veacul următor însă urmașii urmașilor Craioveștilor au căpătat, din nou, un loc preponderent în viața politică a țării. Trei domnitori — Radu Șerban (1602-1610; 1611), Matei Basarab¹ (1632-1654) și Constantin Brîncoveanu² (1688-1714) au fost urmași pe linie femeiască, ai acestei puternice familii care au luminat la rîndul lor o întreagă epocă istorică.

Desigur, în aprecierea rolului și activității Craioveștilor trebuie luat în considerare întregul complex de factori în care a evoluat această familie, trebuie ținut seama de situația politică a Țării Românești în a doua jumătate a sec. XV și prima jumătate a celui următor. S-ar putea reproșa acestei familii politica, în general, filoottomană. Nu trebuie însă uitat că, în condițiile de atunci, aceasta a fost unica posibilitate de menținere a autonomiei țării, iar cînd această autonomie a fost lezată, Craioveștii n-au ezitat să ia arma în mînă. În ceea ce privește conflictele dintre boierii Craiovești și autoritatea centrală — nu trebuie uitat că atunci cînd aceasta a fost puternică, cum a fost cazul în timpul domniilor lui Radu cel Mare, Neagoe Basarab și Radu de la Afumați, Craioveștii au fost alături de voievozi.

În sfîrșit, istoria Craioveștilor nu poate fi ruptă de marea lor contribuție la înflorirea culturală a țării. Ei au ctitorit monumente importante, au ținut pe lingă curțile lor zugrăvi, argintari și calligrafi de seamă ai epocii; au cumpărat și au dăruit mănăstirilor — după obiceiul vremii — multe odoare de preț, executate în țară sau peste hotare. Privită cu ochiul critic al istoricului modern, istoria boierilor Craiovești se înfățișează așadar, ca momentele ei de glorie, dar și cu inerentele clipe în care acest rol a fost mai puțin evident. Precumpnitoare rămîn însă activitatea în slujba intereselor țării, ale independenței și înfloririi acesteia.

¹⁻² *Magazin istoric*, nr. 12/1969, 8/1977; 1/1968.

ȚĂRILE DE JOS ÎMPOTRIVA LUI FILIP II

GEORGES H. DUMONT

La abdicarea tatălui său Carol Quintul, Filip II, în vîrstă de 25 ani, a devenit suveranul unui întins imperiu care includea, în afara Spaniei, o mare parte din Italia cu Sardinia și Sicilia, regiuni din Nord-Estul Franței, Flandra și Țările de Jos, America Centrală și importante teritorii din America de Sud. Căsătoria lui Filip cu Maria Tudor, regina Angliei, supranumită „cea singeroasă”, din cauza cruzimii cu care l-a persecutat pe protestanți, și cucerirea Portugaliei, și ea posesoare a unui imperiu colonial, urmată de proclamarea lui ca rege și al acestei țări, sub numele de Filip I, au făcut din Spania o putere de temut, despre care poporul spunea, jumătate în glumă, jumătate în serios: „Cînd Spania strănută, pămîntul se cutremură!”

„Strănutul” Spaniei nu a reușit însă să înăbușe aspirația de libertate și independență a Țărilor de Jos — formate pe atunci, aproximativ, din Olanda, Belgia, Luxemburg și teritoriile de azi din Nord-Estul Franței, în total 17 provincii.

Constrîns de războaiele duse împotriva Franței, să adopte o poziție pasivă față de germanii care trecuseră la luteranism, Carol Quintul, deși catolic fervent, a deciz, în 1529, tolerarea acestei religii în locurile unde se încetățenise, cu condiția interzicerii stricte a răspîndirii ei în alte centre, începînd de la acea dată (contra acestei decizii au protestat cinci prinți și paisprezece orașe, de unde numele de protestanți dat partizanilor noilor doctrine, separate de Biserica catolică). Cu limba de moarte însă Carol I-a poruncit fiului său să apere „mai presus de orice, interesele catolicismului”.

Reprezentarea ducelui de Alba împotriva Țărilor de Jos, în tabloul lui Bruegel cel Tânăr, Masacrul inocenților.

În pp. 45, 46 și 47: detaliu din gravura lui Bruegel cel Bătrîn, Inflatul Justiției.

Sprînjindu-se pe Inchiziție¹, Filip a declanșat un val de execuții și teroare împotriva protestanților, adepți fie ai reformei religioase propuse de Luther², fie ai celei și mai radicale propovăduită de Calvin, urmărind de fapt, să înfrîngă rezistența unor state aflate în plin proces de constituire.

În a sa *Histoire des Belges* (Istoria belgienilor), vol. I, II, Bruxelles, 1954, Georges H. Dumont repune în discuție o serie de personalități din secolul XVI, în jurul cărora s-a ținut, după părerea sa, un întreg pănjenj de legende istorice și literare. Recent publicata corespondență a ducelui de Alba, precum și alte documente rămase pînă acum inedite, aduc date noi pentru cunoașterea principalilor eroi ai perioadei în care, trupele regilor spanioli trimise în Țările de Jos s-au purtat aproape la fel de brutal, ca și faimoșii conquistadori în Lumea Nouă. Folosind cu pricepere și îndrăzneală materialul de arhivă lăsat de curînd la iveală, G.H. Dumont reținează portretele morale ale unora dintre protagoniștii vremii. Unele aprecieri ale autorului vor surprinde pe mulți cititori, familiarizați cu vechile caracterizări, mai dure, mai puțin generoase cu „personajele negative”. Deci e greu de spus în ce măsură are sau nu dreptate absolută istoricul belgian. În schimb e lesne de constatat că autorul își susține ipoteza cu talent și argumente. Fragmentele alese din Istoria belgienilor sînt redată într-o formă prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

A.M.Ș.

¹⁻² Magazin Istorie, nr. 7-8/1969; 2/1976.

Egmont — glorios general sub steagul... spaniol

Filip II¹ a vrut să urmeze întocmai politica tatălui său, Carol Quintul: aceea de a menține unitatea catolică a Europei sub sceptrul Habsburgilor spanioli². Căci Carol Quintul, nu Filip II, a publicat, în 1520, decretul prin care îi condamna la moarte pe reformați; sub domnia tatălui, nu sub cea a fiului, au avut loc primele execuții pe rug: ca victime au căzut doi călugări augustinii, care contestau dogmele Bisericii catolice. Dar în timp ce Carol știa să-și atragă simpatia celor din jur, Filip comitea gafe peste gafe: în plus, el a crezut că poate să impună Țărilor de Jos politica spaniolă de maximă centralizare a puterii, ceea ce a pus în pericol autonomia provinciilor. De aici confruntarea între cele două principii predominante în sec. XVI — pe de o parte absolutismul suveranității monarhice, pe de altă parte, aspirația către independență și realizarea unor state naționale. Situația s-a agravat atunci cînd Filip II a ordonat aplicarea imediată și strictă a măsurilor preconizate de tatăl său împotriva ereticilor. Pentru moment însă situația internațională îl pune la adăpost pe monarhul de la Madrid de o răzmeriță.

Sprînjinit de Papa Paul IV, regele Franței Henric II considera că sosise momentul — pe care dinastia de Valois îl aștepta de mult cu răbdare: să-i înfrîngă pe Habsburgi. Pentru a se apăra, Filip II avea nevoie de bani, de mulți bani. Și cine ar fi putut să-l ajute dacă nu Stările Generale³ ale Țărilor de Jos spaniole? Cererile regelui au fost însă refuzate; Filip a trebuit să se mulțumească cu subsidiile modeste oferite de unele provincii, după bunul lor plac.

Henric II a pornit ostilitățile la începutul anului 1557, invadînd comitatul nordic Artois, care pe atunci nu aparținea Franței ci

Țărilor de Jos, deci Spaniei. Ducele Emmanuel Philibert de Savoia, vărul lui Filip II, proaspăt numit guvernator al Țărilor de Jos — era un excelent strateg. În fruntea unei armate de 60 000 oameni compusă din spanioli și neerlandezi — locuitori ai Țărilor de Jos, el s-a îndreptat spre fortăreața Marienburg ocupată de francezi. Lăsîndu-și inamicul să adune efective cît mai mari în orașul fortificat, noaptea, pe neașteptate, ducele și-a schimbat direcția, pornind în marș forțat către Saint Quentin. Francezii au fost zdrobiți de cavaleria care șarja sub comanda lui Lamoral, conte de Egmont⁴. Drumul spre Paris era deschis și puștii, fără urmă de francezi care să-l apere!

Dar punga lui Filip nu mai avea nici o lăscăie. După ce a ocupat Saint Quentin și Noyon, de Savoia și impetuoasă lui armată hispano-belgiană, au fost nevoiți să se oprească la Chauny, încuși și furioși fără a fi putut culege fructele victoriei. Lui Henric i-a trebuit însă mai puțin timp să-și revină din spieritură, decît lui Filip să strîngă bani. La mijlocul lunii ianuarie 1558, ducele de Guise a asediat și cucerit portul Calais; trambulina ocupată de englezi de mai bine de 200 ani, poarta Albionului spre Europa se reînțorse la Franța! Strigătele de indignare ale îndepărtatei sale soții, regina Maria Tudor — catolica soră mai vîrstnică a viitoarei Elisabeta I — nu l-au determinat pe Filip să reacționeze.

Francezii și-au continuat iureșul Thionville (în Alsacia), apoi Dunkerque, au căzut în stăpînirea lor; ei semănau dezolarea și ruina în acea parte a Flandrei.

Într-un tirziu, contele Egmont a primit ordin să pună capăt incursiunilor. Reușind să-l ajungă din urmă pe mareșalul de Thermes care cucerise și prădase Dunkerque, pe colinele de la Gravelines, s-a aruncat în luptă, fără să-i pese că doi cai au fost uciși sub el. Inamicul era nimicim. Pe cîmpul de luptă au rămas 2 000 cadavre; 3 000 francezi, printre care și mareșalul de Thermes, au căzut prizonieri.

⁴ Magazin Istorie, nr. 8, 9/1975.

¹⁻² Magazin Istorie, nr. 7/1973; 8/1971.

³ Organism alcătuit din reprezentanți ai celor trei stări (clerul, nobilimea și starea a treia) din provinciile Țărilor de Jos.

Scurta carieră a guvernatorului din culise

Contele Egmont — om viteaz și ambițios — s-a întors triumfător în Țările de Jos. Poporul l-a sărbătorit ca pe un mare erou, în speranța că victoria de la Gravelines va pune capăt războiului și, implicit, cererilor continue de subsidii din partea Madridului.

Într-adevăr, s-a încheiat un armistițiu și anevoioasele tratative de pace au avut o evoluție favorabilă. Atât Henric cit și Filip rămăseseră cu tezaurul gol și nu știau de unde să mai procure fonduri. La 3 aprilie 1559, reconcilierea lor forțată s-a concretizat prin Tratatul de la Cateau Cambrésis — orașel din Flandra (actualmente franceză) aparținând, pe atunci, Țărilor de Jos.

După semnarea păcii, Filip II, văduv din ziua de 17 noiembrie 1558, a cerut-o în căsătorie pe mica prințesă Elisabeta, fiica lui Henric II al Franței, de numai 14 ani! Dar diferența de vîrstă nu-l speria pe regele Spaniei, convins că, prin această căsătorie va consolida hegemonia mondială a Spaniei asupra lumii. Apoi a comis stîngăcia de a cere convocarea Stărilor Generale și de a le pretinde credite pentru întreținerea unei garnizoane spaniole de 3 000 oameni. Reprezentanții au reacționat negativ rugîndu-l pe rege „să păzească granițele și porturile cu cetățeni din țară și nu cu străini”...

Descumpănit, Filip a evitat orice răspuns precis numind-o ca guvernator al Țărilor de Jos pe ducesa de Parma, fiica nelegitimă a lui Carol Quintul, deci sora sa vitregă. Această blondă elegantă, inteligentă și abilă, avea un trecut cam încărcat. Văduvă la 15 ani, după moartea primului ei soț, Alexandru de Medici, s-a căsătorit, din ordinul tatălui său, cu Octavio Farnese, nepotul Papei Paul III! Mai mult, deși mama sa era flamandă, Margareta se italianizase complet.

Regele Spaniei nu-i încredințase decît formal puterea, pe care i-o limita, aproape total, prin instrucțiuni severe. Pentru orice rezoluție importantă, ducesa-guvernator general, trebuia să aibă și avizul Consulei, organism privat și secret compus din trei oameni devotați trup și suflet lui Filip: cardinalul Antonio Perrenot de Granvelle, cel care ținea, de fapt, frînele țării, Virgilius d'Aytha de Zuichem și contele Charles de Berlaymont.

Din Consiliul, oficial, de Stat făceau parte, în afară de membrii Consulei, seniorul de Glajon, contele Egmont, învingătorul de la Gravelines, și, în fine, Wilhelm de Nassau, prinț de Orania, poreclit Taciturnul¹, personaj de frunte al Europei sec. XVI.

Foarte curînd între reprezentanții Coroanei spaniole și ceilalți membri ai Consiliului, relațiile s-au încordat într-atît încît Wilhelm de Orania și Egmont, au cerut insistent demiterea celor trei. În mod corect, Granvelle a transmis cererea lui Filip, prevenindu-l de

iminența unei răscoale. După obiceiul său, regele Spaniei a tergiversat, încercînd să cîștige timp.

Cu mare greutate, după discuții și argumentări, stăpînul de la Escorial² l-a autorizat pe Granvelle... „să lipsească” cîteva zile, pentru a se duce să-și vadă bătrîna mamă în Burgundia.

Ducesa și derbedeii

În urma plecării lui Granvelle, cauzele nemulțumirilor au rămas la fel de acute. Închișița pedepsea cu aceeași rigoare și execuțiile continue îi indignau în egală măsură pe catolici și pe reformați.

Curînd, prejudecățile absolutiste ale lui Filip II, încăpăținarea lui de a ataca, în același timp, vechile privilegii ale țării și libertatea de gîndire a reformatorilor au creat o situație fără ieșire. Contele Egmont s-a dus personal în Spania încercînd să obțină o moderație a edictelor. Vizita s-a soldat cu un eșec lamentabil, iar furia poporului a luat proporții considerabile.

La 5 aprilie 1566, o cavalcadă formată din 200 gentilimi și din reprezentanți ai nobilimii mici și mijlocii s-au îndreptat spre palatul regentei. Populația din Bruxelles îi aclama cu entuziasm și speranță. Oscilînd între compasiunea pentru locuitorii Țărilor de Jos și obediența față de Madrid, Margareta de Parma, îmbătrînită și nervoasă, a izbucnit în lacrimi. Văzînd-o plîngînd, unul din con-

¹ Localitate situată la 40 km de Madrid, în preajma căreia Filip II a ridicat un palat și o mănăstire, purtînd același nume, în amintirea bătăliei de la Saint Quentin. Magazin Istorie nr. 5/1968.

² Magazin Istorie, nr. 11/1971.

silierii ei a strigat: „Cum, Alteță, vă temeți de acești derbedei?”¹. Datorită cuvintelor rostite, pare-se de contele de Berlaymont — conducătorii războalei căpătau, în fine, numele cel mai sugestiv, un nume care îi unea cu mulțimea.

Întrevederea a durat doar câteva minute. Delegația celor 200 s-a prezentat în fața regentei, asigurând-o de devotamentul lor și înmînându-i textul petiției. Margareta a rostit câteva cuvinte oficiale, însoțite de un suris al cărui farmec dispăruse de multă vreme. Din nefericire, asigurările ei nu au satisfăcut pe nimeni: promitea să trimită o nouă delegație la Filip și, în așteptarea răspunsului, să modereze edictele emise împotriva ereticilor. În săptămânile care au urmat, agitația a continuat să crească. În marele port internațional Anvers, exista o masă de docheri și de muncitori la șantierele navale, de săraci care nu mincau în fiecare zi pe săturate. La îndemina lor scînteiau relicvariile de aur din bisericile catolice, tabernacolele încrustate cu pietre prețioase.

La 11 august 1566 cuvîntul de ordine al insurecției a străbătut cartierele din preajma portului și cheiurilor. La lumina torțelor,

¹ În alte texte, inclusiv în unele publicate de revista noastră, termenul francez *gueux*, de origine flamandă, este tradus prin „calic(i)”. Dar aceasta nu este decît una dintre cele câteva semnificații ale cuvîntului. Opțiunea noastră pentru „derbedei” se întemeiază pe cel puțin două argumente: sensul inițial al substantivului în flamandă (punga, derbedeu) și situația materială a celor cărora li se aplicase această poreclă. Să nu uităm că, din tot timpul imperiului al lui Filip II, zona cea mai prosperă și sursa cea mai imbușugată de venituri pentru Coroană, în Europa, o reprezentau Țările de Jos, unde nobilimea, burghezia și alte pături sociale dobîndiseră mari averi înainte de a se răscula împotriva lui Filip II — n.r.

răzvrătiții au pustiit catedrala și bisericile principale din Anvers. La fel s-a întîmplat la Armentières, Ypres, Gand, în actuala Belgie, mișcarea propagîndu-se apoi în provinciile Zeelanda, Fria și Olanda.

Cuprinsă de panică, Margareta nu mai știa cui să se adreseze. În cele din urmă, s-a învoit cu formula conform căreia „predicile ținute în locurile obișnuite [deci și cele protestante] nu vor mai fi tulburate”. Dar nu după mult timp, ducesa a revenit asupra concesiilor ce îi fuseseră smulse și a lansat noi edicte pentru a face poporul să înțeleagă că „vechea religie [catolicismul] este singura plăcută lui Dumnezeu și regelui”. Apoi aflînd că Filip II era dispus să o susțină cu armată, a ordonat membrilor Consiliului să depună un nou jurămint de fidelitate regelui.

Nehotărîrea Margaretei îl exaspera pe Wilhelm Taciturnul; vremea compromisurilor trecuse. Împreună cu alți cîțiva patrioți a refuzat să depună jurămîntul cerut de Margareta. Știind că avea nevoie de ajutor financiar și militar din afară, Wilhelm nu dorea să înceapă prematur lupta. Nerăbdători însă „derbedei” nu au mai așteptat și războiul civil a izbucnit în ziua de 11 august 1566. Calviniștii cucereau oraș după oraș; în același timp, Ludovic de Nassau, fratele Taciturnului, angaja mercenari în Germania, iar Filip își pregătea replica, trimițînd în Țările de Jos, pe don Ferdinand Alvarez de Toledo, duce de Alba și marchiz de Soria. În vîrstă de 59 ani, acesta făcea parte din generația care văzuse puterea spaniolă impunîndu-se în lumea întreagă și era convins de necesitatea suprimării cu orice preț a celor vinovați de două crime majore — **crimen laesae religionis și crimen laesae majestatis**. Patru decrete îl învesteau cu puteri depline și 17 000 soldați încercați² trebuiau să le asigure aplicarea.

O altă față a ducelui de Alba?

Încă de la prima lor întîlnire, Margareta de Parma a sesizat mindria arogantă și intențiile crude ale ducelui. La 25 august 1567, nevoind să fie complice la crimele care se anunțau, l-a rugat pe rege să-i dea voie să se reîntoarcă în Italia.

Foarte curînd după aceea, ducele de Alba a instituit Consiliul de combatere a tulburărilor (Consiliul singelui) a cărui misiune consta în redactarea și aplicarea sentințelor pronunțate personal de guvernator. La 9 septembrie, s-a declanșat acțiunea represivă prin arestarea conților Egmont și de Hoorne. A început apoi un adevărat măcel. Mii de oameni nevinovați au fost torturați, apoi executați. Terorizați, mulți „suspecți” au îngroșat rîndurile refugiaților în Germania și Anglia, alții s-au ascuns în păduri, unde foamea și mizeria îi constrîngeau să treacă la jafuri.

Dar scrisorile ducelui de Alba ne obligă să admitem că, adevese, el a trebuit să aplice, împotriva voinței sale, instrucțiunile rege-

² Alte surse menționează 12 000 soldați.

lui. Guvernatorul scria, la 14 septembrie 1567, lui Filip că „pentru a potoli Flandra nu trebuie să decapităm oameni care au fost înfrâtați de alții”. După părerea lui nu venise încă momentul ca suveranul să viziteze Flandra, „câci măsurile care au mai rămas de luat vor stîrni ura împotriva regelui”.

Prizonier al misiunii sale, el le-a ordonat soldaților să-i hărțuiască chiar și pe cei care îi adăposteau pe „suspecți” sau îi ajutau în taină: „trebuie să ne străduim să-i descoperim cine sînt și unde se află; iar pe cei dinții pe care îi putem găsi, fie bărbați sau femei, să-i spînzurăm, să-i ucidem pe loc, să-i ruinăm și să le distrugem casele, pentru ca prin această demonstrație să-i umplem de groază, să-i facem [pe ceilalți] înțelepți, ca să se ferească pe viitor de a mai făptui lucruri rele”.

La 5 iunie 1568, în mijlocul pieții publice din Bruxelles, conții Egmont și de Hoorne au fost decapitați pe un eșafod îmbrăcat în negru. Era răspunsul guvernatorului spaniol dat prințului de Orania, ale cărui trupe comandate de Ludovic de Nassau tocmai ieșiseră victorioase din ciocnire de la Heiligerlee. Ducele de Alba făcuse tot ce era posibil pentru a întîrzia execuția, în speranța unei măsuri de clemență regală. Eșecul militar l-a obligat însă să se supună ordinului formal al regelui, de a nu lăsa dușmani în urma lui.

Trei zile mai tîrziu, guvernatorul general îl ruga pe Filip să aibă milă de contesa de Egmont și de cei unsprezece copii ai săi: „Nu cred să existe pe pămînt o familie mai nenorocită; nici nu știu dacă contesa are ce minca astă-seară”. Și, trecînd la politica generală, ducele adăuga: „Poporul acesta este atît de bun încît clemența Maiestății Voastre îl va face să accepte cu bunăvoință supunerea pe care azi o acceptă de nevoie. Execuțiile au imprimat în suflete o teroare atît de mare, încît cei de aici își inchipuie că vom guverna veșnic prin vărsare de sînge. Atît timp cît supușii vor fi de această părere ei nu-l vor putea iubi pe rege”.

Dar, influențat de Marele Inchizitor, cardinalul de Espinoza, Filip II nu se gîdea nici la îndurare, nici la iertare. Teroarea continuă, ceea ce înțețea voința de rezistență a răsculaților. Mii de voluntari se prezentau în porturile nordice, unde „derbedei mării” organizau rezistența. Accesul în porturile din Țările de Jos fiindu-le interzis, ei își stabiliseră bazele la Emden, în Fria Orientală, dar mai ales în Anglia, la Dover. În noaptea de 31 martie spre 1 aprilie 1572, flota „derbedeilor” comandată de Wilhelm de la Marck a apărut în fața orașului La Brielle. Comandantul i-a anunțat pe burghezii din oraș că cinci mii de „derbedei” se află acolo gata să înceapă asaltul și le-a acordat două ore pentru a preda orașul. După unele ezitări, locuitorii din La Brielle au cedat, deschizînd larg cele două porți, prin care „derbedeii” și-au făcut intrarea triumfală. Erau numai trei sute!

Trei zile mai tîrziu, trupele ducelui de Alba au apărut în fața orașului La Brielle. Imediat un dulgher a deschis porțile ecluzelor. Apa a inundat cîmpia, forțîndu-i pe spanioli să se

retraga pe un dig, de unde salvele de tun i-au obligat curînd să fugă. Alte orașe au urmat exemplul dat de La Brielle. Țara întreagă se ridica la luptă. Spaniolii erau încoțîți. Wilhelm de Orania, care nu prevăzuse nici el violența mișcării, această bruscă descătușare de forțe, voia să le domine, să le impună ordinea și strategia sa. Proclamat guvernator — „stathouder” în limba olandeză — de adunarea Stărilor Provinciale, Wilhelm Taciturnul a văzut pericolul. La Conferința de la Dordrecht el a retras imputernicirile date comandanților de corăbii. Sosise timpul unui război de tip clasic a cărui miză era însăși existența provinciilor. Trupele ducelui de Alba au început să bată în retragere pe toate fronturile. Furios, Filip II l-a înlocuit brusc cu un guvernator mai moderat și mai prudent, don Luis de Requesens y Zuñiga, care și-a început activitatea proclamînd o amnistie generală și hotărînd desființarea Consiliului de combatere a tulburărilor. Apoi a ridicat impozitele permanente, fixînd o contribuție acceptată de Stările Generale. Dar nici o măsură de clemență nu ar fi reușit să stăvilească elanul spre libertate și independență. Sfîrșitul acestei perioade a fost marcat de împărțirea Țărilor de Jos în două teritorii: a) cel Sud-Vestic, cu predominanță catolică, care a ajuns la o reconciliere provizorie cu Spania și care va forma aproximativ Belgia de mai tîrziu și colțul de Nord-Est al Franței (Flandra); b) cel Nord-Estic, preponderent calvin, care a continuat lupta împotriva Madridului, reușind ca în 1581 să se proclame independent, sub numele de Republica Provinciilor Unite — în linii mari, viitoarea Olanda.

Traducere de
Gabriela GEROTA

STATUL CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT AL LUI BUREBISTA - 2050 DE ANI

1491: VIRTUȚI DACICE PE O SCENĂ DIN FLORENȚA

MIRELA ȘAIM

De-a lungul secolelor, populația de pe meleagurile carpato-dunărene n-a încetat să trezească interesul oamenilor de cultură europeni. Dacii¹ sînt menționați, astfel, în operele istoricilor bizantini, în scrierile părinților bisericii, în cărțile scriitorilor și călătorilor medievali.

O semnificativă mărturie din secolul XV despre daci o întîlnim într-o lucrare, mai puțin cunoscută (și nesemnalată în literatura de specialitate din țara noastră), a lui Lorenzo de Medici, cel supranumit Magnificul (1449-1492). Proeminentă personalitate a Renașterii italiene, protector al artelor, el însuși aducînd o valoroasă contribuție la mișcarea intelectuală umanistă declanșată în secolul său, om politic iscusit, cu vederi constructive, Lorenzo de Medici este și autorul unei lucrări dramatice intitulată *La rappresentazione di San Giovanni e Paolo*, în care întîlnim și un episod dacic.

Piesa a fost reprezentată în 1491 de Compania artistică „Ion Evanghelistul” (patronată de familia Medici). La spectacol a asistat și Lorenzo, iar rolurile au fost interpretate de tîneri vîrstare ale familiei Medici, printre care probabil și cei trei fii ai autorului: Piero, Giovanni și Giuliano.

Scrișă în versuri și alcătuită din mai multe secvențe care evocă istoria Imperiului roman în sec. IV î.e.n., lucrarea începe cu un prolog, care „rezumă” oarecum acțiunea actelor următoare și subliniază caracterul ei simbolic:

„Veți vedea o istorie nouă și sfîntă, exemple ale atît de neschimbătoarei sorți”. Tot în prolog, apar și interpretii, care își cer anticipat scuze: „Iertăți-ne anii cei tineri, dacă versurile schieapătă, sau nu sînt bine rostite, căci tinereii nu știu să poarte veșmintele celor de vază, nici să înfrunghieze bătrîni sau femei”.

După o secvență consacrată unei legende religioase, trecem în palatul împăratului roman Constantin (306-337) care sărbătorește miraculoasa vindecare a fiicei sale Constanta. Gallican, un strălucit comandant de

¹ În imagine: daci asaltînd un castru roman; gravură de Piranesi.

oști, înapoiat victorios din războiul cu părții, cere împăratului mina fiecei sale. Ca să nu-l refuze față, Constantin i-o promite pe Constanta, dar, mai întâi, Gallican să-i învingă pe „daciai cei primejdioși”: „Știi bine cât ne presează și ne amenință răzvrătită Dacie care ne e vecină! [...] Mă încred în ajutorul zeilor, dar și mai mult în marea ta vitejie și nădăjdum că vom dobîndi curînd biruința asupra daciilor”. Gallican pleacă la război, adunîndu-și suita: „Haidem, cavaleri negri și arși de soarele dogoritor al Persiei. Împăratul nostru dorește acum să ne pună la încercare printre gheturile și nămeții Daciei. Virtutea învinge și căldura, și frigul, nesocotind primejdia și moartea”.

Dar semețul Gallican este înfrînt în Dacia: „Toată armata ti este zdrobită”, scrie Lorenzo. La sfatul a doi ofițeri ai săi — Ioan și Paul — singurii care au supraviețuit, Gallican se convertește la creștinism, ceea ce duce, în mod miraculos, la apariția unei uriașe armate. Cu ajutorul ei, comandantul roman asediază cetatea daciilor, după toate regulile artei militare din sec. XV: „Repede să fie aduse aici bombardele (Dumnezeu e cu noi și nu vor scăpa), arcebuzele, passavolantele [arme asemănătoare arcebuzeleor — M.S.], mortierele”. Apoi ordonă construirea parapetelor pentru bombarde, organizează aprovizionarea și apărarea taberei. În sfîrșit, în preajma bătăliei finale, trimbițașul anunță: „Neînvinsul comandant ti vestește pe toți cei de față: dacă nu se predau îndată, ținutul va fi jefuit de soldați. Nemilos fi-va Gallican, iar cel ce va pătimi, va fi pe drept păgubit. Oșteanul care va urca primul pe zidul cetății, va primi o mie de ducați, iar următorii doi, cîte cinci sute și [respectiv] o sută de ducați”. După cum se vede, avem aici o relatare completă a unei bătălii cu ostași mercenari, cum au fost atîtea în Italia sec. XV, unele din ele cunoscute de Magnificul prin participare directă.

După bătălie, regele dac este făcut prizonier, împreună cu fiii săi. Captivul meditează asupra vanității sortii, temă frecventă în literatura epocii. Urmează apoi o scenă emoționantă în care „principii” fiii regelui dac, se oferă să se sacrifice pentru a salva viața tatălui lor. Înduioșat, Gallican exclamă: „Durerea voastră atît m-a mișcat, încît aproape că mi-e rușine că v-am învins. Dar în fiecare joc doar unul poate cîștiga, iar cel bătut trebuia să se resemneze”.

Aduși în fața împăratului Constantin, nobilii prizonieri daci au o atitudine demnă, sînt iertați de împărat și eliberați. Relatînd luptele și victoria obținută, Gallican arată că fără sprijinul divin nu i-ar fi putut înfrînge pe daci. „De fapt, am fost înfrînt, zdrobit. Din toți cîți eram am mai rămas în viață doar trei: eu și aceștia doi care sînt lîngă mine”.

Într-un cadru religios, Lorenzo de Medici a realizat de fapt o dramă laică, politică, de meditație asupra forțelor istoriei și

a puterii omului de a-și defini destinul. Scrierea pare să fie un adevărat testament spiritual al Magnificului, o sumă a experiențelor sale. De aceea, faptul că s-a regăsit în împăratul Constantin cel Mare nu ni se pare întîmplător. Și nu este întîmplător nici faptul că a făcut din dacia personaje eroice ale dramei. Se știe că împăratul Constantin nu a luptat cu dacia. Dar, pentru a ilustra importanța deosebită a victoriilor unui strălucit împărat roman, era necesar să i se opună inamici la fel de renumiți. Lorenzo îi aduce astfel în scenă pe daci, dovadă că, după mai bine de un mileniu de la luptele lui Traian cu dacia, eroismul și vitejia cu care aceștia i-au înfruntat pe romani încă stirneau admirația lumii. De altfel, însuși Constantin fusese comparat cu Traian. Împăratul cărturar Iulian Apostatul îl socotea chiar superior acestuia, deoarece Constantin „a recîștigat ceea ce Traian cîștigase și știut este că e mai greu să reiei decît să iei”. Iulianus se referea la victoria din 332 a lui Constantin asupra goților¹, așezați în Cîmpia munteană, pe care romanii au cucerit-o.

Interesul lui Lorenzo pentru istoria daciilor poate fi întrevăzut și în scrisoarea sa din 1486 (anul cînd a început să elaboreze piesele la care ne referim) adresată ducelui de Ferrara, Ercole d'Este, prin care îi solicita acestuia lucrarea lui Cassius Dio, istoriograful războaielor lui Traian cu dacia: „Excelența voastră are în bibliotecă sa un istoric, pe nume Dio, **De Romanis Historiis**, pe care aș dori foarte mult să-l văd, și pentru plăcerea și consolarea pe care le am studiînd istoria”. În călătoriile sale la Roma, — Lorenzo trebuie să fi admirat atît Columna lui Traian cît și Arcul lui Constantin, ultimul celebrînd victoria de la Pons Milvium din 312. Statui de daci și basoreliefurile ale luptelor cu ei fuseseră luate de pe porticul basilicii din Forul lui Traian și fixate pe Arcul de triumf al lui Constantin. Autorul florentin i-a adus în scenă ca temuți adversari ai lui Constantin, tot așa cum, la începutul mileniului întîi, dacia apăruseră pe scena istoriei ca apărători îndrăgii ai pămînturilor străbune în fața invaziilor romane. „Dacia răzvrătită”, „daciai cei primejdioși”, „dacia amenințatori”, despre care vorbește Lorenzo în scrierea sa se impun conștiinței epocii.

De altfel, după căderea Constantinopolului (1453), atenția oamenilor politici era îndreptată, în vremea lui Lorenzo, spre Țările române, urmașe ale vechii Dacii și puternice centre de rezistență antiotomană. Magnificul întreținea relații prietenești cu Matei Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, ceea ce sporea interesul principelui florentin pentru locuitorii meleagurilor de la Nord de Dunăre. „Secvența dacia” din opera sa constituie cea mai importantă mențiune beletristică a Daciei din sec. XV.

¹ Magazin istoric, nr. 12/1977.

«JURNAL POLITIC»

Ianuarie — mai 1940... Vreme de patru luni și mai bine, Martha Bibescu scrie, în *Jurnalul său*, pe marginea cascadei de evenimente care par a justifica convingerea lui Hitler că va obține o grabnică și zdrobitoare victorie asupra tuturor adversarilor săi. Este perioada în care „războiul ciudat” suferă o bruscă mutație, devenind „războiul normal”, război fără nici o ciudățenie, război punct.

Un război inevitabil și de mult anticipat, care nu mai are secrete pentru nimeni, de când și-a finit repetiția generală pe scena teatrului polonez de operații, cu câteva luni în urmă. Inițiativa aparține de fiecare dată naziștilor. Ei stabilesc calendarul loviturilor — 9 aprilie și 10 mai. Ei își aleg victimele, și procedeele lor rămân la fel de brutale, lipsite de scrupule ca și în anii agresiunilor nepedepsite: cinci state mici constată că neutralitatea lor, recunoscută de Reich, nu valorează nici măcar cât hirtia pe care minștrii de la Berlin și-au așternut semăturile.

Gemene siameze, spaima și moartea vin acum împreună, anunțate de urletul înflorător al Stukasurilor în picaj sau de scrișnetul sec de șenilă al haitelor de Panzerkraftwagen. Nimeni nu mai este la adăpost de spaimă și moarte, nici copiii, nici femeile, nici ceilalți civili dezarmați — nimeni.

Spre stupoarea Europei, spre stupoarea lumii întregi, ofensivele naziste iau prin surprindere pe cirmuitoarii politici și militari ai Aliaților. Ei manifestă o îndurerată jignire față de ne-sportivitatea partenerului lor de pe terenul brădat de tranșee, partener care calcă în picioare toate obligațiile de imobilism și inactivitate prevăzute în regulament. „Așa nu ne mai jucăm”, protestează Parisul și Londra. Și, într-adevăr, nu se mai joacă, mărginindu-se să riposteze prin măsuri tardive, timide, confuze, contradictorii, deci și ineficiente, pentru a stăvili năvala dușmanului.

Sosită în Franța încă de la sfârșitul lunii ianuarie 1940, Martha Bibescu urmărește singeroasele premiere dintr-un fotoliu de orchestră. Așa cum dovedesc însemnările selectate pentru numărul de față, privirea ei lucidă reușește nu numai să distingă, sub măștile grotești, chipurile adevărate ale actorilor, ci să perceapă și fragilitatea de mucava a decorului parizian, care se năruie la primul șoc. Având ca de obicei acces la culisele și în cabinetele protagoniștilor, scriitoarea ne oferă o cronică competentă a actului II din drama celui de-al doilea război mondial, act care, la un moment dat, părea să fie și ultimul. (Intervențiile din parantezele drepte aparțin versiunii românești.)

1940

Mogoșoaia, 8 ianuarie

Invitat la dejun, Pember, atașatul de presă al Legației britanice, îmi reproduce cele spuse de Fabricius lui Argetoianu: „Pină în trei luni veți fi în război cu noi...”.

Parcă-l aud pe Czernin¹ în 1915.

¹ Ottokar von Czernin (1872-1932), om politic și diplomat austro-ungar, ministru plenipotențiar la București (1913-1916) și ministru de Externe (1916-1918).

Mogoșoaia, 9 ianuarie

Anglia, Franța și Turcia au semnat un nou tratat².

Dejun la Legația Angliei. Sir Reginald Hoare îmi anunță demisia lui Hore Belisha, ministrul de Război britanic. Era teribil de prost văzut de către ofițerii superiori. Se spune că

² De fapt, e vorba de parafarea tratatului de asistență militară reciprocă, semnat la Ankara (19 octombrie 1939) de către Franța, Anglia și Turcia.

l-a numit pe Gort³ în locul unui general mai priceput, deoarece nu s-a putut împotrivi presiunilor unui viconte. Și, pe deasupra, se îmbrăca fără gust, purtând pantaloni reiați. De asemenea, pe Downing Street, îi saluta pe fotoreporteri, spre deosebire de ceilalți miniștri care, ca niște

³ John Vereker Gort (1886-1946), feldmareșal britanic, comandant al Corpului expediționar britanic în Franța (1939-1940), guvernator militar al Gibraltarului (1941) și al Maltei.

englezi veritabili, nici nu-i luau în seamă.

Acest război, care nu mai începe! Acest război, sabie a lui Damocles! Acest război, care rămâne suspendat în aer, asemenea celui de-al doilea pantof care fură somnul personajului din anecdotă. Acest război, în care spitalele sînt goale!

În Germania se găsește un prizonier englez!

Paris, 29 ianuarie

Neutritii găsesc că beligeranții sînt de fapt neutri, iar beligeranții găsesc că toți neutritii ar trebui să intre în război.

Paris, 30 ianuarie

Prinz la Paul Claudel, pe Avenue Hoche. Claudel îmi povestește plecarea ambasadorului S.U.A., Bullitt¹, care ia avionul pentru a-și duce el însuși telegramele la Departamentul de Stat din Washington, deoarece englezii îi blochează corespondența.

Ce s-o fi găsind în rapoartele Ambasadei americane la Paris, care trebuie ferit de ochii englezilor? Am sentimentul nelămurit, mai curînd senzația, că la soții Claudel plutește un parfum de ostilitate împotriva Marii Britanii.

Războiul alb [fără sînge]... Sînt unii care duc dorul războiului roșu. Dar va veni și acesta. Auzi mai la tot pasul: „Războiul nici n-a început încă”. Dacă ajunge una ca asta la urechea polonezilor...!

Paris, 3 februarie

[Joseph] Paul-Boncour² mă duce acasă, în confortabila sa mașină de fost președinte al Consiliului. Îmi declară că atitudinea regelui Carol II nu e sigură, că s-ar prea putea ca războiul să se mute în Est, că germanii și francezii sînt imobilizați definitiv pe linia Maginot și că trebuie găsit cu orice preț un cîmp de luptă, de preferință în Est, de preferință în România. Weygand se ocupă de aceas-

¹ William Christian Bullitt (1891-1967), diplomat american, primul ambasador al S.U.A. în Uniunea Sovietică (1933-1936), apoi în Franța (1936-1941).

² Magazin istoric, nr. 1-3/1977.

Cu zece zile înainte de declanșarea atacului nazist, presa română își exprima simpatia față de Aliați: un ostar francez pe coperta Realității ilustrate din 30 aprilie 1940

tă problemă, trebuie intrat în război.

Parcă aș auzi, din nou, glasurile anului 1915³.

— Cine nu înțelege că trebuie să participe la conflagrație e pierdut.

Așa o fi, dar nici de Polonia să nu uităm acum, cînd sînt atît de mulți cei din Franța și Anglia care spun: „Războiul nici n-a început încă!”

Paris, 6 februarie

Ministrii englezi sînt la Paris, pentru ședința Consiliului suprem de război. Chamberlain,

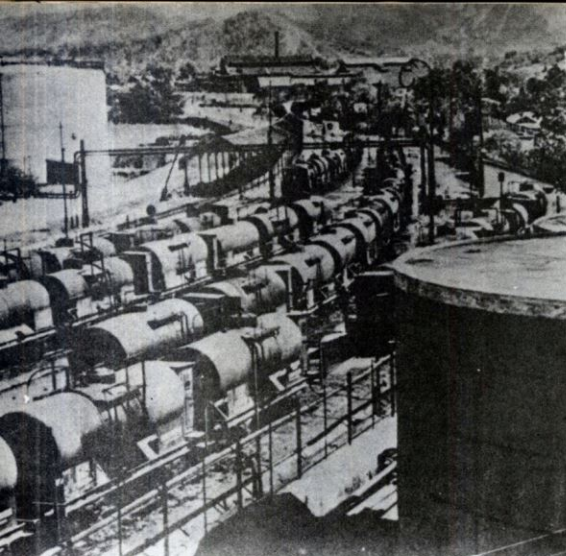
³ Auzie la demersurile Antantelor pentru atragerea României în război.

Halifax, Winston [Churchill], Daladier, Gamelin, Reynaud, toate aceste persoane care se detestă reciproc.

Paris, 7 februarie

Astă-seară, dîneau oferit la Palatul Luvru de Paul Reynaud, ministru de Finanțe. Acesta e veșnic extrem de vioi, sprinten ca o veveriță, ținîndu-se drept ca un băț, vesel și agitat. Pe plan politic e mulțumit de acordul încheiat cu Sir John Simon [ministru de Finanțe britanic].

Cele două țări fac o visticie comună. Moneda sănătoasă se căsătorește cu moneda be-teagă. Care din ele se va moli-

Vagoane-cisternă pentru petrolul românesc jefuit de hitleriști

si de la cealaltă? Cea zdravănă sau cea șubredă?

O admirabilă poantă a lui Reynaud, care vrea să-l si-lească pe Gamelin¹ să treacă la ofensivă. Exasperat de imobilitatea pe care statele majore ale celor două tabere o impun oștirilor ce stau față în față, ne spune:

— Generalii au încheiat între ei un pact de negresiuine! Cînd ia sfîrșit frugala dar excelenta cină, Reynaud ne duce în cabinetul său de lucru, cel al Marelui vistiernic al Franței. E cel mai superb birou ministerial pe care l-am văzut vreodată. Firele de liliac uriașe dintr-o vază atestă că ministrul e îndrăgostit. Pe semne că florile sînt un omagiu pentru Hélène de Porte.

Într-un colț, harta globului terestru, cu Germania colorată în roșu. Povestesc gaz-

dei că, sosind la Paris, m-au izbit două lucruri: sacii cu nisip protejează numai statuile frumoase, lăsîndu-le pe celelalte (majoritatea) în aer liber; pe tot Bulevardul Champs Élysées se văd afișe cu hărți, reprezentînd Imperiile francez și britanic reunite și colorate la fel (în roșu), împreună cu lozinca, semnată Paul Reynaud: „Vom învinge, deoarece noi sîntem cei mai puternici”.

Reynaud se arată foarte aspru față de statele neutre, revenind la metafora sa preferată: „Trebuie să ucidem crocodilul!”. Îmi repetă ceea ce știu pe dinafară — parabola lui Churchill despre neutri și crocodili: „Neutrii se poartă asemenea copiilor care dau de mîncare crocodilului, fiecare sperînd că-i va cădea pradă la urmă de tot”.

După părerea mea, Churchill nu a spus „copii”, ceea ce ar fi amabil, ci „negri”, ceea ce nu prea este. Nu pierd prilejul să duc povestioara la capăt, în propria mea versiune:

— Da, de acord: neutrii dau de mîncare crocodilului. Dar, dacă un copil face imprudența de a nu-i mai arunca nici un codru de pline, croco-

dilul, în lipsă de ceva care să-i distragă atenția, îl va înghiți chiar pe copil, alegîndu-se astfel cu o hrană mult mai substanțială.

Paris, 31 martie

În concepția mea: această inactivitate prelungită, această mobilizare generală pe care Germania o impune Franței și Angliei, de șapte luni, sînt deopotrivă un furtișag operat de calici în portofelul bogătașilor. Zi de zi, prada sporește.

Dejun la Trianon. O butadă a lui Mandel²:

— Din înfrîngere în înfrîngere, din dezastru în dezastru, din catastrofă în catastrofă, pînă la victoria finală!

Paris, 2 aprilie

Winston [Churchill] declară: „Nu vrem să ne războim cu Rusia”.

Așadar, am văzut de toate, am auzit de toate, ba chiar și de toate pe dos. Îmi amintesc de Winston, de trupul lui bondoc, pășind alături de mine, pe faleza de la Lympne, și mormînd sardonice:

— Toată Europa, inclusiv Germania, trebuie să lupte, umăr la umăr, împotriva Rusiei și a blestemaților de bolșevici.

Iar azi-dimineață, în ziare: „Nu vrem să ne războim cu Rusia” ...1921-1940... Pendula.

Nu dați uitării părerile unui politician. Notați-le pe o hîrtie. În dreptul lor scrieți invers și așteptați. Rețeta mea.

Paris, 9 aprilie

La ora 11 dimineața, vocea lui Jean Prouvost³ la telefon:

— Nemții au ocupat Norvegia într-o noapte — astă-noapte...

¹ Louis Georges Mandel (1885-1944), om politic francez, colaborator intim al lui Clemenceau, ministru al Colonilor (1938-1940), ministru de Interne timp de cîteva zile înainte de capitularea Franței (iunie 1940), adversar hotărît al conciliatorismului. Prizonier al guvernului de la Vichy, a fost predat ocupanților hitleriști (noiembrie 1942) și asasinat de fasciștii francezi.

² Jean Prouvost, industriaș francez, proprietar al cotidienei antebelice Paris-Midi și Paris-Soir, fondator al săptămînalului Match (devenit în 1945 Paris-Match).

¹ Maurice Gustave Gamelin (1872-1958), general francez, în timpul primului război mondial, șef de cabinet al lui Joffre; a contribuit la victoria de pe Marna. Comandant-șef al forțelor terestre franceze, în 1939-1940, și partizan al unui război de defensivă, el nu a prevăzut ofensiva blindatelor naziste în zona Ardurilor, lăsînd-o fără o apărare corespunzătoare. La 19 mai 1940, a fost înlocuit cu generalul Weygand, element și mai defetist decît Gamelin.

La prinz, vocea lui Choute
[prietenă din Paris a autoarei]:
— Nemții sînt la Copenhaga.
Cu trupele lor motorizate...

Paris, 10 aprilie

Azi-dimineață, Danemarca a pierdut Islanda. A capitulat în fața Germaniei fără a schița un gest de apărare. Hamlet a ales: a nu fi.

Trecînd pe lingă un gazetar, am făcut imprudența să rostesc această reflecție cu glas tare. Care nu mi-a fost mirarea că Hamlet, prințul Danemarcei s-a hotărît să figureze în titlul enorm, de pe pagina întâi, a ziarului *Paris-Soir*. Dacă mi s-ar fi plătit această butadă cu un bănuț pe număr, m-aș fi îmbogățit.

Se simte în aer că o uriașă bătălie se duce în fiordurile Norvegiei.

Paris, 11 aprilie

Bătălia navală, angajată pe o distanță de 700 km, durează de șaptezeci și opt de ore.

Paris, 14 aprilie

Ziarele scriu despre o victorie britanică la Narvik.

După lansarea faimoasei lui fraze referitoare la calul troian, i-am spus lui Paul Reynaud:

— Fiți atent cu metaforele pe care le folosiți! Ați vorbit francezilor și lumii întregi despre calul troian, în legătură cu subterfugul militar al nemților, care au ocupat, în aceeași zi sau aproape în aceeași zi, toate porturile Norvegiei. Erați chiar atît de sigur de ignoranța crasă a tuturor ascultătorilor dv.? Calul troian? Dar, prea iubite domn, tocmai el le-a dat grecilor posibilitatea de a-i înfrînge pe troieni! Dintre strategii de cafeana, nu s-a găsit nimeni să vă pună la curent cu acest adevăr?

Paris, 10 mai (Note din timpul alarmei aeriene)

Ora patru și jumătate de dimineață. A început nebulina. Sirene de alarmă. Mai curînd urlete în pădurea preistorică, înainte de răsăritul soarelui. Pe linia orizontului, tunurile tușesc și scîipă. Se aud mitraliere, probabil pe acope-

Ruine, tunuri, trupe germane în ofensivă: imagine curentă în mai-iunie 1940, pe Frontul de Vest

rișuri. Ascensorul hotelului coboară și urcă mereu.

Și pe urmă, nimic. Sus, în văzduh, zgomot de motoare. Avioanele lui Hermann Goering. Trec, au trecut! În hotel tăcere profundă. O scoică goală. Animalul a părăsit-o.

Avioanele trec, zburînd destul de jos, în valuri succesive, la intervale regulate, ca în joacă, ca și cum ar vrea să arate de ce sînt în stare — o demonstrație de forță. S-ar zice că, în văzduh, se desfășoară o cursă de automobile sau de motociclete, ai cărei concurenți trec, trec la nesfîrșit.

Avioanele nu aruncă nimic, cel puțin deocamdată. E limpede ca lumina zilei că ar putea lansa bombe. Dar ele vor să dovedească, fără doar și poate, că nimic nu le stă în cale, că nimic nu e în stare să le oprească, de vreme ce iată-le aici, în plină zi.

Valurile trec la intervale de șase minute, în formații regulate, cu indiferența unor păsări. Se pare că nimeni nu mai trage asupra lor. Număr douăsprezece escadrile. Trebuie să se fi perindat vreo treizeci înainte de a începe eu să le țin socoteală.

Sirenele anunță că s-a terminat. Alarma a durat vreo trei sferturi de ceas.

Winston Churchill a devenit prim-ministru.

În eventualitatea unei catastrofe, spunea Léonie, se va face apel la Winston.

Ce fericit trebuie să fie acesta! A venit ziua lui triumfală. Pentru un bărbat cu temperamentul său, ce fascinant trebuie să fie de a veni la putere în plină trombă marină, cu cea mai mare dintre toate vijeliile. Singele american al mamei sale, Lady Churchill, își spune cu siguranță cuvîntul. Căci, de data aceasta, la mijloc e America! Și încă cum!

1914 a fost războiul Angliei, sub oricare dintre măștile sale. 1939 va fi războiul Statelor Unite. Ce nerăbdător mai era [ziaristul american] Walter Lippman! Acum, au căpătat ceea ce își doreau.

Paris, 13 mai

O primăvară prea frumoasă. Pretutindeni nu se vorbește decît despre parașutiști: roua care va cădea din cerul acesta senin. În cădere, ei duc în brațe cite o păpușă cît un om

de mare, pe care o aruncă apoi pe jos, pentru a lăsa să se creadă că parașutistul respectiv a fost ucis. „Jucării de Nürnberg“, spune prietenul meu, [poetul] Paul Claudel.

Paris, 15 mai

Bătălie pe riul Maas. Comandantul suprem al trupelor olandeze dă ordin de încetare a focului. Hitler l-a recuperat pe Wilhelm II. Azi-dimineață, am fost în gând la Dorn¹.

Rezistența Olandei a durat cinci zile. Nu mai mult decât trăiește o lălea înflorită. Nici mai puțin. S-a sfârșit cu stăte-le-tampon. Finis tamponis!

George Lloyd mi-a spus, în salonul alb de pe cheiul Bourbon, încă acum un an și mai bine: „Vor invada Olanda. Vor să ocupe Amsterdamul“. Inițiatii știu totdeauna totul, numai ei singuri. Și nu pot face nimic.

Paris, 16 mai

Cumătra Franasovici [soția ambasadurului român la Paris, Richard Franasovici] îmi telefonează:

— Cît se poate de rău. Plec!

Astăzi-noapte, camioane plecau din Paris în grabă. Aida-ma noptilor bucureștene de la sfârșitul lui noiembrie 1916.

Azi, joi, e ziua filateliștilor, care se adună la colțul dintre Bulevardele Marigny și Gabriel, sub transeptul înverzit. Habar nu au! Habar nu au vinzătorii de timbre, colecționarii. Nu știu că s-a sfârșit, că toată această frumusețe a Parisului va pieri.

— Vin cu o viteză de 60 km pe oră.

— Sînt la Laon [130 km de Paris].

— Au trecut de Soissons.

La capătul Bulevardului Gabriel, Ambasada Statelor Unite este păzită de santinele. Știm că se evacuează.

Mêrpe Franasovici, zisă Mary, e gata și ea de plecare. Ambasada noastră se duce la Tours, unde pleacă și Ministerul de Externe. Îmi dă de

înțeles că situația este cum nu se poate mai gravă și că demoralizarea s-a generalizat. De sub frazele ei întortocheate răzbate dezgustul.

Ceva mai tirziu mă întîlnesc cu Choute, care are vești și mai explicite. „Răzmeriță!“ Regimentele întregi s-ar fi predat, refuzînd să lupte. Să fie adevărat? Așa se spune la orice înfrîngere! Poporul afirmă că generalul cutare sau cutare s-a vîndut inamicului și a trădat, iar „lumea bună“ pretinde că soldații refuză să lupte.

Choute mă informează, cu ochii scinteind de furie:

— Nemții înaintează foarte repede, cu o iuteală de necrezut. Ai noștri își strîng lucrurile, le împachetează și se evacuează.

Choute nu mă lasă să dorm singură, la noapte, susținînd că s-ar putea să aibă loc un bombardament aerian.

Paris, 17 mai

La Paris domnesc eufemisme: „pungă“ în loc de spăr-tură a frontului sau invazie. „Punga“ de la Sedan — nume fatal!² Punga trebuie eliminată. Și timpul, care-i atît de frumos! Minunata primăvară pariziană aproape că e prea frumoasă, la drept vorbind este chiar mult prea frumoasă. Cameristele de la Park Hotel plîng.

Franasovici îmi spune:

— În locul dumitale, m-aș duce glonț acasă.

Dar George mi-a lăsat semnul să mă opresc în Italia și mă voi opri.

La prînz aud un bombardament de artilerie, în depărtare. Tunurile răsună surd, dar fără încetare. Apoi începe o după-amiază demențială. Cumătra Franasovici, cu ochii rotunzi de spaimă. Paul-Boncour: totul ar fi mers de minune dacă i s-ar fi urmat sfaturile. Îmi vorbește de Peyrouton, care urmează să-l înlocuiască pe Thierry la București. Ca să

nu-l necăjesc mă abțin să-i răspund că faptul nu mai are nici o importanță.

În salonașul meu răvășit, Paul-Boncour îmi spune:

— Prima confruntare de forțe între noi și nemți s-a soldat în avantajul lor.

Ziarele sînt de o imbecilitate dezolantă. Înainte de a pleca citesc următoarele: „Parisul face parte acum din zona de front. Capitala se mîndrește cu împrejurările care-i permit astfel să se apropie (sic!) de admirabilii noștri soldați“.

De necrezut! Își inchipuie oare gazetarul care a scris una ca asta că „admirabilii noștri soldați“ citeșc articolul lui în timp ce o iau la să-nătoasa, veseli și bucuroși că Parisul se află acum în zona de front, grație unor împrejurări care tocmai lor li se datorează? E de o prostie monumentală! Cine o fi scriind asemenea lucruri? Pentru cine s-or fi scriind? Cine le citește?

Nemții sînt la Laon, îmi spune Choute. Vor ajunge aici în clipa cînd vor dori să ajungă.

Soarele scapătă, va trebui să plec. Franasovici îmi trimite mașina ambasadei și oamenii lui cu cocardă. Se teme ca nu cumva la Gara Lyon să se producă mari învîlmășeli. Oamenii cu cocardă au menirea să-mi deschidă drum cu pumnii, prin mulțimea care dă năvală spre trenuri.

Dar ce tare se deosebește realitatea de acest tablou imaginar al unui cîmp de luptă. Peroanele sînt pustii, au dispărut pînă și hamalii. Aliniați lîngă un perete, un grup de copii din Belgia stau într-un țarc de frînghii, ca niște flori la Piața de flori, curăței și cuminți, vegheați de infirmiere de la Crucea Roșie franceză.

Trenul este gol. După perdelele unui compartiment, soția prînzului [regent] Paul al Iugoslaviei și doamna ei de companie; vin de la Londra și se duc la Belgrad.

Părăsesc Parisul. Ruta pe care o voi parcurge: Paris-Roma.

Cuvînt introductiv, traducere, selecție și note
Cristian POPIȘTEANU,
Nicolae MINEI

¹ Localitate din Olanda unde se retrăsese fostul Kaiser, după abdicarea sa, în noiembrie 1918.

² Aluzie la înfrîngerea suferită acolo de armata franceză în războiul cu Prusia, din 1870-1871, la care a participat și tatăl lui George Valentin Bibescu.

Marea Britanie a participat timp de aproape șase ani, din prima și pînă în ultima zi a celui de-al doilea război mondial, la lupta pentru distrugerea mașinii de război a țărilor Axei. Timp de un an — de la 17 iunie 1940 și pînă la 22 iunie 1941 — poporul englez a înfruntat singur forțele militare naziste.

Despre confruntările politice și participarea insulelor britanice la marea conflagrație mondială, Magazin istoric a scris în repetate rânduri¹. De astă dată, în paginile care urmează, prezentăm cititorilor noștri fragmente din lucrările a doi istorici britanici și unul francez. E vorba de Britain Twentieth Century. The Story of Social Conditions (Marea Britanie în secolul XX. Istoria condițiilor sociale), de Mary Cathcart Borer, Contemporary England, 1914-1964 de W. N. Medlicott (Anglia contemporană, 1914-1964) și Winston Churchill et l'Angleterre du XX-e siècle (Winston Churchill și Anglia secolului XX) de Jacques Chastenet, membru al Academiei Franceze, în care sînt evocate eroismul și tenacitatea cu care masele populare engleze au înfruntat vicisitudinile războiului provocat de naști. Fragmente din ultimele două lucrări citate sînt inserate în numărul de față. În numerele următoare, vor apărea alte fragmente din toate trei lucrările.

Titlurile și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Semințele vintului conciliator rodese furtună

La 30 septembrie 1938, orele 1.45 dimineața, acordul de la Munchen este semnat de către șefii celor patru guverne (Hitler, Mussolini, Chamberlain și Daladier).

Înapoiat la Londra, Chamberlain este primit cu entuziasm. Comentariile presei se

¹ Magazin istoric, nr. 2, 6/1967, 1, 12/1968, 3-12/1969, 1, 5/1970, 4, 5, 6, 8, 9/1971, 9, 10, 11/1972, 6/1974, 5/1975.

ANGLIA: ȘASE ANI DE RĂZBOI (I)

curitatea; dimpotrivă, va situa cele două țări pe o poziție și mai subredă, și mai primejdioasă. Simplul fapt că Cehoslovacia va fi neutralizată va atrage după sine eliberarea a 25 divizii germane, care-și vor exercita presiunea asupra frontului occidental; în plus, naștii vor avea drum deschis către Marea Neagră. Amenințarea planează nu numai asupra Cehoslovaciei, ci primejdiește, totodată, libertatea și democrația tuturor popoarelor. Este o iluzie fatală să crezi că securitatea se poate dobîndi azvîrîndu-se o țară mică în gura lupului. Foarte repede, Germania își va dezvolta potențialul de război, cu mult înainte ca Marea Britanie și Franța să-și termine pregătirile de apărare”.

După cîteva săptămîni de la semnarea pactului cu Hitler, în locul euforiei inițiale, Marea Britanie este cuprinsă de o surdă nemulțumire. De altfel, în semn de protest față de acordul de la Munchen, Duff Cooper, primul lord al Amiralității, își prezintă demisia.

Primul ministru înfățișează Camerei Comunelor un plan economic pe cinci ani, menit să asigure Angliei „o epocă de aur”. Revista

remarcă prin tonul aproape unanim favorabil primului ministru. Marea majoritate a membrilor Parlamentului împărtășește aceeași opinie așa încît, cînd Churchill declară în Camera Comunelor: „Am suferit o înfrîngere totală”, rumoarea stîrnită de aceste cuvinte îl împiedică vreo cîteva minute să-și continue discursul. El nu face însă decît să-și reafirme vechea poziție pe care și-o precizase într-o declarație remisă presei la 21 septembrie, din care cităm: „Dezmembrarea Cehoslovaciei, săvîrșită sub presiunea Angliei și Franței, echivalează cu o capitulare totală a democrațiilor occidentale în fața amenințării nazistilor de folosire a forței. O asemenea cedare nu va aduce Angliei și Franței nici pacea, nici se-

Londra, 1938: miting în Trafalgar Square, în sprijinul Cehoslovaciei

În p. 55: V de la Victory: gestul lui Churchill a devenit încă de la începutul anului 1941, simbol de libertate a popoarelor

umoristică **Punch** publică un desen care-l reprezintă pe John Bull [simbolul englezului tip] trezindu-se dintr-un coșmar... Iluziile se spulberă însă repede: la 14 martie 1939, dr. Hacha, succesorul lui Beneš în funcția de președinte al Republicii Cehoslovace, este convocat la Berlin unde — în urma unei scene violente — semnează un document în virtutea căruia își dă țara pe mîna lui Hitler.

La 21 martie, Albert Lebrun, președintele Republicii franceze — la alegerea căruia au contribuit și prietenii francezi ai lui Churchill — face o vizită oficială la Londra. Primirea călduroasă ce i se rezervă exprimă dorința englezilor ca, de aci înainte, să opună pretențiilor germane frontul unit al rezistenței franco-britanice. Pe la mijlocul lui aprilie, între Londra, Paris și Moscova încep negocieri pentru stabilirea unei poziții comune față de Hitler. Foarte repede însă tratativele se lovesc de dificultăți.

În acest timp, contactele germano-ruse se dezvoltă într-o asemenea măsură, încît consulul general al Franței la Hamburg poate să scrie la 4 iulie: „Cercurile economice din Hamburg, în general bine informate, cred a ști că, dacă între Londra, Paris și Moscova nu se încheie cit de curînd un acord, guver-

nul sovietic va fi dispus să semneze cu Reichul un pact de neagresiune”.

În august 1939, după încheierea pactului de neagresiune sovieto-german, Churchill își exprimă regretul că nu s-au făcut la timp concesii serioase rușilor, și nu se mai gîndește decît la pregătirea războiului. Guvernul adoptă măsuri pentru a pune imperiul în stare de apărare.

(Winston Churchill et l'Angleterre)

3 500 000 englezi evacuați în trei zile

Asupra unui singur lucru țara întreagă este de acord: conflagrația a izbucnit ca urmare a agresiunii hitleriste, a „ambitei nebunești a conducătorilor Germaniei”, după cum arăta, la 4 septembrie 1939, Congresul sindicatelor britanice, votînd o vehementă rezoluție de sprijinire a războiului. Deși laburiștii au luat o decizie similară, la 3 septembrie, conducerea partidului și fracțiunea sa parlamentară au hotărît însă să nu intre într-o coaliție guvernamentală condusă de Chamberlain. Aceeași poziție adoptă și liberalii, în frunte cu Sir Archibald Sinclair. Amîndouă partidele își exprimă convingerea că pot servi mai bine cauza națională menținîndu-se în opoziție. De fapt, ele mărturisiseră astfel că nu au încredere în primul ministru.

După cit se pare, nu gresesc cînd iau această atitudine căci iată ce spune Cham-

Londra 1939: exercițiu de apărare pasivă

Se evacuează în grabă sute de mii de copii din marile orașe britanice

berlain, la 10 septembrie, în jurnalul său personal: „Ne înșira oare Hitler vorbe de clacă și ne inducea în eroare cu bună știință în timp ce el își punea de fapt planurile la punct? Nu-mi vine să cred. În ultimul moment, probabil că rațiunea îl părăsește cu desăvârșire (poate asmuțit de Ribbentrop) și, odată pus în mișcare, mecanismul nu mai poate fi oprit”.

În aceste circumstanțe, Eden devine ministru al Dominioanelor, iar Winston Churchill își reia postul de prim lord al Amiralității, deținut în 1914. Toate dominioanele autonome, cu excepția Irlandei, se alătură guvernului britanic intrând în război; Parlamentul Africii de Sud adoptă această decizie cu o majoritate de numai 13 voturi. Celelalte teritorii din componența Imperiului britanic intră automat în război.

La 9 septembrie, guvernul britanic anunță că ia în considerație perspectiva unui război care va dura cel puțin trei ani; țara întreagă se consacră înaltei îndatoriri de apărare a patriei cu un sentiment al responsabilității la același nivel cu cel manifestat cu 25 ani în urmă, în primul război mondial.

„Aliații trebuie să învingă în cele din urmă”, spune Chamberlain la 26 noiembrie. Dar această încredere fermă în dictonul „timpul e de partea noastră” este subminată de teama, abia voalată, de un atac german prin surprindere. Dezinformați ca și în anii precedenți, de

comandamentul R.A.F., guvernul continuă să exagereze în estimarea atât a numărului cit și a eficienței în atac a bombardierelor germane. Miniștrii nu au încredere în capacitatea populației civile de a rezista moralmente în cazul unor astfel de raiduri. Deși apărarea antiaeriană se dezvoltă, guvernul vede, ca soluție ideală, evacuarea zonelor periclitate. Din această cauză, în primele trei zile ale lunii septembrie, 1473 000 persoane, mai ales mame cu copii, sînt evacuate, în mod organizat de către autorități, din marile centre urbane. Alte două milioane își părăsesc căminele prin mijloace proprii. Dar Germania nu are nici capacitatea și nici intenția să înceapă războiul prin atacuri aeriene masive.

Dificultățile Aliaților

Trebuie, în schimb, luată în considerație posibilitatea ca Wehrmachtul să distrugă forțele franceze de uscat printr-un atac rapid, aviația urmînd să joace un rol mai important decît în primul război mondial. Pentru moment, întrebarea este dacă o sută de divizii franceze vor fi în stare să țină încă piept, fără un sprijin britanic substanțial, unui număr egal de divizii germane. Împotriva Poloniei, Germania aruncase în luptă 54 divizii, inclusiv toate unitățile sale blindate. La 21 septembrie (dată la care principala forță de rezis-

tență poloneză s-a prăbușit), Hitler aduce pe Frontul de Vest alte 50 divizii, aflate la un nivel variabil de pregătire. Comandantul trupelor terestre franceze de pe Frontul Occidental, Gamelin, nu întreprinde decât operații mărunte de „explorare” a liniei Siegfried, înaintînd pe o foarte mică distanță pe teritoriul dintre pozițiile celor două forțe. După înfrîngerea Poloniei, cele mai bune divizii de elită germane sînt transferate imediat pe Frontul de Vest. La mijlocul lui octombrie, după o demonstrație de forță din partea inamicului, unitățile franceze se retrag în spatele fortificațiilor liniei Maginot.

Ca și în primul război mondial, dintre toate țările beligerante, Anglia singură are cele mai mari rezerve umane nemobilizate: mîna de lucru corespunzătoare nivelului tehnic al instalațiilor sale industriale. Dar va putea, oare, Franța să reziste de una singură? Patru divizii britanice, organizate în două corpuri de armată, ajung în luna octombrie 1939 în Franța. Londra a mai promis opt divizii, dintre care una blindată, urmînd să sosească treptat, între luna a patra și a opta de la izbucnirea războiului. Patru din cele 39 escadrile de avioane de vînaătoare, puse în stare de luptă în septembrie, sînt și ele trimise în Franța. În convorbirile militare anglo-franceze, care au avut loc începînd din martie 1939, principiul „răspunderii limitate” a fost abandonat, iar Franței i s-a făgăduit un ajutor de 32 divizii britanice, care trebuiau să intre în luptă eșalonat, în primele 12 luni de la izbucnirea războiului. Dar principala contribuție britanică a rămas încă de domeniul viitorului. Pînă atunci, Franța trebuia să se mențină singură pe linia de plutire. Pe de altă parte, situația forțelor navale anglo-franceze pare oarecum satisfăcătoare.

Publicată la începutul războiului, legea serviciului militar obligatoriu asigură numărul necesar de recruți, dar cît de repede vor putea fi ei oare echipați? Armata are numai 60 tancuri, față de necesarul de 1646. Pe de altă parte, producția de avioane este mai mare acum decît cea a Germaniei; de asemenea, eforturile de dezvoltare și dotare în domeniul naval se bucură de un sprijin fără restricții.

Un comitet guvernamental, sub conducerea lui Sir Samuel Hoare, prezintă cabinetului, la 8 septembrie 1939, un program maximal cu patru principale obiective: crearea unei armate de uscat de 55 divizii, înscrise și echipate pînă la sfîrșitul celui de-al doilea an de război; din acestea, 20 trebuie să fie gata să intre în acțiune la sfîrșitul primului an; distribuirea cu prioritate a forței de muncă și materialului necesar pentru îndeplinirea acestui program; sporirea numărului de tunuri de mare calibru. Guvernul acceptă programul ca pe o sarcină de perspectivă, fără să-și ia răspunderea să-l îndeplinească în întregime. Cabinetul francez este anunțat că numărul celor 32 divizii promise anterior va fi sporit, dar nu i se oferă amănunte în acest sens.

(Contemporary England)

Traducere de
Mărluca și Sergiu STANCIU

carti sosite la redactie

• Mircea Iosa, Traian Lungu—**VIATA POLITICA IN ROMANIA, 1899-1910.**

Editura Politică, București, 1977, 296 pp., 12 lei: clasele sociale și partidele politice în societatea românească de la începutul secolului nostru.

• General-maior dr. Constantin Olteanu — **MASELE POPULARE ȘI RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ.**

Editura Militară, București, 1977, 148 pp., 5 lei: efortul poporului român, atît pe cîmpurile de luptă cît și prin amplele acțiuni de sprijinire a armatei pentru dobîndirea neaflînării depline a țării.

• I. Luncan, W. Marin, I. Munteanu, Gh. Oancea — **INDEPENDENȚA ROMÂNIEI. PARTICIPĂRI BĂNĂȚENE.**

Editura Facla, Timișoara, 1977, 160 pp., 5,25 lei: pagini din lupta bănățenilor pentru independență și unitate națională.

• Onisifor Ghibu — **PENTRU O PEDAGOGIE ROMÂNEASCĂ** (Îngrijirea ediției, tabel cronologic, bibliografie, note și comentarii Octavian O. Ghibu; studiu introductiv conf. dr. Ioan Gh. Stanciu).

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, 392 pp., 13,20 lei: antologie din scrierile pedagogice ale cîrturarului transilvănean, militant pentru formarea și consolidarea unui sistem național de educație.

• Monica Barcan, Adalbert Millitz — **NAȚIONALITATEA GERMANĂ DIN ROMÂNIA.**

Editura Kriterion, București, 1977, 142 pp., 7,25 lei: sinteză elaborată sub auspiciile Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale, privind cele mai importante probleme ale istoriei și prezentului germanilor din România; lucrarea a apărut simultan în limbile română și germană la Editura Kriterion, iar în engleză și franceză la Editura Meridiene.

• Aurel Cosma — **PRIN TIMIȘOARA DE ALȚĂDATĂ** (cuvînt înainte de Traian Liviu Birăscu).

Editura Facla, Timișoara, 1977, 176 pp., 9 lei: evocări ale unor personalități și evenimente din trecutul orașului de pe Bega.

• Andrei Cornea — **DE LA PORTULAN LA VEDEREA TURISTICĂ.**

Editura Sport-Turism, București, 1977, 132 pp., 11,50 lei: ilustratori străini și realități românești în secolele XVIII-XIX.

• Studii și Cercetări de Științe Sociale (sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, Centrul de științe sociale Tirgu-Mureș).

Editura Academiei, București, 224 pp., 12,50 lei: teme de istorie, filologie, folcloristică și istoria artei semnate de Grigore Ploesteanu, Ioan Chioresan, Vasile Dobrescu, Turzal Maria, Valeriu Nițu, Silvia Sin, Olasz Katalin, Alexandru Bauer.

• Dan Grigorescu — **BRÂNCUȘI.**

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 108 pp., eseu monografic consacrat vieții și operei marelui sculptor, mesager în universalitate a străvechii spiritualități românești.

Tezaurul de la Văcăreni

Cu câțiva ani în urmă, pe adresa Institutului de arheologie din București a sosit o scrisoare. Expeditorul ei, Andone Moroianu, din comuna Văcăreni, județul Tulcea ne informa despre descoperirea de către el, pe teritoriul localității, a unor „monede vechi”, din care ne-a trimis câteva exemplare.

Am pornit pe urmele scrisorii și rezultatele cercetărilor făcute au depășit toate așteptările. Am găsit 238 monede, ceea ce situează descoperirea de la Văcăreni între cele mai mari tezaure de monede feudale din secolul XIV.

186 ducați sînt emiși de Mircea cel Bătrîn. Monedele au pe avers un scut despicat în două cartiere: primul fasciat, iar al doilea plin. În jur se citește legenda IO MIRCEA VOIEVOD. Reversul cuprinde efigia unui coif în profil, avînd deasupra acvila cu capul întors spre stînga. În jur, numele voievodului. Atît pe fața, cît și pe reversul monedelor, se găsesc, diferite litere, care au fost interpretate ca indicînd diferitele emisiuni. De regulă, ducații de acest fel emiși de Mircea au fost de argint. În cazul de față, doar 40 exemplare ar putea fi scotocite ca bătute din argint, restul fiind confecționate din aramă, cu un strat subțire, la suprafață, de argint. La foarte multe dintre acestea, poșhița de metal prețios a dispărut, rămînînd numai simbul de aramă.

39 ducați au fost emiși de către Vlad I (1394-1396), uzurpatorul tronului lui Mircea. Și aceste piese au pe avers un scut despicat, dar spre deosebire de monedele lui Mircea, la acestea primul cartier este plin, iar cel de-al doilea fasciat. Pe revers se află reprezentat același coif, în jurul căruia se citește numele lui Vlad.

Importanța acestor monede constă în deosebita lor raritate. Principalele noastre cabinete numismatice posedă un număr extrem de mic de exemplare. După cîte cunoaștem, monedele de la Văcăreni sînt într-un număr mai mare decît toate piesele de acest fel păstrate de la acest domnitor. Este pentru prima oară cî monede emise de Vlad I au apărut într-o așezare care a putut fi cercetată.

9 ducați, au ca emitent pe Srațimir, țarul bulgar de la Vidin. Acesta era, cum se știe, cumnatul lui Mircea cel Bătrîn. Datorită bunelor relații existente între Mircea și Srațimir, ducații Țării Românești din sec. XIV au avut o largă circulație în Sudul Dunării, în Bulgaria de Vest și, la rîndul lor, ducații lui Srațimir au circulat la Nordul Dunării, de unde au ajuns în Dobrogea.

3 dintre monede sînt aspri turcești emiși de Baiazid Ildırım. Exemplarele de la Văcăreni fac parte dintre cele mai vechi monede turcești descoperite în România, fiind printre puținele ce pot fi atribuite sfîrșitului sec. XIV.

1 dinar de argint poartă numele hanului Ghirai Todileh, căpetenia Hoardei de Aur. Asemenea monede au fost destul de des întîlnite în descoperirile din sec. XIII-XIV, atît din Moldova, cît și din Dobrogea.

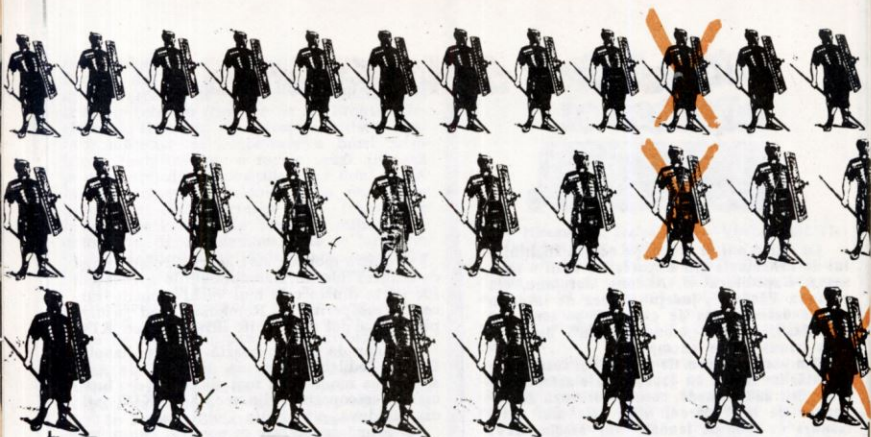
O primă constatare ce poate fi desprinsă din analiza acestui tezaur este legată de numărul covîrșitor de monede românești (225 din 238, adică 94,53 la sută), ceea ce confirmă strînsele relații comerciale dintre Dobrogea și alte teritorii românești de peste Dunăre, așa cum le relevă, de altfel, documentele eminate de cancelaria voievodală. Importante concluzii se desprind și din cunoașterea datei și a împrejurărilor în care a fost îngropat tezaurul. Un indiciu pentru cunoașterea datei îl constituie prezența monedelor lui Vlad I. Cum se știe, acesta și-a încheiat domnia în decembrie 1396, fiind capturat în cetatea Dimboviței de oștile voievodului Transilvaniei, Roland Ștîbor, aliatul lui Mircea. Așadar, tezaurul putea fi ascuns în împrejurările dramatice de la sfîrșitul domniei sale, sau după acest eveniment. Nu mai tirziu însă nici de anul 1400. Într-adevăr, din tezaur lipsesc acele emisiuni caracteristice începutului sec. XV, cînd Mircea — într-o perioadă de prosperitate economică — a bătut monede din argint, și nu din bronz argintat ca acelea de la Văcăreni.

Socotim însă că data îngropării tezaurului trebuie restrînsă cu destulă probabilitate, chiar la anul 1396. După cum se știe, oamenii își încredințau pămîntului aveau în vremuri tulburi, de aprige lupte.

Asemenea înclinații au avut loc chiar în toamna lui 1396, înaintea și după lupta de la Nicopole (25 septembrie 1396), cînd Mircea, venit cu ajutor transilvănean, a reușit să-l alunge din tron pe cel care îi uzurpase domnia, purtînd lupte împotriva forțelor otomane care cîmpiriseră vremelnice Dobrogea.

Tezaurul de la Văcăreni se adaugă altor numeroase descoperiri de depozite monetare medievale românești făcute pe pămîntul dintre Dunăre și Marea Neagră, ca acelea de la Luncavița, Rachelu, Niculițel, Mănăstirea Cocos, Enisala, Corbu ș.a.m.d. Ele reprezintă încă o semnificativă mărturie a străvechilor și permanentele legături dintre Dobrogea și celelalte teritorii românești.

Bucur MITREA

MICROISTORIE A PROCEDEULUI „DECIMĂRII”

O notiță apărută în Magazin istoric, nr. 6/1972 explică, conform Dicționarului limbii române moderne, sensurile termenului a decima: „1. (Despre războaie, epidemii etc.). A omori oameni în număr mare; 2. (La romani și în epoca feudală.) A pedepsi o trupă de soldați, executând pe unul din zece, ales prin tragere la sorți”.

Revenim cu o relatare istorică — tradusă din bilunarul iugoslav Fokus (nr. 90/1977),

care apare la Zagreb — despre folosirea acestui procedeu, decimarea, care a depășit epoca feudală, utilizându-se până în cel de-al doilea război mondial. În privința exemplelor culese din primul război mondial, articolul, fără semnătură, ca toate celelalte din această revistă, se limitează la armata italiană. Trebuie spus însă că și alte mari puteri, angajate pe fronturile din 1914-1918, nu au ezitat să recurgă la decimare sau la procedee înrudite, care loveau în oameni nevinovați.

Zorii zilei de 20 mai 1941. Începea o nouă acțiune militară a Wehrmachtului: „Mercur” care prevedea cucerirea Cretei pe calea aerului. Era prima operațiune strategică, de ansamblu, nu numai tactic, într-o zonă circumscripă și cu obiective limitate. În cursul celor opt zile, cit au durat luptele, englezii au avut 15 000 pierderi (morți, răniți, prizonieri), iar nemții 11 000, dintre care cele mai mari printre parașutiști. În urma acestor grele eșecuri, Hitler a interzis, pentru un timp, folosirea în luptă a trupelor de desant aerian, indicând ca ele să fie utilizate numai limitat, în acțiuni de mici pro-

porții. Dar în spatele hotărârii Führerului se ascundea un incident rămas strict secret pînă la sfîrșitul războiului.

La 24 mai 1941, în împrejurimile aeroportului Maleme, parașutiștii germani au încercat de patru ori consecutiv să cucerească poziția de apărare engleză, consolidată cu cuiburi de mitralieră; rezultatul a fost un adevărat măcel. Trimiși la atac a cincea oară, soldații au refuzat să se mai expună mitralierelor dușmane, cerînd în prealabil sprijinul artileriei. Comandantul hitlerist a apelat imediat la un alt detașament, care a dezarmat pe cei 80 „răsculați” și i-a transportat în spatele frontului. Acolo, un căpitan S.S. a scos din rînd pe fiecare al zecelea soldat și, pe cei

opt oameni astfel aleși, i-a executat cu o rafală de pistol-automat. Este cel mai recent caz de decimare, înregistrat într-o armată organizată.

Practica decimării (de la decimus = al zecelea, în limba latină) a fost introdusă de romani, care o aplicau prizonierilor de război, în sec. V î.e.n. Mai tîrziu, în primul război punic (264-241 î.e.n.), consulul roman Appius Claudius a extins-o și asupra propriilor soldați, cînd aceștia se revoltau sau comiteau acte de indisciplină. Consulul „bifa” pentru execuție numele fiecărui al zecelea soldat din unitatea pedepsită. Istoria Romei cunoaște multe exemple de decimare, un exemplu fiind cel oferit de Caius Iulius Caesar în timpul lupt-

telor de la Thapsus (46 î.e.n.) și Munda (45 î.e.n.), împotriva lui Pompei.

Și galii își decimau proprii soldați care fugeau din fața dușmanului pe cîmpul de luptă. Procedul s-a folosit în tot cursul evului mediu. Regele francilor, Pepin cel Scurt (751-768), i-a găsit o formă și mai „rafinată”: din grupul de vinovați tăia capetele celor care erau mai scunzi decît înălțimea sabiei sale, cînd o ridică. În armata lui Carol cel Mare (768-814), în timpul căruia statul franc a atins apogeul, decimarea se aplica nu numai ca pedeapsă, ci și preventiv, pentru a opri pe ostași de la săvîșirea unor acte reprobabile — îndeosebi jafuri singeroase, dezlănțuite după cucerirea unor cetăți. În războaiele religioase din sec. XVI și XVII, decimarea era prevăzută în codurile de legi. Generalul Aleksandr Menșikov, protejatul împăratului Petru cel Mare, și-a sancționat de cîteva ori soldații pe această cale, în războiul ruso-suedez (1700-1721).

La începutul sec. XIX, decimarea a dispărut din textele legilor militare ale popoarelor civilizate, deși folosirea ei — „ca instrument de menținere a disciplinei în situații excepționale de război”, după cum arăta generalul și teoreticianul militar prusian Karl von Clausewitz¹ — rămîne subînțeleasă.

Inumană pedeapsă a reapărut în primul război mondial, pe fronturile europene, unde, la inițiativa generalului Luigi Cadorna (comandant suprem al armatei italiene între anii 1915 și 1917), au folosit-o italienii. În octombrie 1917, aceștia suferiseră, un crunt dezastru în fața trupelor austro-germane la Caporetto (azi Kobard, R.S.F. Iugoslavia)². După această înfrîngere Cadorna a ordonat împușcarea a cca. 5.000 soldați italieni, aleși la întîmplare printre cei bănuși că ar fi „dezertați”. Comisia regală italiană, întrunită la 12 ianuarie 1918, pentru a cerceta cauzele acestei înfrîngeri, a condamnat această practică barbară, considerînd-o „o măsură sălbatică, pe care nimic nu o poate justifica”. Printre cei pedepsiți au fost și mulți nevinovați, recunoștea comisia. Un general a declarat că, cu ocazia unei de-

cimări, a fost desemnat pentru execuție un soldat care — la ora cînd se comisesse „rebeliunea” — se afla la cîteva km distanță.

Practica barbară a decimării nu era deloc un lucru de excepție în armata italiană a primului război mondial. Teoria generalului Cadorna se baza pe tactica „împingerii cu umărul”, adică pe atacuri frontale ale infanteriei asupra pozițiilor inamice întărite, sub focul puternic al mitralierelor și artileriei inamice. Astfel, fiecare atac de acest fel se transforma într-un singeros masacr. Bătălia de pe Muntele Ortigara (vara lui 1916), de pildă, i-a costat pe italieni 26.000 morți, pentru a cucerii un virf fără nici o importanță strategică, pe care inamicii l-au recucerit după numai patru zile.

Lată cum își motiva Cadorna înăbușirea unei „rebeliuni” militare din orașul Sacile (provincia Friuli occidentală, din Nordul Italiei): „În timpul războiului, numai pedepsele cu moartea pot avea efect sigur... De aceea este mare păcat că regulamentul militar în vigoare nu prevede decimarea unităților, fapt care ar fi, fără îndoială, un mijloc excelent de curmare a rebeliunilor și de menținere a disciplinei în condiții de război”.

Și, cum legea îi interzicea decimarea, Cadorna a completat singur această lipsă a ei, prin circulara din 1 noiembrie 1916 — adresată tuturor comandamentelor — care legifera folosirea acestui procedeu:

„În seara zilei de 30 octombrie 1916, în Batalionul 1 al Regimentului de infanterie 75, au fost comise cîteva acte grave de încălcare a disciplinei, ajungîndu-se pînă la a se arunca cu pietre în comandanții regimentului. Printr-o acțiune rapidă și energică — pentru care îl felicit fără nici o rezervă — comandamentul Corpului XI de armată (sub conducerea generalului Giorgio Gigliano) a ordonat să fie trași la zar doi soldați, dintre cei desemnați a fi vinovați, și apoi să fie condamnați la moarte. Impușcarea a avut loc în ziua de 31, după-amiază”.

„Acțiuni asemănătoare au fost înregistrate tot ieri și în Regimentul 6 de bersalieri”.

¹ Soldați din armata italiană, corespunzători vînturilor de munte de la noi.

Ele au fost imediat înăbușite prin împușcarea a șase soldați, desemnați prin tragere la sorți, conform ordinului aceleiași comandament al Corpului XI de armată. Felicit asprimea justificată a comandantului Corpului XI și reamintesc că nu există un mijloc mai nimerit pentru reprimarea rebeliunii colective decît împușcarea principalilor răspunzători. Cînd nu se pot stabili cei vinovați, este de datoria comandantului de a trage la sorți cîteva soldați și a-i condamna la moarte”.

Comandantul Armatei 3, Emanuele Filiberto di Savoia, a trimis a doua zi tuturor comandanților unităților sale următorul ordin de zi: „Doresc ca în unitățile mele să domnească cea mai deplină disciplină. De aceea, am permis ca în regimentele care s-au împovărat cu aceste grave și rușinoase acte, unii indivizi, vinovați sau nu, să fie împușcați. Astfel voi proceda întotdeauna cînd va fi nevoie”.

Un alt caz înregistrat, în aceeași perioadă, în Brigada Catanzaro, care aparținea Armatei 3 italiene și, pînă în luna iulie a anului 1917, avusese pierderi foarte grele. La începutul lui iulie, ea a fost retrasă, pentru a se refăce, în tabăra din apropierea sătucului Santa Maria La Longa, nu departe de Palmanova⁴. În rîndul soldaților, slăbiți din cauza hranei proaste și insuficiente și a îndelungatelor lupte în tranșee, mocnea o mare nemulțumire. Peste numai patru zile de odihnă, comandamentul diviziei a ordonat brigăzii să pornească la atac.

La 15 iulie 1917, orele 22.30, rebeliunea a izbucnit. Dinspre barăci s-au auzit rafale de mitraliere și s-au înălțat rachete roșii și verzi. Era semnalul de începere a revoltei. Comandamentul armatei a dizlocat rapid în tabără 200 carabinieri (care, în Italia, fac serviciul de poliție), 4 automobile blindate și 2 tancuri, cu ordinul de acțiune cît mai brutal cu putință. În zori, rebeliunea a fost înăbușită, iar soldații revoltați decimați în două runde: în prima, au fost împușcați 16 oameni, în a doua, încă 12. Represaliile au continuat alte cîteva zile, timp în care au mai fost uciși încă 12 oameni.

⁴ Orașul în apropiere de Udine (Nord-Estul Italiei).

"VOI CONTINUA A LUPTA PENTRU SALVAREA ȚĂREL..."

DUMITRU PREDA, din București, ne-a pus la dispoziție trei scrisori inedite, expediate de generalul Eremia Grigorescu de pe front, în lunile decembrie 1916-martie 1917. Deși adresate familiei, scrisorile conțin numeroase referiri la evenimintele din războiul cărora vizează general și oasii săi trăind zile de speranță și jerfă.

Reproducem, în continuare, documentele, eliminând din text (din necesități de spațiu) acele pasaje referitoare la familia generalului Eremia Grigorescu.

"1916, decembrie) 9. Nu am crezut că e posibil ca nemții să ocupe Bucureștii, nu pot să vă dau motivele pentru care credeam așa.

E tristă situația, dar nu disperată.

Nu mai e, e învins care se crede învins. De două luni de zile tin piept vrăjmașului la hotarul Moldovei, în punctul cel mai periculos, se avertă mereu, mereu asupra zidului ce am făcut din trupele Diviziei 15-a, dar fără nici un rezultat, își doagește capul pe grăditi.

Dacă toți ar fi făcut ca mine, cred că nu ajungeam unde ne găsim. Dar Dumnezeu ne va ajuta să trecem prăpastia, chiar pe podul subred ce ne-am construit din putregai.

Sunt sănătos și continui aproape în fiecare zi luptele începute acum 2 luni".

"1917, februarie 2. 1. Nu am nici o fotografie aci. Am însă fotografii luate fără știrea mea pe frontul de luptă de fotografii Diviziei 15. În aceste fotografii sunt în grup cu statul meu major sau cu comandanții de secție.

2. Nu se publică nici un ordin de zi. Vă trimit unul relativ la decorarea drapelului Diviziei 15-a de către însuși M.S. Regele. Serbarea a început cu decorarea mea.

3. Astăzi am primit înștiințarea de la marele cartier că M.S.-a decorat din nou cu Ordinul "Coroana României cu spade" în gradul de comandor, probabil pentru acțiunea ofensivă ce am pronunțat în zilele de 1-16 ianuarie cu 4 divizii române și una rusă, puse toate sub comanda mea; de almintrele aceste trupe reprezentau întreaga armată română ce se găsea pe frontul de luptă. Acțiunea mea a reușit pe deplin: am oprit înaintarea năprasnică a nemților, i-am respins 6 kilometri și i-am fixat așa că nu mai au poartă să ne mai atace.

M.S. Regele a avut cuvinte de mulțumire foarte simțite, am fost cu prisosință răsplătit. Nu publicați nimic relativ la mine; nu-mi trebuie reclamă".

"1917, martie. Voi continua a lupta pentru salvarea țării până ce voi cădea, dacă așa va fi scris.

Până acum sunt mulțumit că munca și străduințele mele de zi și noapte au dat rezultate, care au provocat admirația până și a celor mai înverșunați vrăjmași ai mei (vorbesc de vrăjmași din interior, căci din afară mă admiră de mult)."

SLUGERUL TOADER DIN BUCUREȘTI

GION IONESCU, din București: "Înspăimântate de posibilitatea ca românii transilvăneni, aflați în permanență și strânse relații cu frații lor de peste Carpați, să se ridice la luptă înfuriată de elanul pandurilor lui Tudor, autoritățile habsburgice s-au văzut silit să ia o serie de măsuri pentru a preîntîmpina o asemenea eventuală izbucnire a nemulțumirilor. Îngrijorarea cuceritorilor conducătoare era cu atât mai mare, cu cît eșecurile răscăleli lui Horea, Cloșca și Crișan nu se stîtîseră. Așa se explică stăruitoarea invitație adresată fărâșurilor române "să fie temători de Dumnezeu, plecați și supuși stăpînitorilor lor", și tot așa se explică și încercarea de a transforma pe preoți în denunțatori, care să semnaleze poliției "orice felul de om care ar umbla sămînînd cuvinte netrebnice".

Documentul — o circulară emisă de protopopul Ioan Chiaja — din ordinul guvernatorului Transilvaniei Gheorghe Banffy II — păstrează particularitățile de lexic și ortografie al originalului (Arhivele Statului, București, ms. 1421, f. 6).

Explicite în text au fost intercalate între paranteze dreptele.

"Cuceritorilor preoți neunți din varmăghia [parohia] Bălgăradului de Sus, întreu Hristos iubitorilor frați).

Sub numărul arhieresc 160 anul curent 13 martie binevoind ne-au înștiințat prea cinstita sfinția sa [ca] domnul guvernator grof Banfi Georgie înștiințează și poruncește prin milostiva sa poruncă din 26 februarie anul curent precum că, după moartea lui vodă Alcesandru Zufa [Alexandru Suțu] din Tara Românească, s-ar fi ridicat o potără de 48 oameni de sîrbieci [arnăuți], și au luat calea către Craiova și au întărit[ăți] norodul în părțile acelea asupra boierilor ca să nu le facă ascultare.

Iaste nădejde că vor învinge răscolitorii și se va așeza cu venirea lui Vodă cealul nou care s-a numit și va face pace iar între acea țară.

Însă, de cătră înaltul crăiesc guvernium s-au făcut rînduiala la toată cătănimea și la toate tistile [căpeteniile] provințialești ca să privegheze cu toată[ă] grija ca să nu să [în]tință puterea aceasta și în țara noastră a Radealului.

Și prea cinstitul eccl[on] arhieresc înca au poruncit să se privegheze și să facă rînduială către protopopii cin [știți și] harnici să lase preoților mare grijă [ca] să povățu[ie] [fi] p[ar]ohianii săi cu dojană și cu învățătorii creștinești să fie temători de Dumnezeu, plecați și supuși stăpînitorilor săi și iubitori de pace și de liniște, pentru cară, spre înțelesul acestor prea cinstite porunci, cu înadinsul să privegheze și cîtă și simți orice felul de om cară ar umbla sămînînd cuvinte netrebnice și ar face turburare păcii și liniștii, îndată să arătați la tisturile polcești și către noi.

Pă lângă carele și sfințiile voastre foarte să loati sama cum grăți ca să nu cădeți în presp[us] rău sau să vă vie vre[ce] oșnă omilă și neasteptată.

Pe lângă care rămîn al fraților voastre de binele viitoriu.

În Paloș 27/15 martie [1821].

Ioan Ghiaja, protopop varmăghii Bălgăradului de Sus".

ATELIERE C.F.R.

"Citind un istoric al cunoscutele ateliere C.F.R. Grivița Roșie, din București, am fost interesat să aflu cînd au fost înființate primele ateliere de reparat material rulant din țara noastră. Poate mă puteți ajuta", ne scrie DUMITRU I. STROIE, din Iași. Principalele ateliere C.F.R. din țara noastră au luat ființă după cum urmează: Constanța, în 1860, odată cu inaugurarea liniei Constanța-Cernavodă; Pașcani, în 1869, cînd a fost deschisă linia Suceava-Roman; București-Nord, în 1870, cînd a fost dată provizoriu în folosință linia Roman-București. În 1872, au intrat în funcțiune atelierele de la Galați, în 1882 cele de la Turnu Severin, la 1 aprilie 1905 atelierele Frumoasa (apoi Nicolina) din Iași, iar la 1 martie 1906, atelierele București-noi (Grivița).

TREI PEȘTERI

"Aflîndu-mă în concediu la Băile Herculane, am aflat că într-o peșteră de aici au fost descoperite urme ale omului din timpuri străvechi. Aș dori date suplimentare", ne solicită EUGEN DUMITRESCU, din București. În primul rînd o precizare: nu într-una, ci în trei peșteri de la Băile Herculane au fost găsite dovezii arheologice ale existenței omului încă din neolitic. Este vorba de Peștera lui Iorgovan, Peștera de sub Piatra Băniții și Peștera Hoților. În aceasta din urmă, aflată pe dreapta rîului Cerna, au fost aflate fragmente de ceramică neolitică, din prima epocă a bronzului, precum și ceramică geto-dacă și feudal timpurie. Peștera se pare că era locuită însă încă din paleolitic.

STUDENTUL DIN ROMOS

„Ce se știe despre autorul unei cărți din sec. XV referitoare la obiceiurile otomanilor și care am aflat că era din comuna Romos, jud. Hunedoara... ne întreabă studenta ELENA STOIAN, de Timișoara. Sub numele de Prizonierul transilvănean (*Capitulus septemcentensis*) sau Studentul din Romos este desemnat autorul cărții Tratat despre datinile, moravurile, călătoriile de viață și răutatea otomanilor, tipărită în 1475, în latinește, la Roma.

„Ea se dădese unui transilvănean, din comuna Romos, de lângă Orădie, luat prizonier de oștile otomane a lui Murad II, în 1438, când era student, la Sebeș. După mai mulți ani de sclavie, la Adrianopol, a fost eliberat și a plecat în Apus, unde a scris și publicat lucrarea amintită, care s-a bucurat de un deosebit succes, cunoscând numeroase ediții. În 1530 cartea a apărut cu o prefață de Martin Luther. Este cea dintâi prezentare a turcilor de către un european, pentru europeni.

CÎND O ÎN LOCUL LUI A

Prof. NICOLAE ANDREI, din Călărași, jud. Ialomița, ne semnalcă de la Dicționarul de maxime comentat, de Tudor Vianu (ed. a II-a, 1971), atribuie anticului istoric grec Xenofon cugetarea: „Dacă vrei, să șezi sau poți ar avea minți și ar putea să picteze și să alcătuiască opere ca oamenii, atunci și-ar face idoli asemănători cu ei”. În realitate, citatul respectiv nu aparține lui Xenofon (c. 430-c. 355 î.e.n.), ci unui compatriot (dar nu și contemporan) al lui — Xenofon din Colofon (c. 570-c. 480 î.e.n.). În Istoria filozofiei (vol. I, București, 1968), maxima este tradusă în versuri, așa cum a scris-o Xenofon: „Mîini de ar avea și lei și boii și caii asemenea, / Sînd să scrie ca omul tot ce le trece prin minie, / Căii pe zei ca pe cai, / Fără greș că i-ar face, iar boii / Chip bouresc / Fără-ur celor ce-s fără de moarte; / Înștișare le dă oricine aidoma sîrîri ce-o are”.

ERORI ȘI PSEUDOERORI

DAN LĂZĂRESCU, din București, contestă unele date conținute în câteva articole din ultimile noastre numere. Începem cu cele care cititorul are dreptate. Dintre-o neatenție în colajarea textului dactilografat, numele ambasadorului polonez la Berlin în 1929, J. Lipski, nu a apărut corect; 2) Martha Bibescu a confundat, într-adevăr, prenumele prințului sîrb asasinat la 10 iunie 1868: Mihail (nu Milos) Obrenovici; 3) Această memorială se referea la Radu, nu la Trazafr Djuvara (nr. 2/1976). 4) Data cînd s-a încheiat Tratatul de alianță și Convenția militară dintre România și Antanta este nu 18 august 1916 (nr. 11/1977, p. 37), ci 17 august, așa cum se scrie la p. 19 a aceluiași articol; 5) A. J. Balfour era în august 1916 prim lord al Amiralității, nu la ministru de Externe. Alteori însă dreptatea este de partea noastră.

1) Contrar celor afirmate de Dan Lăzărescu, Stewart a fost numele peboian al unei familii care abia în 1789 a intrat în rândurile nobilimii, dată cu primul baron Londonderry (Martha Bibescu, Jurnal politic, nr. 12/1977). Dacă am accepta formularea „din familia n. billard Stewart”, ar trebui să spunem, de pildă, despre un eventual fiu al feldmaresalului britanic B.L. Montgomery (depen viconde de Alamein), că aparține familiei nobilitare Montgomery; 2) La articolul lui István Deak (nr. 11/1977), comentariile eronate pe care ni le atribuim nu sînt nici comentarii, nici eronate. De, gîndindu-ne la momente pe care le socotim marcanțe pentru Habsburgi, fără a înfrumosa cu ceea ce importanța celor alose de not. Într-o privință însă greșită, confundăm noțiunile de a căpăta și a lua: dacă Habsburgii or fi căpătat drepturi ereditare la tronul Ungariei în 1616-1618, Dieta maghiară de la Pozsony nu li-a dat necesse să li le confirme în 1687; 3) A spune că Sir Charles Hardinge „nu era lord la acea dată... [ci] Permanent Underscretary of State, Foreign Office” înseamnă a crea o falsă contradicție între rangul nobiliar și funcția deținută în stat: e ca și cum am susține că, în 1875-1878, Carol I nu era prinț, ci comandantul frontului de la Plena. Dealtfel, dacă grec și Hardinge erau sau nu torzi la datele respective constituie o problemă pe care ar trebui să o lămurim cu autorul american al articolului, Glenn E. Torrey (vezi originalul în lb. engleză în Revue Roumaine d'Histoire, din primul său număr, apărut în anul 1975 — tomul XIV —,

pp. 62 și 65). În plus, articolul său nu are decît o singură notă explicativă, de subol, căreia nu îi găsim nici un cusuor, și decît nu poate suferi din cauza „erorilor din glosele de subol”, pe care ni le semnalați.

În ce privește popularitatea generalului Sarraut, nouă ne este suficientă cea pe care o admitem și de... „În unele cercuri de stînga”. Ironiile unui aristocrat de dropia nu au o pondere mai mare în ochii noștri. Și o ultimă remarcă fugădă, menită să demonstreze că înafabilitatea nu e monopolul nimănui. După ce menționați că Sarraut se bucura de protecția fraților Sarraut, scrieți: „În memoriile sale (Confesiunile fratelui Sarraut, scrieți: „În memoriile contele Beupoll de Saint-Aulaire, Paris, 1953), pe cînd se pregătea să pornească spre România ca ministru al Franței în locul lui Blondel (1916), generalul Pellé sub-seful Marului Stat Major francez, l-a întrebat dacă știe care poate fi pluralul lui Sarraut. La nedumerirea contelui, generalul l-a răspuns rîzînd: Sarraut, parbleu!”. Treceam peste absurditatea întrebării, care nu are decît o singură rațiune — de a prilejiu calamburul. Dar și calamburile au logica lor. Indiferent de ortografia lui Saint-Aulaire, jocul de cuvinte cu pluralul de la Sarraut trebuie să se bazeze pe omonimia fonică, nu pe cea scrisă în limba franceză, substantivele terminate la singular în — al fac (sau făceau odinioară) pluralul în -aux: ait (vulturoi), aux, corail, coraux, bétail, bestiaux etc.

Așadar, gîndul general avea în vedere Sarraux (nu Sarraut, care nu reprezintă eroarea formă de plural în limba franceză).

TEOFIL CĂLINESCU, din Giurgiu: hotelul palermitan în care a decedat Bălcescu se numește, într-adevăr, Alla Trincaria; forma Trincaria se dădese unei neatenții în colajarea textului dactilografat (nr. 11/1977).

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

VICTOR PREDĂ, str. Horea, nr. 31, Caransebeș, jud. Soliciț: nr. 1/1967; oferd: nr. 11, 12/1968; 7, 12/1973.

CĂLIN R. VOICU, str. Grigore Precolea, nr. 2, cartier Traian, Bl. 17, sc. C, et. II, ap. 5, Rimnicu Vilcea, jud. Vilcea, soliciț: nr. 1-8/1967; 4/1968.

WAGNER EUGEN, Intrarea Muncii, nr. 2, București, telefon 43.26.18, oferd colecția completă.

DANIEL TRANDAFIR, Aleca Stănilă, nr. 6, Bl. H 10, ap. 7, București, oferd: nr. 1, 2, 4, 6, 8, 9/1967; 2, 3, 7-12/1968; 1, 3-6, 8/1970; 1, 7/1971.

NICA C. GHEORGHE, com. Măgurești, jud. Bacău, soliciț: nr. 2/1967; oferd: nr. 1, 2, 6/1968; 2/1973; 7/1977.

PIRELCI CONSTANTIN, str. Crinilor, nr. 28, Pascani, jud. Iași, soliciț: nr. 2-3/1967; oferd: nr. 6-9/1967; 9/1968; 7, 8, 9/1975; 10/1971; 12/1973.

VASILE VOROBIOV, str. Floreasca, nr. 124, București, oferd colecția completă.

LUNGULESCU FLORIN, com. Ville, jud. Galați, soliciț: nr. 1, 2, 3/1967; 10/1969; 8/1970; 12/1974; oferd: nr. 7, 8/1967; 1, 2, 4, 6, 12/1970; 1, 2, 6, 7, 10-12/1971; 4, 5, 7/1972; 5/1973; 1/1974; 10-12/1975; 1, 3, 12/1976.

HAMERLE ALEXANDRU, B-dul. Cuza vodă, Bl. H 3, et. I, ap. 5, Călărași, jud. Ialomița, soliciț: nr. 1/1967; 1, 4, 6, 8, 9, 11, 12/1972; 1, 3-8, 10-12/1973; 1-9, 12/1974; oferd: 9/1967; 1-12/1968; 1-11/1969; 1-12/1970; 1-6/1971.

PAVEL F. GEORGE, str. Horea, nr. 43-45, ap. 30, Cluj-Napoca, soliciț: nr. 1-5, 7-9/1967; 1, 3-5, 11/1968; oferd: nr. 2-6, 8, 9, 12/1975; 3, 4, 8/1976; 3, 19/1977.

DUMITRU IUGA, str. Darcle, nr. 6, sector 7, București, oferd colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) GH. ZAHARIA The Creation of the Romanian Unitary National State • SEXTIL PUȘCARIU Memoirs, 1918 • JARDAR SEIM Dobrogeanu-Gherea in Norway • I. BULEI Documents of 1848 • TREVOR HOPE Dumitru Brătianu in London • P. CORNEA Dimitrie Bolintineanu (1825-1872) • N. COPOIU May loth 1866: Why Foreign Prince? • C. POPISTEANU Romanian-Portuguese Common Past • A. ARMBRUSTER Samuel Brukenthal and Transylvania • M.M. POPESCU The Craiovescu • M. ȘAIM 1491: Dacian Virtues on a Stage in Florence • MARTHA BIBESCU „Political Diary“ (January-May 1940)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) GH. ZAHARIA La fondation de l'État national unitaire roumain • SEXTIL PUȘCARIU Mémoires, 1918 • JARDAR SEIM Dobrogeanu-Gherea en Norvège • I. BULEI Documents de 1848 • TREVOR HOPE Dumitru Brătianu à Londres • P. CORNEA Dimitrie Bolintineanu (1825-1872) • N. COPOIU 10 mai 1866: Pourquoi un prince étranger? • C. POPISTEANU Passé commun roumaino-portugais • A. ARMBRUSTER Samuel Brukenthal et Transylvanie • M.M. POPESCU Les Craiovescus • M. ȘAIM 1491: vertus daces sur une scène de Florence • MARTHE BIBESCU „Journal politique“ (janvier-mai 1940)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Г. ЗАХАРИЯ Создание румынского единого национального государства • СЕКСИЛ ПУШКАРИУ Воспоминания, 1918-ого г. • ЖАРДАР СЕИМ Доброджану-Геря в Норвегии • И. БУЛЕЙ Документы революции 1848-ого г. • ТРЕВОР ХЭП Думитру Братину в Лондоне • П. КОРНЕА Димитрие Болитиняну (1825-1872) • Н. КОПОЮ 10 мая 1866-ого г.: Иностранный князь — почему? • К. ПОПИШТИНУ Общее румынское-португальское прошлое • А. АРМБРУСТЕР Самуел Брукентал и Трансильвания • М.М. ПОПЕСКУ Семья Крайовеску • М. ШАЙМ 1491-ый г. — Дакийские доблести на флорентийской сцене • МАРТА БИБЕСКУ Политический дневник (январь-май 1940-ый г.)

INHALT (Rumänische Geschichte) GH. ZAHARIA Die Bildung des national-einheitlichen rumänischen Staates • SEXTIL PUȘCARIU Memoiren, 1918 • JARDAR SEIM Dobrogeanu-Gherea in Norwegen • I. BULEI Dokumente des Jahres 1848 • TREVOR HOPE Dumitru Brătianu in London • P. CORNEA Dimitrie Bolintineanu (1825-1872) • N. COPOIU Der 10. Mai 1866: Ein fremder Fürst — warum? • C. POPISTEANU Gemeinsame rumänisch-portugiesische Vergangenheit • A. ARMBRUSTER Samuel Brukenthal und Transylvanien • M.M. POPESCU Die Familie Craiovescu • M. ȘAIM Dakische Kunstfertigkeiten auf einer Florenzer Bühne • MARTHA BIBESCU Politisches Tagebuch (Jänner — Mai 1940)

SUMARIO (Historia română) GH. ZAHARIA Creación del Estado nacional unitario rumano • SEXTIL PUȘCARIU Memorias, 1918 • JARDAR SEIM Dobrogeanu-Gherea en Norvegia • I. BULEI Documentos de 1848 • TREVOR HOPE Dumitru Brătianu en Londres • P. CORNEA Dimitrie Bolintineanu (1825-1872) • N. COPOIU lo de mayo de 1866: Por que un principe extranjer? • C. POPISTEANU Pasado común rumano-portugués • A. ARMBRUSTER Samuel Brukenthal y Transilvania • M.M. POPESCU La familia Craiovescu • M. ȘAIM 1491: virtudes dacias en una escena de Florencia • MARTHA BIBESCU “Diario politico” (enero-mayo de 1940)

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

N

Novembris habet dies
xxx. lunam vero xxx.

d Non. Omnium sanctorum
xij c no. Dies animarum
ii f no Huberti episcopi
v g no Trinitatis agricola
x **A** non felicie p[re]sbyteri
b id? Leonardi abbatis
xviii c id? Willelmi episcopi
vii d id? Quatuor coronator
e id? Theodori magistri
xx f id? Tryphonis et Resplandi
iiii g id? Adami episcopi
A id? Martini pape
iii b id? Simeonis episcopi
i c id?

REGIA SABA AUDIT SAPIENTIA SALAMONIS

REGIO X C